

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO EKONOMISKO ATTIECĪBU KATEDRA

Vadības zinību bakalaura studiju programmas studiju virziens *Starptautiskais bizness*

**FINANŠU GLOBALIZĀCIJAS IETEKME
TRANSNACIONĀLO BANKU DARBĪBAI LATVIJĀ**

Financial Globalization Impact on Transnational Banks in Latvia

BAKALAURA DARBS

Autors: *Irina Aleksejeva*

Studenta apliecības Nr.: ia06050

Darba vadītājs: lektors Mģ kom. *Egīls Fortiņš*

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs „Finanšu globalizācijas ietekme transnacionālo banku darbībai”.

Bakalaura darbs ir veltīts transnacionālo banku ietekmes palielinājumam nacionālā ekonomikā finanšu globalizācijas rezultātā problēmas izpētei.

Bakalaura darba mērķis ir, pamatojoties uz teoretisko informāciju par transnacionālo banku darbību un finanšu globalizācijas procesu analīzi, definēt galvenās tendences transnacionālo banku attīstībā un pamatot to aktuālītāti Latvijā finanšu globalizācijas ietvaros.

Balstoties uz pētījuma rezultātiem autore secina par transnacionālo banku nozīmes pastiprinājumu valsts ekonomikā finanšu globalizācijas rezultātā, kā arī par tas jauno institucionālo nozīmi.

Bakalaura darba apjoms ir 65 lapuses, tajā ir 14 attēli.

Atslēgvārdi: finanšu, globalizācija, transnacionālas, bankas, tendences.

ANNOTATION

Bachelor thesis “Financial Globalisation Impact on Transnational Banks in Latvia”.

This Bachelor thesis is dedicated to the problem research of the transnational banks increasing role in the national economy because of the financial globalization.

The goal of the Bachelor's thesis basing on the analyze of theoretical information about transnational banking and financial globalization is to define the main trends in transnational banking and to prove it is topical in Latvia.

Baisng on the research results author concluded about transnational banks significance in state's economy as a result of the financial globalization, as well its institutional role.

Bachelor thesis consists of a 65 pages and 14 images.

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. Transnacionālo banku darbības teoretiskie aspekti	8
1.1. Transnacionālās bankas kā starptautiskās banku sistēmas dalībnieces	8
1.1.1. Starptautisko banku sistēmas apskats.....	8
1.1.2. Transnacionālo banku raksturojums	9
1.2. Transnacionālo banku darbības specifika	11
1.2.1. Banku internacionalizācijas pamatprincipi	11
1.2.2. Pakalpojumu specifika	14
1.2.3. Darbība pasaules finanšu tirgū	17
1.3. TNB rašanas vēsturisks aspekts.....	21
1.3.1. Banku darbības internacionalizācija	21
1.3.2. Finanšu sektora globalizācija un TNB rašanās	23
2. Finanšu globalizācija kā ietekmes faktors transnacionālo banku darbībai.....	25
2.1. Finanšu globalizācijas radīšanas analīze.....	25
2.1.1. Finanšu globalizācijas raksturojums	25
2.1.2. Pasaules finanšu tirgus globalizācija.....	27
2.1.3. Pasaules kapitāla internacionalizācija	32
2.1.4. Finanšu globalizācijas globālās tendences un to nozīme	35
2.2. Transnacionālas bankas darbības analīze finanšu globalizācijas kontekstā	40
3. Finanšu globalizācijas ietekme UZ Transnacionālām bankām Latvijā.....	48
3.1. Latvijas bankas sektora raksturojums	48
3.2. Finanšu globalizācijas tendences Latvijā.....	51
3.3. Transnacionālo banku darbības analīze Latvijā finanšu globalizācijas ietvaros	55
Sēcinājumi un priekšlikumi.....	58
Izmantotās literatūras saraksts	62
Pielikumi.....	66

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ES – Eiropas Savienība

ESAO – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija

FKTK – Finanšu kapitāla un tirgus komisija

IKP – Iekšzemes kopprodukts

LIBOR – London Interbank Offered Rate

MBA – Master of Business Administration

NASDAQ - National Association of Securities Dealers Automated Quotations

TNB – Transnacionāla banka

UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development

USD – dolārs, naudas vienība Amerikas Savienotās Valstīs

IEVADS

Pēdējie notikumi pasaules globālajā ekonomikā, kas sākās ar krīzi nekustāmo īpašumu tirgū īpašuma pārcenošanas rezultātā, tādējādi inficējot visu finanšu sektoru un iespaidojot vairākus pasaules valstis, lika aizdomāties, cik liela ietekme starptautiskai videi ir uz valsts ekonomiku.

Transnacionālās bankas, kas ir globālā finanšu sektora galvenās dalībnieces, tika kritizētas par to neadekvātu un neatbildīgu rīcību peļņas iegūšanā, kā arī tika vainotas pašas krīzes izraisīšanā.

Bakalaura darba tēma ir „Finanšu globalizācijas ietekme uz transnacionālo banku darbību Latvijā”. Temāts ir aktuāls, jo mūsdienu globalizācijas apstākļos valsts ekonomika kļūst arvien vairāk atkarīga tieši no starptautiskajā vidē notiekošiem procesiem. Toties transnacionālās bankas arvien vairāk iejaucas valsts ekonomikā, pildot finanšu globalizācijas virzītāju lomu. Bakalaura darba pētījuma objekts ir pasaules vadošās transnacionālās bankas. Pētījuma priekšmets ir transnacionālo banku darbība Latvijā.

Par **hipotēzi** tika izvirzīts apgalvojums: Finanšu globalizācijas rezultātā radās jauns, neatkarīgs ekonomiskais spēks – transnacionālas bankas, kuras būtiski ietekmē valsts ekonomiku.

Darba mērķis ir, pamatojoties uz teoretisko informāciju par transnacionālo banku darbību un finanšu globalizācijas procesu analīzi, definēt galvenās tendences transnacionālo banku attīstībā un pamatot to aktuālītāti Latvijā finanšu globalizācijas ietvaros.

Mērķa sasniegšanai izvirzītie uzdevumi ir:

1. apkopot visu pieejamo teoretisko informāciju par transnacionālām bankām, tādējādi definējot to darbības principus un specifiku, starptautisko nozīmi un rašanos;
2. izpētīt finanšu globalizācijas procesa būtību, izmantojot dažāda veida analitiskus un statistiskus materiālus;
3. definēt nozīmīgākās finanšu globalizācijas tendences;
4. analizēt un izcelt nozīmīgākās tendences mūsdienu transnacionālo banku darbībā finanšu globalizācijas ietvaros;
5. izpētīt Latvijas bankas sektora pašreizējo stāvokli, izcelt strādājošās transnacionālās bankas un veikt to darbības analīzi finanšu globalizācijas apstākļos.
6. veikt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus

Bakalaura darbā tika izmantotas sekojošas pētniecības metodes:

1. literatūras referatīvā analīze;
2. statistisko datu analīzes metode;
3. datu salīdzinošā analīze un grafiskais atspoguļojums;

Darbs sastāv no trīs nodaļām, kuras, savukārt, no apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā autore pētā pieejamo literatūru un uz iegūto teorētisko atziņu pamata definē transnacionālo banku darbības procesus, izceļ to darbības specifiku, lomu starptautiskajā vidē un finanšu tirgū, un to rašanās un attīstības vēsturisko aspektu.

Otrajā nodaļā tiek definēta globalizācijas procesa būtība, cēloņi un nozīme. Pēc informācijas analīzes tiek novērtēta finanšu globalizācijas izpausme finanšu tirgū un kapitāla kustībā. Balstoties uz iegūtu vērtējumu tiek definētas nozīmīgākās finanšu globalizācijas tendences un to ietekme uz transnacionālo banku darbību.

Trešajā nodaļā tiek veikta Latvijas bankas sektora analīze, liekot akcentu uz transnacionālām bankām, kas darbojas valstī. Pēc tam, kad transnacionālo banku darbības tendences ir atklātas, darba otrajā nodaļā tiek vērtētas to aktualitāte Latvijā finanšu globalizācijas apstākļos. Nodaļa beidzas ar kopsavilkumu.

Darbam tiek izmantota specializēta literatūra, macību līdzekļi un zinātniskie raksti, kā arī starptautisko organizāciju, ANO un Pasaules Banka, datubāzes un publikācijas, Latvijas valsts iestāžu kā Finanšu kapitāla un tirgus komisijas mājas lapas.

Bakalaura darba beigās tiek veikti secinājumi un sniegti priekšlikumi.

1. TRANSNACIONĀLO BANKU DARBĪBAS TEORETISKIE ASPEKTI

1.1. Transnacionālās bankas kā starptautiskās banku sistēmas dalībnieces

1.1.1. Starptautisko banku sistēmas apskats

Mūsdienu starptautiskā banku sistēma ir ļoti plaša un komplicēta. Tās novertēšanai nepastāv kāda noteikta, universāla gradācija, kas apmierinātu visu pasaules valstu banku sistēmu īpašības vai to lielāku daļu. Tas ir saistīts ar atšķirībām valstu ekonomiskajā, juridiskajā, politiskajā un ģeogrāfiskajā līmenī.

Izskatot starptautiskās banku sistēmas dalībniekus kā institucionālas vienības, tās var novērtēt pēc internacionalizācijas pakāpes. Šī pakāpe liecina par to, ka starptautiskā banku struktūrā ietver globālas, starptautiskas, reģionālas un vietējas bankas, pārstāvētas tikai vietējā tirgū. Globālā banka ir visplašāk izplatīta banka. Tās ārzemju vienības darbojas visos pasaules kontinentos. Starptautiskā banka īsteno pārrobežu operācijas, tomēr tās darbība ir ierobežota ar nelielu valstu skaitu, tā kā tā ir neliela mēroga banka, to nevar pieskaitīt pie globālām. Šāda tipa bankas var pieskaitīt pie reģionālām, jo tās darbojas noteiktā reģionā vai to specializācija ir - mazo un vidējo tirdzniecības uzņēmumu apkalpošana. Visbeidzot, vietējā banka sniedz pakalpojumus tikai savā valstī. [5, 45] Banku darbību ierobežojumu paslābināšanas rezultātā vietējas bankas var pārtapt par superreģionālām. Tas ir aktuāli lielām valstīm, kad pastāv vairāki reģioni ar attīstītu bankas sfēru un atšķirībām reģionālā likumdošanā. [8, 473] Starptautiskā banka arī var pārtapt supurreģionālajā, ja tā darbojas noteiktā ģeogrāfiskajā vietā un valstīs ar līdzīgiem juridiskajiem normatīviem.

Par aktīvām starptautiskās banku sistēmas dalībniecēm var uzskatīt arī ārzonu bankas, jeb *offshore banks*. Šāda veida struktūrvienības atrodas ārpus savu klientu valsts, vietās, kur ir zemas nodokļu likmes, un pastāv finansiālās vai juridiskās priekšrocības. [5, 490] Ir vērts atzīmēt, ka viena trešdaļa no privāto banku globālā biznesa tiek turēta tieši ārzonu bankās. [5, 358]

Centrālās bankas arī ir starptautiskas banku sistēmas dalībnieces. Šīm bankām ir funkcionāls raksturs, kas ļauj veikt naudas emisiju, regulēt valsts komercbanku darbību, refinansēt tās, regulēt valūtas un bankas norēķinu operācijas, tas tieši ietekmē starptautisko banku sistēmā notiekošus procesus. [4, 51] Valstu valdības nosaka, cik lielā mērā tā ir atvērta ārzemju bankām veicinot centrālās bankas politiku. Tomēr, pašai valstij dziļi integrējoties globālajā vai reģionālajā ekonomikā, kā arī pašu banku globālās spēcīnāšanas rezultātā, centrālās bankas vairs nevar pilnīgi kontrolēt ārzemju bankas darbību vietējā tirgū. Līdz ar to rodas pieprasījums pēc starptautiski atzītam institūcijām, kuras nodrošinātu šo funkciju īstenošanu.

Šīs problēmas pastāv starptautiskajās un reģionālajās finanšu organizācijās, kā arī, tajās tiek risināti jautājumi, kas saistīti ar finanšu attiecību un finanšu kanālu regulēšanu. Tās ir starpvalstīs izveidotās institūcijas, kas darbojas normatīvu aktu robežās, pilnveido tiesiskas normas, cenšas samazināt finanšu sistēmas subjektu izmaksas un kopriskus, un sekmē efektivitātes palielināšanu. Pie starptautiskām finanšu organizācijām pieder: Starptautiskais valūtas fonds, Starptautiskā norēķinu banka, Pasaules Banka un citi. Pie reģionālām finanšu iestādēm pieder: Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka, Āzijas attīstības banka, Starpamerikas attīstības banka un citi. [9, 392]

Transnacionālās bankas ir vēl vienas sistēmas dalībnieces. Tās, pēc būtības, var strādāt kā globālās vai starptautiskās bankas attiecīgi internacionalizācijas pakāpei, tomēr to darbības raksturs ir specifisks. Šāda banka ir drīzāk kā starptautisks finanšu-kredītu komplekss. Tā kļūst par tiešu pasaules aizdevuma kapitāla tirgus dalībnieku pateicoties apvienošanai ar lielām ražošanas un rūpniecības korporācijām. Savukārt, centralizēta vadība, stratēģija un taktika diktē savus noteikumus mazākām bankām. [4, 51] Tas secina par to, ka transnacionālās bankas ir galvenās starptautiskās banku sistēmas dalībnieces un vienas no ietekmīgākajām dalībniecēm finanšu tirgos.

1.1.2. Transnacionālo banku raksturojums

Transnacionālā banka ir finanšu iestāde, kas apvieno sevī bankas funkcionālo raksturu un transnacionālās korporācijas darbības īpašības.

Kā banka tā nodarbojas ar naudas apgrozījuma regulēšanu skaidrā un bezskaidrā formā, veicot dažāda veida naudas un vērtspapīru operācijas, kā arī, sniedzot finanšu pakalpojumus valstij, uzņēmumiem, valsts iedzīvotājiem un citām bankām. Bankas tiek klasificētas pēc vairākiem rādītājiem: pēc to veikto operāciju rakstura, bankas var iedalīt universālajās un specializētajās, pēc to īpašumtiesību tipa – valsts, akciju, kooperatīvās, privātās un jauktās, pēc darbības mēroga tās iedalās – mazās, vidējās, lielās un banku konsorcijs. [4, 48] Banka pēc savas būtības ir starptautisko darījumu veicēja, kuri ir saistīti ar valūtas maiņu un vērtspapīru operācijām, starpvalstu norēķinu veikšanu. Savukārt, plašas interneta pielietojuma iespējas dzēš valstu noteiktas robežas. Šī fakta ietekmē ir vērts sniegt noteiktāku definējumu transnacionālām īpašībām, lai darbības paplašināšanas rezultātā atšķirt starptautisko banku un transnacionālo banku.

Kā transnacionālā sabiedrība - tā ir ļoti liela uzņēmumu apvienība, kas ievērojamu daļu no finansiālām un tehnoloģiskām operācijām un darījumiem veic ārzemēs, izmantojot nodibinātās filiāles, departamentus vai meitas uzņēmumus.[1, 473] Bankai, darbojoties starptautiskajā tirgū līdzīgi transnacionālai korporācijai, ir jānodrošina tiešas ārvalsts investīcijas, tai ir jābūt savam uzņēmumam ārvalstīs, kā arī tai ir jākontrolē šī uzņēmuma darbību. Šāda tipa korporācijas koordinē savu darbību caur mītni, bet var arī piešķirt saviem ārzemes meitas uzņēmumiem un filiālēm rīcības brīvību, ņemot vērā ārvalsts specifiku. [2, 54-55] Tātad, transnacionālā banka ne tikai veic starptautiskas operācijas, īsteno starptautisko sadarbošanos, bet arī aktīvi iesaistās starptautisko banku darbībā.

Balstoties uz ārzemju vienību kontrolēšanas pakāpi izšķir četrus transnacionālas korporācijas modeļus: daudznacionāla organizācija, kad darbība ārzemēs tiek decentralizēta un pastāv augsta rīcības autonomijas pakāpe, balstoties uz vietējā tirgus apstākļiem; starptautiska organizācija, kuras ietvaros tiek vairāk kontrolētas un koordinētas ārzemju institūcijas; klasiska globāla organizācija, kurā mātes uzņēmums stingri kontrolē visu ārzemju vienību darbību un komplicēta globāla organizācija, kuras pamatā ir pirmo trīs stratēģiju apvienošana. [3, 162]

Dažādos autores izpētītos literatūras avotos daudznacionālā korporācija (MNC, vai MNE) un transnacionālā korporācija (TNC) tiek uzskatītas par vienlīdzīgām. Tomēr J. Morrison¹ definē transnacionālo korporāciju kā uzņēmumu, kurš ir spējīgs koordinēt un kontrolēt savu darbību vairākās valstīs, pat ja tam nepieder uzņēmums kādā konkrētā valstī. Tas palīdz izcelt trīs raksturīgas transnacionālā uzņēmuma iezīmes. Pirmkārt, tas kontrolē un koordinē darbību vairākos līmeņos starp vairākām valstīm. Otrkārt, tā mērķis ir gūt labumu no ģeogrāfiskā stāvokļa un valsts politikas. Treškārt, tam piemīt ģeogrāfisks elastīgums – spēja pārnest savu darbību no vienas vietas uz otru. [3, 141] Šīs īpašības liecina par transnacionālo banku darbības plašumu un lielu ietekmi gan uz starptautisko banku sistēmu, gan uz visu ekonomiku kopumā. Turpmāk darba autore pieturēsies tieši pie J. Morrison piedāvāta definējuma.

UNCTAD izstrādāja indeksu, pēc kura tiek noteikta uzņēmumu transnacionālitate. Indekss sastāv no trīs rādītājiem: ārzemju kapitāls/absolūtais kapitāls, peļņa no ārzemēm/absolūtā peļņa un ārzemēs nodarbināto skaits/absolūtais nodarbināto skaits. [3, 161] Saskaņā ar šo indeksu ANO savā ziņojumā „World Investment Report” aprēķina pasaules lielāko ne finanšu un finanšu korporāciju rādītājus. (finanšu korporāciju datu izpētei skatīt *1. pielikums*)

---

¹ J. Morrison ir grāmatas “The international business Environment: Global and Local Marketplaces in a changing World” autore

Savukārt „TheBanker”² ik gadu veic starptautisko banku darbības analīzi: tiek definētas 1000 lielākās bankas, lielākie banku zaudētāji, kā arī izskatīti lielākie banku sasniegumi, vadoties pēc dažādiem kritērijiem (informācijas iegūšanai par lielākām bankām pēc ienākumu skaita skatīt

2. pielikums).

Neskatoties uz transnacionālās bankas īpašību dažādu interpretāciju, ir skaidrs, ka šādas bankas darbības galvenais raksturojums ir patiesi starptautiskā ietekme. Šādas institūcijas var netieši ietekmēt kādās valsts banku sektoru, pat faktiski neveicot tur tiešu darbību. Tas ir saistīts ar banku milzīgiem darbības apjomiem un banku darbības, kā tādas, starptautisko raksturu.

1.2. Transnacionālo banku darbības specifika

1.2.1. Banku internacionalizācijas pamatprincipi

Banku darbības internacionalizācijas pamatā ir vairāki motīvi, līdzīga situācija ir arī ar uzņēmumiem.

Cenas faktoru atšķirības un tirdzniecības barjeras – atšķirībā no transnacionāliem uzņēmumiem, kuri paplašina savu darbību ārvalstīs, balstoties uz darba spēka izmaksām un resursu pieejamības, bankas internacionalizējot savu darbību, saņem plašāku piekļuvi informācijai. Dažādu banku darbības virzieni ilgtermiņās perspektīvā vietējā tirgū ir samēra neefektīvi, bet investīcijas ārzemēs kalpo par šīs problēmas risinājumu. Savukārt, dažādu valstu likumdošana pieprasa nodrošināt uzņēmumu klātbūtni darbībai vietējā tirgū.

Arbitrāža un kapitāla cenas ir galvenais motīvs uzņēmumiem veikt investēšanu ārzemēs. Noteicošais faktors ir kapitāla cenas un finansējuma piesaistīšanas izmaksu starpība. Uzņēmums var piesaistīt līdzekļus spēcīgos valūtu tirgos par zemu cenu, bet investēt savus līdzekļus vājo valūtu tirgos, pārpērkot vietējo uzņēmumu par zemāku cenu. Tādējādi ārzemju banka var tikt iegādāta par zemāku cenu vietējas valūtas nocenošanas dēļ, bet ieņēmumi no iegādāta uzņēmuma būs augstāki, jo kapitāla ienesīgums būs lielāks. Vietējiem uzņēmumiem ir priekšrocības mainoties valūtas kursiem, toties ārzemju filiāļu turētājiem vēl joprojām būs izdevīgi iepirkt ārvalstu aktīvus, jo viņiem ir aktīvi stiprās valūtās tirgos, par kuriem var saņemt mazāku kredīta izmaksu. Šis motīvs ir pamats uzskatam, ka uzņēmumi izvēlas investēt tirgos, ar kuriem tiem ir viena valūta, ka krustojuma investēšanas modelim ir priekšrocības un ka uzņēmumi, paplašinoties ārzemēs, pārsvarā, izmanto dārgu jauna uzņēmuma dibināšanas operāciju. [5, 79.-

---

² Žurnāls, kas ir veltīts starptautisko finanšu darījumu analīzei, un ir izdots ar „Financial Times” izdevniecību

80. lpp] Šī motīva pamatā ir konkurences teorijas pamatprincipi, kas balstīti tieši uz cenu starpības izmantošanas uzņēmuma labā. [6, 74]

Darbības diversifikācijas ietekme uz bankas risku samazināšanu un ieņēmumu daudzveidību. Banka var paplašināt savu darbību jaunajos tirgos vai palielināt piedāvāto pakalpojumu spektru vecajos tirgos.[5, 81-82] Tiek diversificēti portfeļi un aprēķināti aktīvi. Bankas var piedāvāt individuāliem investoriem finanšu aktīvu kombināciju par zemāku cenu. [6, 74]

Vietējām bankām ir priekšrocības ārvalstu tirgū, šo priekšrocību pamatā ir informācijas pieejamība, darbības izmaksu apmēri un likumdošanas sistēmas struktūra. Tāpēc ārzemju bankai ir jābūt kādai **īpašumtiesības priekšrocībai**, kas ļaus bankai būt konkurētspējīgai vietējo banku vidū. Tās ir tirgus tehnoloģijas, marketinga paņēmieni, vadītāju pieredze, inovācijas un citi.

Vadītāju vai specializēto vadītāju komandas resursu pārpalikums ir motīvs tam, lai paplašinātu bankas darbību ārzemēs, kur šie resursi var tikt pielietoti.

Arī bankas darbības paplašināšana ārzemēs sekmēs bankas **specifiskās priekšrocības** tādas kā zīmols un finanšu resursu pieejamība. No bankas lieluma ir atkarīgs finansēšanas avotu un kompetento vadītāju skaits.

Dislokācijas priekšrocības arī kalpo par motīvu bankas darbības paplašināšanai ārzemēs. Pasaules vadošās bankas cenšas atvērt savas pārstāvniecības un filiāles pasaules finanšu centros, kur notiek vairākums no pasaules finanšu darījumiem. [5, 81-83]

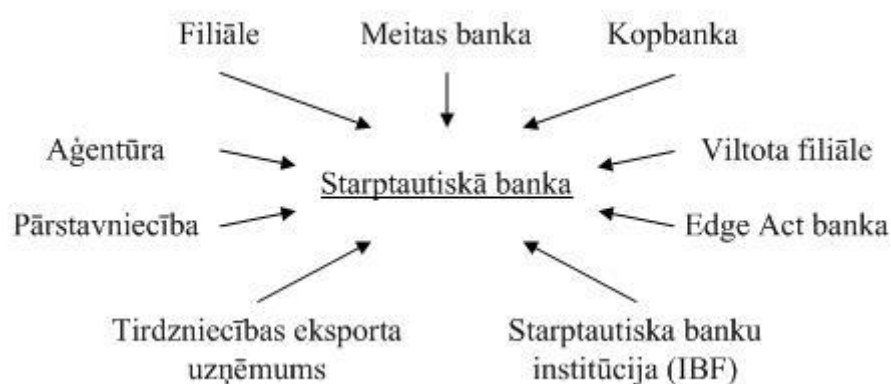
Īpašumtiesības, specifiskās un dislokācijas priekšrocības, kā arī cilvēku resursa pārpalikums - ir salīdzinošu priekšrocību teorijas pamatprincipi, saskaņā ar kuru banka internacionalizē savu darbību, balstoties uz vienu no savām priekšrocībām, salīdzinājumā ar ārvalstu banku. [6, 74]

No sākuma starptautiskās banku operācijas tika īstenotas starp dažādu valstu divām bankām. Šādu attiecību rezultātā bankas tika dēvētas par korespondentbankām, kur viena banka savā valstī strādā kā citas valsts ārzemes bankas aģents. Korespondentbankas arī īsteno naudas izmaksu operācijas un pieņem maksājumus no ārzemju uzņēmumiem, kredītu vēstuļu apmaksu un sniedz informāciju par uzņēmumu kredītspēju. Lai īstenotu šīs operācijas, katrai bankai ir konts citā bankā, kas ir denominēts vietējā valūtā. [2, 405] Korespondentbanka veicina bankas darbības pārveidošanu starptautiskajā.

Konkurences palielinājums izveidojās globalizācijas iespaidā. Bankas sāka dibināt savas vienības ārzemēs korespondentbanku pakalpojumu izmantošanas vietās. Tas piesaista jaunus

klientus, kuri ir gatavi ieguldīt un ņemt kredītus no bankas. Savukārt, klientu darbības internacionalizācijas procesā šāda banka var optimāli īstenot banku starptautiskās operācijas. Tas nozīmē, ka bankas klients var izmantot savas valsts bankas pakalpojumus bez vajadzības atvērt kontu citā, ārzemju bankā. [2, 406-407] Šādu bankas ārzemju vienību pastāv vairāki veidi. (skatīt 1.1.att.)

Pārstāvniecība – bankas starptautiskā vienība ar ierobežotām funkcijām. Izmantojot bankas mītnes palīdzību, tās pārdod pakalpojumus un reģistrē jaunus klientus, bet nepieņem depozītus un kredītus.

1.1. att. Banku starptautisko vienību organizatoriskās formas [14, 651]

Aģentūra – bankas starptautiskā vienība ar plašu funkciju skaitu. Pārsvārā, nepieņem depozītus, bet var izsniegt kredītus, akreditīvus, sniedz tehnisko atbalstu klientiem, administrē viņu kontus un palīdz īstenot tirdzniecības darījumus ar vērtspapīriem.

Filiāle – ir visizplatītākā starptautiskās bankas vienības forma. Pakalpojumu klāsts ir tik pat plašs kā mātes bankai. Tā nav atsevišķa juridiska vienība, totie pieder kādam lielam finanšu uzņēmumam. Filiāles darbību regulē tā valsts, kur šī konkrētā filiāle darbojas, bet ne mātes bankas valsts.

Meitas banka – juridiski neatkarīga banka, kas atrodas mātes bankas īpašumā. To raksturo atsevišķie noteikumi un kapitāls. Mātes bankas slēgšanas gadījumā tās slēgšana nav obligāta. Šāda veida struktūrvienības bieži tiek izmantotas citu valstu specifiskas likumdošanas dēļ, kas ierobežo filiāļu darbību.

Kopbanka – banka, kas vēloties izvērst savu darbību jaunajā tirgū, apvienojas ar kādu vietējo vai vietējā tirgū strādājošo starptautisko banku, attiecīgi sadalot izdevumus un

ieņēmumus. Šādējādi banka var samazināt pieredzes trūkuma, potenciālo klientu zaudēšanas riskus.

Fiktīvā filiāle jeb **Shell Branch** – specifiska starptautiskās bankas vienība. Tiek dibinātā tādās ārzonās kā Bahamu salas, Kaimanu salas. Darbības princips ir depozītu noguldījumu pieņemšana caur Eiro valūtas tirgu, lai izvairīties no noguldījuma drošības pakāpes novērtējuma, rezervju pieprasījumiem un citām izmaksām, kurus parasti pieprasa bankas.

Pārējās banku starptautiskās vienības – ASV banku veidotas ārvalstu vienības, kuri valsts specifiskas likumdošanas dēļ nevar būt attiecināmi uz citām formām. [14, 650-652]

Banka, dibinot savas vienības ārzemēs, kļūst ne tikai par starptautisko pakalpojumu sniedzēju, bet arī pati kļūst par starptautisko banku.

Pēdējo gadu laikā ir plaši attīstījusies „virtuālā” nauda un banku darbība elektroniskā formā, kas pamazām apstādina banku ārvalstu vienību dibināšanu, jo, faktiski, dažāda veidā darījumus var īstenot internetā bez bankas fiziskās starpniecības izmantošanas. [6, 26] Tomēr pašas bankas turpina paplašināt un internacionalizēt savu darbību ar šāda veida jaunu tirdzniecības vietu priekšrocībām.

1.2.2. Pakalpojumu specifika

Transnacionālo banku pakalpojumu klāsts ir ļoti daudzveidīgs. No sākuma banku starptautiskā darbība tika vērsta uz daudznacionālo uzņēmumu apkalpošanu, bet pašu banku darbības loka paplašināšana sekmēja banku transformācijas, kuru rezultātā tie pārtapa par pilno pakalpojumu spektra sniedzējiem, sākot no mazumtirdzniecības bankas produktiem un beidzot ar investēšanu un komercbanku darbību vairumtirdzniecības apmēros.[5, 88]

Mūsdienu transnacionālo banku darbība, līdzīgi parastām bankām, ir iedalīta grupās pēc klienta mēroga. Izšķir četrus virzienus:

- Mazumtirdzniecības pakalpojumi fiziskām personām
- *Private banking* pakalpojumi turīgiem klientiem
- Nelielu uzņēmumu apkalpošana
- Vidēji lielu un daudznacionālu uzņēmumu apkalpošana[5, 49]

Starptautiskās bankas kā pakalpojumu sniedzējs fiziskām personām veic darījumus ar valūtu un nodrošina: krājkontu pakalpojumus, vērtslietu glabāšanu un vērtības sertifikāciju, norēķinu kontu pakalpojumus, trasta pakalpojumus, patēriņa kredītu izsniegšanu, finanšu

konsultācijas, līzinga operācijas, apdrošināšanas polišu pārdošanu, pensijas fondu pārvaldīšanu u.c.

Papildus tiem bankas īsteno tādus pakalpojumus, kā riska kapitāla aizdevums, dibinot uzņēmumu vai finansējot jaunu projektu, uzņēmuma parādu diskontēšana un kredītu sniegšana. [14, 12, 14-15] Bankas var apvienot piedāvātos pakalpojumus fiziskām personām un uzņēmumiem, piedāvājot kādu no veiktiem pakalpojumiem tikai uzņēmuma darbiniekiem. Tie var būt izmaksas no algas nākotnes pensijas fondā, izmantojot investīcijas līdzekļus.

Turīgiem klientiem un uzņēmumiem bankas piedāvā investīciju pakalpojumus. Korporatīvie klienti izmanto šos pakalpojumus, lai noformētu un izvietotu ilgtermiņu parāda vērtspapīrus un akcijas, noformētu uzņēmuma apvienošanās un pārņemšanas darījumu, kā nacionālo, tā arī starptautisko. [2, 407]

Transnacionālo banku specifiskie starptautiskie pakalpojumi ir dažāda veida darījumi ar valūtu tās cenas apdrošināšanās veidā pret riskiem (hedging), tai skaitā ārpusbiržas nākotnes darījumi (forward), nākotnes darījumi (futures); valūtas mījmaiņas darījumi (option), valūtas iespējamie darījumi (swap), starptautiskā tirgus darījumu asistēšana. [14, 656]

Nozīmīgs pakalpojums, kuru banka sniedz tieši kā starptautisko, ir uzņēmumu ikdienas komercoperāciju nodrošināšana un tirdzniecības finansēšana. [2, 406-407]

Kā pakalpojumu sniedzējs starptautiskiem uzņēmumiem tā pilda sekojošas operācijas:

- Naudas transakcijas un skaidras naudas operācijas - naudas pārvedumi un maksājumi tiek veikti gan vietējā, gan ārzemju valūtā. Šīs pakalpojumus izmanto pārsvara mazi un vidēji starptautiski uzņēmumi, limitētā veicamā darbības skaita dēļ. [5, 89] Lielas starptautiskas bankas sniedz mazākām bankām arī klīringa pakalpojumus. Operāciju īstenošanai izmanto Starptautisko norēķinu sistēmu SWIFT, kas nodrošina datu komunikāciju pasaules finanšu sektorā. Globālās bankas biežāk izmanto savu elektronisko norēķinu sistēmu, kura strādā līdzas SWIFT. [6. 74-75]
- Dažāda veida kreditēšanas pakalpojumi darbības finansējumam – aizdevumi, kredītspējas (*overdraft*), kredītlīnijas un citi, kas tiek ranžēti pēc termiņa, ar fiksētām vai mainīgām procentu likmēm un nodrošinātāja esamību. [5, 89] Šādu uzņēmuma finansēšanas veidu izmanto mazi un vidēji starptautiski uzņēmumi.
- Parādu finansējums caur akciju emisiju - akcijas ir parādu finansēšanas instruments, ko lieto lieli uzņēmumi kapitāltirgū. Procenti tiek izmaksāti attiecīgi kredīta reitingam – jo

augstāki riski, jo lielāki procenti. [5, 88] Tas nozīme, ka akciju emitenta aktīviem jābūt aprēķinātiem attiecīgi kredītreitingu standartiem.

- Sindicētu kredītu izsniegšana - kopējais kredīts, ko sniedz divas vai vairākas bankas. Kredīta procenti tiek rēķināti ņemot vērā uzņēmuma bankrotēšanas riska iespējas. Pamatlikme ir kāda no starpbanku likmēm, piemēram, LIBOR, un virs tās tiek pierēķināti procenti, kuru lielums noteikts no aizņēmēja kredītreitinga. Kā arī viņš maksā vienošanas, apdrošināšanas, izmantošanas maksu. Sindicētie kredīti ir izdevīgāki salīdzinājuma ar obligāciju emisiju, bet minimālā aizdevuma summa ir 50 milj. ASV dolāru, kas norobežo potenciālo aizņēmēju skaitu.
- Citi parādu finansējuma veidi, tostarp, izmantojot uzņēmuma aktīvus - uzņēmuma finansēšana ar iekšējiem līdzekļiem un bankas palīdzību. Šādu finansēšanas veidu izmanto daudznacionālas korporācijas. Šādu pakalpojumu piemēri ir faktūrkreditēšana (factoring), rēķina diskontēšana, aktīvu pirkšana uz nomaksu, līzings un citi.
- Ar vietējo un ārvalstu uzņēmumu akcijām saistītas operācijas - pirms uzņēmums varēs piedalīties starptautiskā finanšu tirgus darījumos, tas tam ir jāiesaistās profesionālu ārzesmes investoru tirgū, pārdodot tuur savas akcijas. Ja akcijām būs pieprasījums, tās tiks izlaistas citos starptautiskos tirgos. Banka ir šo darījumu starpnieks.

Papildus šiem pakalpojumiem bankas veic vērtspapīru parakstīšanu, fondu pārvaldīšanas pakalpojumus, riska un informācijas pārvaldes pakalpojumus. [5, 88-89]

Transnacionālo banku nozīmīga funkcija, kas ir saistīta ar starptautiskās tirdzniecības eksporta un importa operācijām, tiek īstenota, izmantojot trīs pakalpojuma veidus: akreditīvu, akceptētā vekseļa kredītu izsniegšanu (forfaiting) un pretpārdošanas tirdzniecības darījumu asistēšanu. [5, 98]

Transnacionālās bankas īsteno arī valsts kreditēšanu. Valstis, līdzīgi kā transnacionālās korporācijas, izlaiž valsts vērtspapīrus finanšu tirgū, bet bankas tas iegādājas. Tas ir darīts, pirmkārt, ja pastāv noteiktas vienošanas iespējas starp valsts valdību un nacionālām bankām. [14, 14] Otrkārt, attīstīto valstu vērtspapīri tiek uzskatīti par drošākiem salīdzinājumā ar uzņēmumu vērtspapīriem. [5, 94] Tas veicina banku interesi valsts vērtspapīru iegādāšanā, lai vēlāk izmantotu šo priekšrocību savā darbībā.

1.2.3. Darbība pasaules finanšu tirgū

Pasaules finanšu tirgus ir finanšu un kredīta iestāžu kopums, caur kuriem tiek īstenota aizdevuma kapitāla kustība. [13, 8] Galvenās iestādes pasaules finanšu tirgū ir transnacionālas korporācijas, transnacionālas bankas, tādas organizācijas kā pensijas un apdrošināšanas fondi, valstis un starptautiskās organizācijas, kuras sniedz aizdevēja pakalpojumus. [15, 193] Tirgū darbojas aptuveni 500 pasaules lielākās bankas no to kopējā skaita, kas ir 50 tūkstoši. [13, 8]

Pēc saistību rakstura finanšu tirgu var iedalīt pirmatnēja, kur jaundibinātās saistības uzreiz tiek pārdotas, un sekundārā, kur dibinātās saistības tiek pārpārdotas no viena tirgotāja citam.

Pirmatnējā tirgū uzņēmumi meklē finanšu līdzekļus saviem jauniem vai riskantiem projektiem, bet valsts valdības – budžeta deficīta finansējumu. Aizņēmēji aizņem naudas līdzekļus vai pārdod daļu no tām. Aizņemoties rodas saistības, jeb parāds pret aizdēvēju, kā arī aizdēvējam ir tiesības saņemt savu līdzekļu izmantošanas maksu. Savukārt, tiek izlaistas arī akcijas, kuras dot iespēju tas turētājam saņemt daļu no peļņas, dividendus. Pirmatnējā tirgū parādu instrumenti var tikt iedalīti pēc to termiņa: īstermiņa, vidējā termiņa un ilgtermiņa.

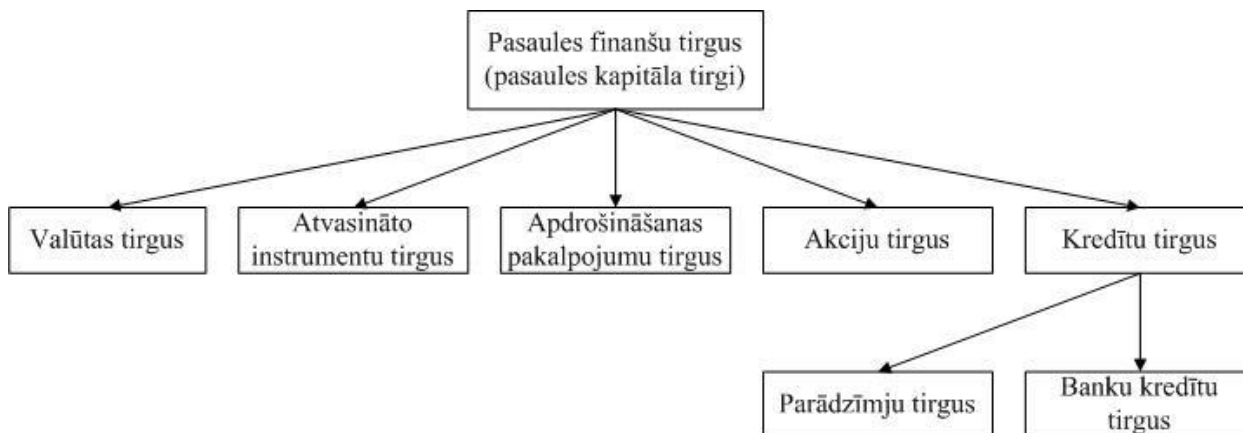
Sekundārā tirgū darījumi tiek īstenoti caur izsoles tirgiem vai ārpusbiržas tirgiem. Izsoles tirgos cena tiek noteikta ar tirgotāju cenu solīšanas konkurenci. Tirgotāji pārstāv kādas individuālās intereses. Valūtas tirgus ir izsoles tirgus. Ārpusbiržas tirgū tirgotāji veic darījumus izmantojot datorizētu tirdzniecību. Darījumos var piedalīties ikviens.

Izskatot pasaules finanšu tirgus aktīvus to derīguma termiņa ietvaros izšķir īstermiņa tirgus, t.i. naudas tirgus, un ilgtermiņa tirgus, t.i. kapitāla tirgus. Īstermiņa tirgū tiek pārdotas finanses, kuru termiņš ir mazāks par vienu gadu. To izmanto valsts valdības, korporācijas, lai finansētu savus krājumus vai īstermiņa vajadzības. Lai to veicināt, tiek izlaisti naudas tirgus instrumenti. Tiem ir mazākas cenu svārstības un zemāka riska pakāpe, augstāka likviditāte un informācijas izmaksas ir zemākas, jo aizņēmēji ir labi pazīstami. Šīs priekšrocības izmanto bankas un korporācijas, investējot savus finanšu līdzekļu pārpalikumus īstermiņa naudas tirgus instrumentos. Ilgtermiņa tirgū finansējuma termiņš var būt nefiksēts. To izmanto, lai atrastu ilgtermiņa finansējumu kādam darījumam. Kapitāla tirgus instrumentus izmanto fondi, apdrošināšanas uzņēmumi, lai aktīvi darbotos ilgāku laiku, riskējot ar cenu svārstībām kapitāla tirgū.

Pēc norēķinu tipa finanšu tirgu iedala skaidras naudas tirgū un derivatīvu tirgus, jeb atvasināto finanšu instrumentos. Skaidras naudas tirgū saistības tiek pirktas un pārdotas ar tūlītēju norēķinu. Tā notiek akciju un obligāciju tirgū. Derivatīvu tirgū darījums tiek īstenots uzreiz, bet

norēķins tiek veikts vēlāk. Šādi tiek mazinātas cenu svārstību iespējas skaidras naudas tirgū. [15,192]

Pasaules finanšu tirgus var vērtēt pēc tā funkcionālas lomas. (skatīt 1.2. att.)

1.2. att. Pasaules finanšu tirgus iedalījums [15, 191]

Starptautiskajā tirdzniecībā un kapitāla kustībā vairums darījumu notiek ar valūtas maiņas operācijām. Šie darījumi tiek īstenoti valūtas tirgū. Galvenie dalībnieki ir komercbankas, kuri īsteno savas starpnieka funkcijas vai darbojas sava labā, un centrālās bankas, kas seko valsts valūtas intervencei, lai nodrošinātu valsts valūtas stabilitāti. Bieži nākotnes darījumu noslēgšana ar finanšu instrumentu palīdzību tiek veikta, lai iegūtu peļņu no darījumu īstenošanas, bet ne apdrošināt pret iespējamiem zaudējumiem [15, 195-196] Starpbanku darījumi dominē šajā tirgū. Banku speciālisti uzsver, kā var prognozēt valūtas iespējamās svārstības, tomēr, spekulatīvas darbības ar valūtu var ģenerēt gan lielus ieņēmumus, gan lielus riskus. Aktuālākā tendence tirgus darbībā ir interneta valūtas tirgus vides attīstība, kas ir saistīta ar komunikācijas līdzekļu attīstību. Neatkarīgu brokeru darbība paplašinājās, pat transnacionālas bankas bieži izmanto šo starpnieku pakalpojumus, lai realizētu valūtas iepirkšanas/pārdošanas darījumus. [2, 385-386] Šajā tirgū starptautisko banku galvenais uzdevums ir pasargāt savus klientus no valūtas riskiem – ja klienta ieguldījums tiek veikts pēc mainīgas procentu likmes, vai īstermiņa investīcijā - pēc zemāka procentu likmes radītāja, šādā gadījumā klients var ciest zaudējumus; ja klients izvēlas aizdevumu pēc fiksētas procentu likmes, tad viņš zaudē iespēju samazināt izmaksas valūtas svārstību rezultātā. [14, 668] Pēdējo gadu laikā ievērojami palielinājās komercbanku un investīcijas banku tirdzniecība ar valūtu, sasniedzot dienas apgrozījumu triljonu ASV dolāru apmērā. [14, 656]

Atvasināto finanšu instrumentu tirgū jeb derivatīvu tirgū izmanto finanšu instrumentus, kuri ir atvasināti no vienkāršām finanšu instrumentiem, t.i. akcijām, obligācijām un valūtas. Visizplatītākie atvasinātie instrumenti ir mījmaiņas darījumi un nākotnes darījumi. Šis tirgus ir cieši saistīts ar valūtas tirgu.

Apdrošināšanas tirgū darbojas dažāda izmēra uzņēmumi, tai skaitā transnacionālie. Transnacionālās bankas arī ir pārstāvētas, tomēr lielākas dalībnieces šajā tirgū specializējas uz apdrošināšanas institūcijām.

Akcijas tirgū tiek pārdotas akcijas, ilgtermiņa vērtspapīri un jauna tipa vērtspapīri. Ne katra valstī ir vietējais akciju tirgus, un tāpēc liela daļa darījumu notiek caur tādām elektroniskas tirdzniecības sistēmām kā NASDAQ. [15, 197, 202, 205] Savukārt starptautiskās finanšu iestādes, kuri strādā šajā tirgū, piedāvā saviem klientiem kapitāla piesaistīšanas pakalpojumus, sniedz rekomendācijas par kapitāla izvietojuma iespējām tirgū, analizē vērtspapīru tirgus darbību un veic kompleksa rakstura finanšu operācijas. [2, 410-411] Aktīvie dalībnieki akcijas tirgū ir ne tikai transnacionālas bankas, bet arī specializētās investīciju iestādes.

Parādzīmju vērtspapīru tirgū tiek veikti darījumi ar vekseliem un obligācijām, gan privātām, gan valsts. ASV parādu vērtspapīri ir uzskatīti par drošākām. [15, 202-203] Šis tirgus ir nozīmīgākais parādsaistību finansēšanas avots. Tiek pārdoti divi vērtspapīru veidi ar fiksētu ienākumu: ārzemju obligācijas (foreign bond), kurus pārdot A valsts rezidents B valsts rezidentam B valūtā, un eiroobligācijas (eurobond), kuras tiek pārdotās A valsts rezidenta valūtā. Kā arī tiek izmantotas globālās obligācijas (global bond), kuras tiek pārdotas jebkurā vietā jebkurā laikā. Tirgus specifika pamatā ir augsts konkurences līmenis, ļoti augstā darījumu vērtībā, kā arī neatkarībā no noteikumiem, kuri tiek piemēroti valsts iekšējā kapitāla tirgū, un tā rezultātā – procentu likmju samazināšanas tendence. [2, 409-410] Ievērojami, ka šajā tirgū transnacionālas bankas strādā kā finanšu starpnieks uzņēmumiem un valstīm finansējuma piesaistīšanai, kā arī, pašas var meklēt finansējuma avotus.

Bankas kredītu tirgū tiek īstenoti dažāda veida aizdevumi. Šeit aizņēmēji ir uzņēmumi, bankas un valsts valdības. Aizdēvēji ir tādas finanšu un kredītu organizācijas, kā bankas, fondi, trusts. Bankas kredītu tirgus ir lielākoties balstīts uz finanšu resursiem bez nacionālas piederības, kuri pārvietojas no vienas valsts bankas uz otras valsts banku. Šie līdzekļi tiek turēti pārsvarā Eiropā - depozītos (Eiropas valūtās vai dolāros). Tos sauc par Eirovalūtu vai Eirodolāriem, neskatoties uz to, ka tie ir apgrozījumā visos Pasaules reģionos. Šis bankas kredītu tirgus segments tiek saukts par Eiro kredītu tirgu, kreditorus par eirobankām, aizdevumus par

eiroaizdevumiem, bet emitētus vērtspapīrus par eiropapīriem – eiroobligācijām un eironotēm. Šī tirgus popularitāte ir izskaidrojama ar iespēju finanšu līdzekļu turētājiem no politiski, ekonomiski nestabilām valstīm turēt tos drošākā valūtā, kā arī finanšu līdzekļu turēšana vienā valūtā rada iespēju veikt liela apjoma naudas transfertus visā Pasaulē. [15, 198-199]

Pastāv starpbanku kredītu tirgus, kur kredītu organizācijas izvieto brīvus līdzekļus. ESAO apraksta starptautisko starpbankas tirgu kā starptautisko naudas tirgu, kur bankas kreditē viena otru. Darījumi tiek veikti ārzemēs vai iekšzemē dažādos laika periodos, biežāk nakts garumā un līdz sešiem mēnešiem. [8, 27] Aizdevumu procentu likmes tiek izrēķinātas, balstoties uz vadošo banku rādītājiem, visizplatītākās likmes ir LIBOR un EURIBOR. Tirgum ir decentralizēts raksturs, līdz ar to nepastāv kāda noteikta statistiska vai rādītājs, pēc kura var liecināt par tā darbības raksturu. Starptautisko norēķinu banka piedāvā divas specializētas statistiskas bāzes, pēc kurām var veikt starpbanku darbības analīzi – pirmā ir vietēja banku darbības statistika, otrā ir apvienota, jeb konsolidēta banku statistika.

Starpbanku tirgus ir ļoti svarīgs transnacionālo banku darbībai. Pirmkārt, bankas var pārvaldīt savus aktīvus un saistības attiecīgi ikdienas likviditātes prasību svārstībām, faktiski tas izlīdzinot. Otrkārt, notiek globālā likvidu sadale, kas ļauj pārvietot likvidu pārpalikumus reģionā, kur ir likvidu trūkums. Treškārt, kādas bankas izvietots depozīts var tikt aizdots vairākām bankām uzreiz, šādi atvieglojot starptautiskā kapitālā izplatījumu. Četrkārt, zaudējumu riska apdrošināšana ir vieglāka, jo bankas var nodrošināt sevi starpbankas tirgū ar ārvalstu valūtas iedarbību. Beidzot, darbība starpbanku tirgū ļauj bankām izvairīties no saviem nacionāliem normatīviem un nodokļiem. Kopumā, pieaugot starpbankas tirgus aktivitātei, pieaug starptautiskās banku sistēmas loma kā finanšu starpnieks, palielinot starptautisko likviditāti, kā arī, ļauj bankām samazināt izmaksas, saistītas ar nodokļiem. Starpbanku kredītu tirgū darbojās vairāk nekā 1000 banku no vairāk nekā 50 valstīm. Divas trešdaļas veikto darījumiem Eirotirgū ir starpbanku darījumi. [6, 80]

Kopumā, transnacionālo banku darbība finanšu tirgos ir ļoti plaša. Tās strādā gan kā finanšu starpnieks dažāda rakstura klientiem, gan kā finanšu iestāde, kas meklē papildus iespēju nopelnīt tirgus svārstību rezultātā, gan, līdzīgi, transnacionālajām korporācijām, meklē finansējuma avotus. Balstoties uz to, ka finanšu tirgus tā milzīgā apjoma dēļ, galvenās dalībnieces ir liela mēroga institūcijas, autore secina par transnacionālo banku un finanšu tirgu ciešo savstarpējo atkarību.

1.3. TNB rašanas vēsturisks aspekts

1.3.1. Banku darbības internacionalizācija

Starptautiskās banku darbības pirmsākumi tiek meklēti 15.gadsimtā Florencē, kas tolaik bija Rietumeiropas zinātnes un kultūras centrs. Baņķieru ģimene Medici, atvēra vairākas ārvalstu vienības, lai stimulētu tirdzniecības finansēšanu un veicināt zinātnes un mākslas uzplaukumu. 1472.gadā tika nodibināta banka „Monte dei Paschi di Siena”, kas ir vecākā banka pasaulē. Tā laika tirdzniecības un mākslas attīstība bija saistīta ar pārmaiņām sociālajā sfērā, kad tika izveidoti labvēlīgi apstākļi bagātības uzkrāšanai un pat lielam patēriņam. Tas rosināja starptautiskas darbības paplašināšanu, jo pieprasījums pēc finansēšanas jau nevarēja tikt apmierināts viienīgi ar vietējo avotu izmantošanu. [5, 77]

16. gadsimtā Vācijas bankas uzsāka savas darbības internacionalizāciju, 17.-18. – Nīderlandes bankas, bet Apvienotā Karaliste – 18. gadsimtā un 19. gadsimta sākumā. Šajā laika posmā bankas darbojās kā daudzfunkcionālās iestādes – tas nodarbojās gan ar valsts valdības līmenī, gan veicot citu valstu kredītēšanu, dažādu preču importu un tirdzniecību (tabaka, tēja, graudi). Lielākas šāda veida struktūras bija Britu Austrumindijas kompānija, Nīderlandes Austrumindijas kompānija un Francijas Austrumindijas kompānija. [7, 151, 153.] Šajā laika posmā parādījās pirmās transnacionālās korporācijas, kuras īstenoja starptautiskas banku pakalpojumus, kas kalpoja par vienu no to darbības veidiem. Pašas bankas un finanšu tirgus instrumenti vēl nebija pietiekoši attīstīti, lai darbotos kā atsevišķas, pilnvērtīgas un pilntiesīgas starptautiskas institūcijas.

Pamazam, lielo starptautisko uzņēmumu vadītāji koncentrēja savu darbību tikai uz tādiem bankas pakalpojumiem kā arosināšana, vērtspapīru darījumi, eksporta finansēšana, valdības kredītēšana, kā arī dažāda liela mēroga projektu investēšanu (dzelzceļa stacijas). Sekojot industriālai revolūcijai un saziņas līdzekļu attīstībai, bankas turpināja paplašināt savu darbību. [7, 154]

Tālāk starptautiskās banku darbības attīstība tiek iedalīta divos posmos: pirmais posms ir saistīts ar kolonizācijas periodu 19.-20. gadsimtā. Otrais posms ir saistīts ar daudznacionālu uzņēmumu skaita pieaugumu ASV un izmaiņām finanšu likumdošanā 1950. -1960. gados.

Pirmajā posmā 1830-ajos gados Lielbritānijas banku filiāles tika atvērtas Austrālijā, Karību jūras reģionā un Ziemeļamerikas kolonijās. Banku ekspansija pārņēma Dienvidāfriku, Latīņameriku, Indiju, dažas Āzijas valstis un Eiropu. [5, 77] 1865. gadā tika dibināta Honkongas banka un Šanhajas Bankas Korporācija (HSBC), kas specializējās uz galvenajām ķīniešu preču

tirdzniecības (tēja un zīds). 20 gadu laikā bankas darbība paplašinājās visā Klusā okeāna reģionā. 1853. gadā dibināta *Standard Bank* banka Dienvidāfrikā, kas specializējās uz vilnas tirgošanas, bet drīz izvērta un paplašināja savu darbību Āfrikas reģionā.[6, 81] 19.gadsimta beigās Beļģijas, Francijas, Vācijas bankas sāka darboties Latīņamerikā, Āfrikā, Ķīnā un Londonā. Atšķirībā no Apvienotās Karalistes dibinātām bankām, kas darbojas tikai kā pakalpojumu sniedzējs ārpus savas valsts, Eiropas bankas piesaistīja investīcijas un izsniedza kredītus. To darbība līdzinās mūsdienu starptautiskajām bankām. 20 gadsimta sākumā Japānas un Kanādas bankas arī sāka dibināt ārzemes filiāles.[5, 78] Kopumā tolaik banku starptautiskās darbības galvenā funkcija bija tirdzniecības finansēšana starp kolonijām un mātes valstīm. Filiāles tika stingri kontrolētas ar galvenām struktūrām. Tomēr šī darbība jau tolaik aptvēra visus pasaules kontinentus. Šim periodam raksturīga vairāku banku dibināšana, kuri ar laiku kļuvuši par globālajām transnacionālām bankām, kuras darbojas arī mūsdienās.

Pēc Pirmās pasaules kara strauji sāka attīstīt savu starptautisko darbību ASV bankas. 1920. gadā tās atvēra 121 ārvalstu filiāles, no kurām 81 piederēja 5 bankām. Filiāles tika dibinātas, lai finansētu ASV starptautisko tirdzniecību un veikt daudznacionālu korporāciju tiešas ārvalstu investīcijas. Bankas strādāja Latīņamerikā, Eiropā, pārsvarā Vācijā un Austrijā. [6, 81-82] 1950.-jos gados ASV kļuva par lielu ekonomisko spēku ar augstu daudznacionālu uzņēmumu skaitu ASV bankas bija limitētas savos depozītnoguldījumos (regulation Q) un rezerves krājumu lielums arī bija apgrūtinošs. Savukārt, dibinot bankas filiāli ārpus ASV, šie noteikumi netika piemēroti, un tas varēja likt vairāk naudas depozītos un kreditēt uz ilgāku laiku un ar lielākām summām. Tādējādi, ASV bankas ieņēma Londonu un vēlāk Parīzi, kuri kļuvuši par finanšu centriem. 1970-ajos gados ASV bankas turpināja ieņemt vadošo vietu starptautiskā banku darbībā, bet 1980-ajos Japāna kļuva par pasaules lielāko kreditoru. Tas bija saistīts ar daudznacionālu uzņēmumu skaita pieaugumu Japānā. 1990-ajos gados Japānas bankas piedzīvoja strauju kritienu sakarā ar iekšējām ekonomiskām problēmām, un to pozīciju ieņēma Eiropas bankas. [5, 77-78] Tagad notiek starptautisko banku strauja attīšanās tuvos austrumos, kur kapitāla atdeva sasniedz 20 procentus, bet Eiropas un ASV bankām ir mazāk par 15 procentiem. *Deutsche banka*, *Citigroup* un citu starptautisko banku uzplaukums ir saistīts ar augstām naftas cenām, bankas produktu lielu pieprasījumu un zemiem nodokļiem.[10-11] Otrajā bankas darbības internacionalizācijas posmā bankas, galvenokārt, strādāja kā papildus institūcijas daudznacionālām korporācijām. Bankas izplatīja savu darbību jaundibinātajā tirgū. Attiecīgi finanšu sektora attīstība, tostarp banku jomā, ir sekmējusi un paātrinājusi ārzemju banku ienākšanu jaunajos tirgos.

1.3.2. Finanšu sektora globalizācija un TNB rašanās

Finanšu sektora attīstība galvenokārt ir saistīta ar globalizācijas parādīšanos. Globalizāciju raksturo kā pasaules kapitāla un naudas tirgus integrācijas procesu. [5, 483] Tā izpaužas finanšu sistēmas un banku sektora strukturālās izmaiņās, finanšu liberalizācijā, vispārējas konkurences palielinājumā, kā arī starptautiskās banku darbības paplašinājumā. [5, 45]

Globalizācija monetārā un finanšu sistēmā notika jau 19.gadsimta beigās. Pārrobežu kapitāla plūsmas krietni pieauga: īstermiņa kapitāla aprīte bija saistīta galvenokārt ar valūtas kursu izmaiņām finanšu tirgos, ilgtermiņa kapitāla eksportēšana notika no Eiropas bagātākām valstīm. [10, 153] Šo var attiecināt uz valstu koloniju attīstīšanos un banku starptautisko darbību. Kapitāla plūsma sekmēja starptautiskās monetāras sistēmas rašanai, un banku valūtas operāciju skaita palielinājumam.

1914. gadā gandrīz visas neatkarīgu valstu un viņu koloniju valūtas bija saistītas ar zelta standartu, kas nozīmē, ka valūtas maiņas kurss bija fiksēts visā pasaulē. Lielākās Eiropas valstis pat apvienojas tādās reģionālajās monetārās savienībās kā „Latīņu monetāra savienība” un „Skandināvijas monetāra savienība”. Pirmā Pasaules kara rezultātā pārrobežu finanšu plūsmas gandrīz pazuda, un valstis atteicās no zelta standarta mainīgā valūtas kursa labā. Pēc kara Apvienotā Karaliste un ASV kopējiem spēkiem cenšas atjaunot pirms karas sistēmu, un 1920. gada beigās tas tika īstenots. Finanšu krīze 1930-ajos gados izraisīja milzīga mēroga sabrukumu. Starptautiskā monetāra un finanšu sistēma sadalījās vairākos blokos, kur valūtas bija fiksētas, bet kapitāla plūsmas bija stingri limitētas. [10, 153-154]

Pēc Otrā Pasaules kara ASV dominēja pasaules finanšu tirgos. Bretonvudsas sistēma stingri ierobežoja kapitāla plūsmu. Pasaules finanšu tirgus bija faktiski paralizēts, līdzinoties vienkārši naudas tirgum. 50-ajos gados tika atļauts pagarināt aizdevumu termiņus, kas aktivizēja finanšu tirgus. 60-ajos gados izveidojās mūsdienu pasaules finanšu tirgus, ko sekmēja liberālais valūtas režīms Apvienotā Karalistē, brīvas kapitāla kustības atļaujas piešķiršana Vācijai, Šveicei un Kanādai. [13, 9] Tajā pašā laikā tika radīts jauns finanšu veids – Eiroobligācijas (EUROBOND), kas ir starptautiskā obligācija, kura ir izteikta ārzemju valūtā. Vēlāk, 1980-ajos gados tika atvērts jauns finanšu tirgus – Eiro tirgus. Tas drīz kļuva lielāks par vietējiem obligācijas tirgiem, un pārrobežu akciju tirdzniecības loma bija nozīmīga. Tas sekmēja finanšu sistēmas iespējas savest kopā noguldītāju fondus un lielā mēroga aizņēmējus. No otras puses, tas pakļāva noguldītājiem riskam, kas vēl nebija zināms. Obligācijas joprojām veido lielāku daļu

finanšu tirgus kapitāla, bet akcijas izrādījās ļoti ienesīgas. [12, 45] Jauno finanšu instrumentu un tirgus radīšana sekmēja banku pārtapšanu pavisam jaunā vairāk neatkarīgajā institūcijā.

Japānas strauja ekonomiska izaugsme 1980-ajos gados un Eiropas uzkrājumu piesaistīšana ārzemju finanšu tirgiem kļuva par iemeslu ASV līdera pozīcijai finanšu sektorā izmaiņām. Daudzās valstīs atcēla regulējumus par iedzīvotāju uzkrājumu eksportēšanas ierobežošanu ārzemēs, un Latīņamerikas valstis, Āzijas valstis, kā arī valstis ar pārejas ekonomiku vēlāk, saņēma piekļuvi ārējā finansējuma avotiem caur privāto kapitālu. [11, 371] Deregulējumi ļāva bankām izvērst savu starptautisko darbību plašāk un kļūt par globālajām.

Ap 1990. gadu vairums no jauniem finanšu tirgiem pārtrauca kontrolēt privātos portfeļus un banku darbības plūsmas. Privāta kapitāla plūsma palielinājās. Finanšu tirgus integrēšanas procesi krietni sekmējuši finanšu globalizācijas attīstību. Kapitāls kļuvis mobils un varēja ieplūst un izplūst no vairākām valstīm. Ārzemju kapitāla ieplūšana palīdzēja jaunattīstītām valstīm ekonomiski augt. Savukārt, nabadzīgām valstīm finanšu globalizācija palīdzēja izlīdzināt krāsi atšķirīgas pieauguma-krituma fāzes, kuras ir saistītas ar ekonomikas nepastāvību un citām problēmām. [11, 368, 371] Šādējādi, starptautisko banku darbības mērogs ir ievērojami palielinājies un banku pakalpojumu un darījumu apjoms ir pieaudzis.

1999. gadā Eiropas Savienības vienotās valūtas, vienotā Eiropas bankas tirgus izveide un vienotu regulējumu ieviešana, kā arī ES paplašinājums pēc tam, ir sekmējuši jauna, reģionāla bloka izveidi kā pasaules jauna, spēcīgākā elementa rašanos finanšu tirgū. [14, 668] Šī savienība turpina paplašināties un pilnveidoties, bet jau tagad var uzskatīt, kā ES vienotā ekonomiska zona ir krietni ietekmējusi pasaules finanšu sektoru.

Banku darbības internacionalizācija un finanšu globalizācijas procesi nav jauni – tie sākušies jau 14. un 19. gadsimtos attiecīgi. Jauns ir tas, ka deregulējumi, jaunas finanšu tehnoloģijas, kā arī nemitīga starptautiskās tirdzniecības attīstība kopā rada arvien jaunas izmaiņas starptautisko banku sistēmā un starptautiskajā finanšu tirgū.

Autore uzskata, ka pārrobežu tirdzniecības uzplaukums un globalizācijas procesi ir ietekmējuši banku pārtapšanu lielās, globālajās institūcijās, bet tieši finanšu globalizācija ir mūsdienu transnacionālo banku rašanas iemesls. Finanšu sektors, iespaidots no globalizācijas, pārvēršas par pavisam neatkarīgu, komplicētu lauku, kur bankas kļuva par galvenajām dalībniecēm

2. FINANŠU GLOBALIZĀCIJA KĀ IETEKMES FAKTORS TRANSNACIONĀLO BANKU DARBĪBAI

2.1. Finanšu globalizācijas radīšanas analīze

2.1.1. Finanšu globalizācijas raksturojums

Kā tika aprakstīts darba 1.3.2. punktā, finanšu globalizācija ir pasaules kapitāla un naudas tirgus integrācijas process. Tas nozīmē, ka finanšu globalizācija ietekmē visas pasaulē notiekošās darbības, kas ir saistītas ar naudas un kapitāla operācijām. Līdz ar to, tas ietekme ir nozīmīga.

Pašas globalizācijas ekonomiska interpretācija ir balstīta uz trim faktoriem:

- Tehnoloģiskas inovācijas,
- Valsts un globālo savienību un institūtu izvēlētās politikas,
- Pasaulē vadošie ekonomiskie pamatprincipi.

Tehnoloģiskas inovācijas, kuru rezultātā attīstījās mūsdienu komunikācijas, infrastruktūra un transports, ļāva strādāt attālināti, t.i., ārpus valstu robežām. Rezultātā atšķirības starp konkrētās valsts ekonomiku un starptautisko vidi pamazām tiek dzēstas. Vienlīdzīgi ar liberalizācijas procesiem, tehnoloģiskas inovācijas ir galvenie globalizācijas dzinēji finanšu sektorā. [16, 222] Tieši informācijas tehnoloģiju attīstībā ir kļuvusi par galveno globalizācijas izplatības kanālu – caur mūsdienu komunikācijas līdzekļiem un sistēmām cilvēki uzzina par izmaiņām likumdošanā, ģeopolitikā un citās nozīmīgākās sfērās.

Ja tehnoloģiskas inovācijas nodrošina globalizācijas fizisku izplatīšanos caur jaunu infrastruktūras veidu, tad politika ir tieši globalizācijas ideoloģiskais kodols. Neoliberālās ideoloģijas tendences ESAO valstīs izpaužas liberalizācijas, ierobežojumu atcelšanas un privatizācijas procesos. Kapitāla kustības ierobežojumu atvieglošana sekmē globālā, integrētā tirgus parādīšanos un attīstību. Valstu valdību, reģionālas un globālas savienības un institūcijas caur nacionālo likumdošanu, starptautiskām vienošanām, transnacionālo koalīciju lobījiem veicināja globalizācijas politikas izplatījumu. [16, 223] No tā izriet, ka globalizācija pēc savas būtības, ir plānveidīgs globāls pasākums, kas ir izteikts pasaules valstu vienotā ideoloģiskā projektā.

Beidzot, ekonomiskais faktors ir balstīts uz uzskata, ka globalizācijas pamatā ir tirgus konkurence. Neoklasiskās ekonomikas teorijas pamatelementi – peļņa, bagātība un pozīcija tirgū ir pasaules ekonomiskas integrācijas noteikumi. Kapitālisma tendences kā pārprodukcija, bezgalīgas prasības pēc kapitāla uzkrāšanas, kuras izpaužas nepārtrauktā jauno tirgu un peļņas

avotu meklējumā, ir ekonomiskās integrācijas cēloņi. Savukārt, šie cēloņi izriet no valsts valdības un globālo ekonomisku savienību un organizāciju politikas. [16, 222-223] Ekonomikas integrācija, kas ir finanšu globalizācijas priekšnosacījums šobrīd ir dominējošais process pasaules ekonomikas attīstības tendencēs, kas norāda uz finanšu globalizācijas tālāko attīstību nākotnē.

Neskatoties uz to, ka finanšu globalizācijas pirmsākumi meklējami jau 19. gadsimtā, tās uzplaukums tika novērots tikai pēdējo 15-20 gadu laikā. Tas ir saistīts, galvenokārt, ar jaunattīstīto valstu kontroles samazināšanu uz privāto portfeļu darījumiem un kapitāla kustību starp bankām. [11, 368] To noteikti var arī attiecināt uz PSRS sabrukumu un jauno valstu tirgu rašanos, kā arī komunistiskās ekonomikas sistēmas, t.i. plānveida ekonomikas kā tādas, atzīšanas par neefektīvu salīdzinājumā ar kapitālistisko, kas ir balstīta uz brīvās tirgus un kapitāla kustības.

Noteikta finanšu globalizācijas definējuma nepastāv, tomēr to var raksturot pēc konkrētiem procesiem, kuri notiek pasaules finanšu sektorā. Tie ir finanšu darījumu skaita palielinājums, viena darījuma apjoma samazinājums, starptautisko finanšu darījumu skaita palielinājums, lēmumu pieņemšanas ātruma palielinājums attiecīgu darījumu veikšanai, kā arī to pildīšanas un atrisināšanas ātruma palielinājums un finanšu tirgus darbības ģeogrāfiskais paplašinājums, it īpaši, jaunattīstītajās valstīs.

Valsts finanšu sektorā notiekošā integrācija, kas ir saistīta ar liberalizāciju, sekmēja pārrobežu kapitāla plūsmas palielinājumu finanšu tirgū. Savukārt, privātajā finanšu sektorā notiekošā integrācija ir saistīta ar jaunu finanšu instrumentu ieviešanu, kas ļāva pārvaldīt riskus, veicināja jauno finanšu institūtu rašanos un veiksmīgu tehnoloģiju un jauno komunikāciju pielietojumu, kalpojot par finanšu globalizācijas dzinēju. [11, 368]

Kopumā, finanšu globalizācija var tikt raksturota, kā nepārtraukta pasaules finanšu tirgus integrācija, kapitāla internacionalizācija un finanšu darījumu skaita palielinājums tehnoloģisko inovāciju, neoklasiskās ekonomikas teorijas pamatprincipu dominēšanas un pasaules vadošo valstu vienotas politiskās ideoloģijas rezultātā.

Secinot par finanšu globalizācijas rašanas faktoriem un mehānismiem, tālāk tiks apskatīta sīkāk pasaules finanšu tirgus globalizācija un pasaules kapitāla internacionalizācija.

2.1.2. Pasaules finanšu tirgus globalizācija

Nacionālie finanšu tirgi ir integrēti globālā finanšu tīklā, aizņēmēji un investori, meklējot sev finansējuma avotus vai gribot izvietot savus brīvos līdzekļus, nav ierobežoti ar nacionālām robežām, kuras tika likvidētas ar deregulējumiem un liberalizāciju. Šīs jaunas finansējuma iespējas gan krietni palielināja finanšu tirgu darījumu skaitu un to apjomu, gan arī izveidoja jaunus zaudējumu riskus, tiklīdz investori vai aizņēmēji sāka darboties jaunā, nepārzinātā tirgū.

Pasaules finanšu tirgus globalizācija ietekmēja finanšu institūtu, kā finanšu tirgus dalībnieku, darbībai, finanšu darījumu operatīvam raksturam un jauno finanšu tirgus instrumentu rašanai un attīstībai, kas sekmēja finanšu tirgus darbības paplašinājumu.

Finanšu darījumu operatīvā rakstura ietekmē atrodas informācijas tehnoloģiju attīstība. Rezultātā pasaules galvenie finanšu centri kļūst saliedētāki, samazinās finanšu transakcijas izdevumi un laiks operāciju noslēgšanai. [13, 7] Pēc Starptautiskās norēķinu bankas datiem par valūtas tirgus darījumiem par 2010. gada aprīli (sk. 5. pielikums) darījumi, kuri tika izpildīti ar elektronisko metožu palīdzību sastādīja 41,3% no kopēja skaita.

Pēc Pasaules Biržas datiem kopējais darījumu skaits Pasaules akcijas tirgū laikā periodā no 2000. gada līdz 2009. gadam ir palielinājies uz 700%, sasniedzot 15 miljonu skaitu 2009. gadā. EATA³ zonas rādītājs palika gandrīz nemainīgs, bet Amerikas un Āzijas reģioni strauji pieauga, to un EATA starpība ir 6,6 milj. Attiecīgi darījuma vidēja vērtība laikā posmā no 1995. gada līdz 2000. gadam samazinājās par 29%, bet periodā no 2000. gada līdz 2009. gadam samazinājās vēl par 85%. Lielākais rādītājs ir EATA reģionam, kur samazinājums ir no 98 tūkst. 2000. gadā līdz 20 tūkst 2009. gadā. [25, 76-77]

Kā tika minēts darba 1.2.2. sadaļā, caur starptautisko norēķinu sistēmu SWIFT tiek īstenota komunikācija starp visām pasaules bankām. Nozīmīgi, ka finanšu institūciju plaša piekļuve informācijai uzlabo potenciāli bīstamu klientu uzraudzību. Tā, piemēram, uzņēmumu bankas pakalpojumu izmantošana darbinieku algas pārskaitījumam ļauj ātri pieņemt lēmumu par patērētāja kredīta piešķiršanu. Vairāku institūtu apvienota informatīva piekļuve dažādām datubāzēm ļauj mazināt potenciālus riskus, ātri uz tiem reaģēt un brīdināt. Tas, noteikti, palīdzēs nākotnē pastiprināt jebkāda veida darbības un darījumu transparenci.

---

³ EATA – Eiropas, Āzijas un Tuvo Austrumu reģions. PB izmanto savos pārskatos pasaules sadalījumu pēc laika zonām

Jauno finanšu tirgus instrumentu rašanās pamatnosacījums ir finanšu inovācijas. Tos var iedalīt četrās grupās atkarīgi no ietekmes rakstura:

- Tirgus paplašināšanās inovācijas, kas strādā kā jauno investoru un jauno iespēju rašanas aizņēmējiem, lai palielinātu tirgus kopējo likviditāti,
- Riska pārvaldīšanas inovācijas, kuras saistītas ar finanšu risku izplatījumu no aģentiem, kuri grib izvairīties no riskiem, aģentiem, kuri grib pārņemt šos riskus. [23, 16] Tas ir saistīts ar jaunu projektu finansējumu, darbību jaunos tirgos, kur ienesīguma potenciāls ir liels, bet arī lieli ir riski,
- Inovāciju arbitrāža, kad aģents izmanto starptirgus vai iekštirgus arbitrāžas iespējas, lai nopelnītu no nepilnībām likumdošana vai nodokļu sistēmā,
- Mārketinga inovācijas, kuras domātas kā pārdošanas un izplatīšanas metožu pilnveidojums. [23, 16]

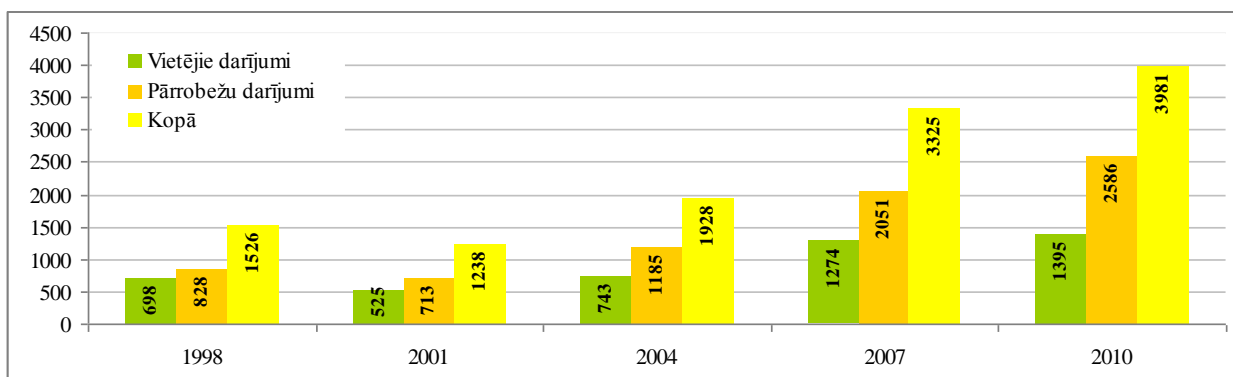
Finanšu inovācijas rezultātā tiek veidoti jauni kredīta produktu un to pārvaldīšanas mehānismi. Aizdevumi kā obligācijas, sindicēti kredīti, aktīvi un citi tiek apvienoti kopā un pārdoti kā atsevišķs vērtspapīrs finanšu tirgū. Savukārt, kredītu atvasināmi instrumenti, kā apdrošināšana pret riskiem (hedging), dod iespēju labāk pārvaldīt kredītu riskus. Rezultātā kredītu tirdzniecība palielinās, jo paši kredīti ir kļūst nodrošināti. Pasaulē novērojama tendence ir nodrošināšanas ar vērtspapīriem, ar to saistās kopējais kredītu likviditātes līmeņa palielinājums. [5, 100-101]

Finanšu institūciju darbību ietekmēja banku un citu finanšu institūciju darbības regulējumi. [13, 7] Tā, piemēram, Eiropas Savienībā 1989. gada „Otrās banku direktīvas” ļāva bankām universālizēt savu darbību un piedāvāt plašu pakalpojumu spektru, un rezultātā, izveidojas lieli finansiāli konglomerāti. [5, 42-44] Savukārt finanšu iestāžu skaita palielināšana un paplašinājums var radīt tādu situāciju, kad valsts ekonomikā finanšu sektors aizņems krietnu daļu. Tas nozīmē, ka visas valsts ekonomika būs atkarīga no mātes iestādes, kas atrodas ārzemēs, un no tas vietējas meitas iestādes vai filiāles. Lai šādu situāciju regulētu starptautiska finanšu likumdošanu nepārtraukti tiek pilnveidota. Piemēram, Basel II. [17, 377-379]

Finanšu iestāžu regulējumu var iedalīt trījās grupās: sistēmiskās, kuri ir domāti mazināt depozītu izņemšanas riskus, piesardzības, kuri ir paredzēti finanšu institūtu darbības uzraudzībai, it īpaši, aktīvu kvalitātei un kapitāla pietiekamības un rīcības regulējumi, kuri attiecās un institūtu darbības pieņēmumiem kā informācijas konfidencialitāti, godīgumu pret darbiniekiem un citi. [5, 163-164]

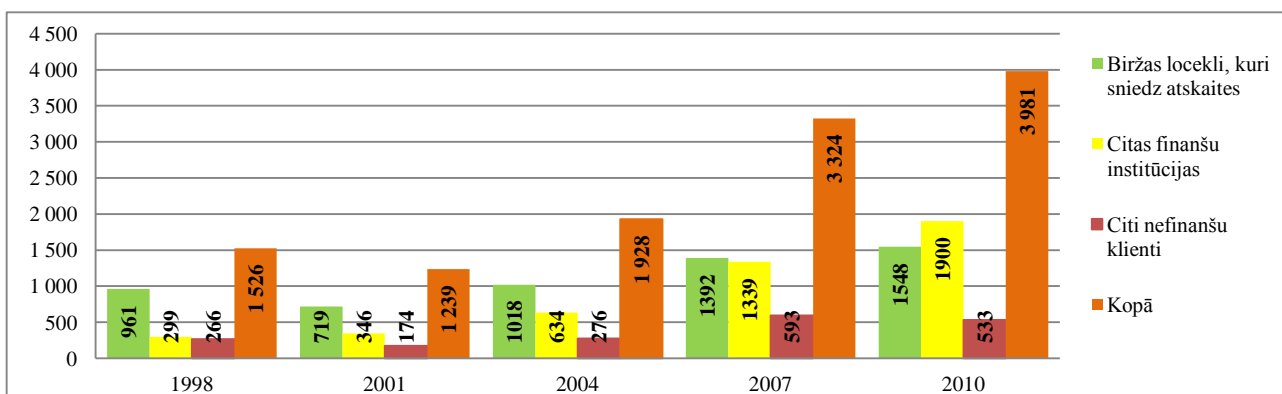
Neskatoties uz kopējo finanšu tirgu un to instrumentu attīstību un pilnveidojumu, attīstītās valstīs uzņēmumi pārsvarā izmanto tieši finanšu starpnieku palīdzību savas darbības finansējumam. Tā, piemēram, Vācijā un Japānā finansējums no finanšu starpniekiem salīdzinājumā ar akcijas tirgu ir desmit reizes lielāks. [8. 25] Kopumā starptautiskās uzņēmējdarbības aktivitātes palielinājums pieprasa atbilstošu finanšu starpnieku attīstību, kas ļautu īstenot arvien vairāk un arvien sarežģītākas starptautiskās operācijas. Tas tiek paveikts caur finanšu institūtu darbības deregulējumiem, kuri paplašina to darbības spektru un ietekmi. Attiecīgi rodas nepieciešamība pēc starptautiski vienotas novērošanas un regulēšanas sistēmas.

Attēlā 2.1. ir atspoguļota pasaules valūtas tirgus vidējais apgrozījums par aprīli laika periodā no 1998. līdz 2010. gadam. Neskatoties uz paša tirgus svārstīgo raksturu, tomēr var konstatēt, ka tirgus apgrozījums ir pieaudzis. Kā arī ir pieaudzis pārrobežu valūtas darījumu apgrozījums, kas liecina par starptautisko valūtas darījumu palielinājumu. Šajā attēlā ir apkopoti gan tiešas valūtas operācijas dati, gan darījumi, kuri tika veikti ar atvasinātiem instrumentiem.

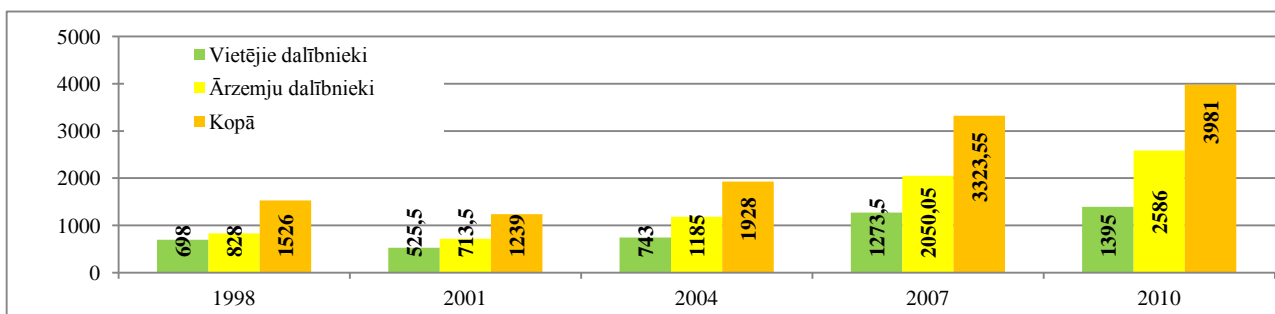
2.1. att. Pasaules valūtas tirgus apgrozījums par aprīli 1998.-2010. gados, miljrd. USD [24, 9]

Attēlā 2.2. ir apkopoti dati par Pasaules valūtas tirgus apgrozījumu pēc darījuma partnera tipa. Izskatītā laika periodā ir pieaudzis kopējais darījumu apgrozījums no 1526 miljrd. ASV dolāru līdz 3981. Tas nozīme, ka tirgus apgrozījums ir pieaudzis par 2,6 reizēm. Tiek novērota visu tirgus dalībnieku aktivitāte, tomēr 2010. gadā citu finanšu institūtu, tādu kā pensijas fondu, apdrošināšanas fondu, savstarpējo ieguldījumu fondu, nodrošināšanas fondu darījumu apgrozījumu apjoma pārsvars par biržas locekļiem, kuri sniedz atskaites kā parastas bankas.

2.2. att. Pasaules valūtas tirgus ikdienas apgrozījums par aprīli, miljrd. USD un procentos pēc darījuma partnera tipa [24, 9]

Attēlā 2.3. ir apkopoti dati par Pasaules valūtas tirgus ikdienas apgrozījumiem par aprīli laika posmā no 1998. gada līdz 2010. gadam. Tiek novērota tendence ārzemju dalībnieku īpatsvara pieaugums salīdzinājumā ar vietējiem dalībniekiem. 1998. gadā to apgrozījuma proporcija bija 54% pret 46%, bet 2010. gadā jau 65% pret 35%. Tas noteikti liecina par valūtas tirgus internacionalizāciju un lielāku ārzemju dalībnieku iesaistīšanos tā darbībā.

2.3. att. Pasaules valūtas tirgus ikdienas apgrozījums par aprīli, miljrd. USD pēc darījuma dalībnieka tipa [24, 9]

Pēc Starptautisko norēķinu bankas ziņojuma datiem dominējošās valūtas tirgū 2010. gadā bija ir ASV dolārs (84,9 %) ⁴, Euro (39,1%), Japānas Jēna (19,0%) un Sterliņa mārciņa (12,9%). Salīdzinot ar 2001. gada datiem ASV dolār un Japānas Jēnas īpatsvars ir krities attiecīgi par 5% un 4,5%, bet Euro un Austrālijas dolārs palielinājās par 1,2% un 3,3 %. Var novērot Euro valūtas darījumu skaita palielināšanas tendenci, kā arī jauno tirgus valūtu izmantošanas palielinājumu –

⁴Ņemot vērā, ka valūtas darījums ietver sevī divas transakcijas, valūtas procentuāla summa tiek aprēķināta no 200%

tas palīdzes nākotnē līdzsvarot valūtas darījumu sadalījumu un ASV valūtas dominance nebūs tik izteikta, kas, savukārt, palīdzes mazināt riskus no tas svārstībām. Valūtas tirgū aktivizējas dažādas finanšu iestādes, tādas kā riska ieguldījumu fondi, pensijas fondi, ieguldījumu fondi un apdrošināšanas uzņēmumi. Kopējā valūtas tirgus apgrozījuma sadalē viņu īpatsvars ir krietni pieaudzis pēdējo 15 gadu laikā. (skatīt

3. pielikums)

Valūtas darījumu skaits starpbanku tirgū arī ir pieaudzis, sasniedzot 2010. gadā aprīlī 1,4 miljrd. ASV dolārus. Tomēr, elektronisko mākleri platformu attīstība veicina starpbanku valūtas darījumu skaita mazinājumu. Nozīmīgi, ka 90% no visiem darījumiem valūtas tirgū tiek veikti tikai 13 pasaules finanšu centros, bet starpbankas tirgū valūtas darījumos iesaistīto banku skaits turpina samazināties – 2010. gadā 75% darījumu veica 94 bankas, nosakot koncentrācijas tendenci. [24, 8-9]

Starptautiskais banku tirgus, faktiski uzsāka savu darbību 1960-ajos gados, kad bankām Londonā atļāva piesaistīt depozītus vairākās valūtās, un naftas eksportējošās valstis sāka plaši izmantot to, lai turētu naudu ārpus ASV bankām, ir krietni pieaudzis. Pēc SNB statistikas par banku starptautisko darbību ir novērots, kā nenokārtoto starptautisko prasību skaits (pārsvārā tie ir aizdevumi) ir palielinājies no 684 miljoniem dolāru 1977. gadā līdz 23 triljoniem ASV dolāru 2006. gadā. Savukārt, ir novērota intensīvāka sadarbība starp Eiro zonas un Lielbritānijas bankām – 4 trilj ASV dolāru, un ASV un Karību reģiona bankām – 2 trilj ASV dolāru. Lielbritānija arī ir starptautiskās banku darbības lielākais centrs. [28, 2, 5] Pēdējo desmit gadu laikā attīstījās arī starptautiskās banku tirgus sindicēto kredītu segments. Šis segments palielinājās gan attīstītajās, gan jaunattīstītajās valstīs. Tomēr, pēc „Lehman Brother’s” bankrotēšanas sindicēto kredītu tirgus ir sarucis. (skatīt

4. pielikums)

Proti, finanšu starpnieku loma un nozīmīgums arī mainās. Finanšu tirgu integrācija, darbības principu standartizācija, kā arī jaunas komunikatīvas iespējas, ko sniedz komunikācijas tehnoloģijas, faktiski dzēš dažādu valstu īpatnības un barjeras, veidojot patiesi vienīgo globālo finanšu tirgu, kur var piedalīties ikviens. Aktuālas ir lielas finanšu struktūras, kuras pārvalda liela apjoma finanšu resursus vairākās valstīs un izmanto šo priekšrocību, kad ir nepieciešams finansējums lielam darījumam, privāti starpnieki, kuri var darboties gan kā TNB darbinieks, gan kā atsevišķs uzņēmējs, kā arī vairāku alternatīvo tirgu esamība piesaista arī neprofesionālus, kuri

darbojās tirgū kā parastas privātpersonas. Noteikti, tik liels skaits tirgus dalībnieku pieprasa meklēt pavisam jaunas sadarbošanās iespējas, konsolidāciju, kā arī liela informācijas daudzuma kontroli. Tas viss liecina par koncentrācijas tendenci, kas ir saistīta ar konsolidācijas procesiem un milzīgo resursu un darījumu īstenošanu, un centralizācijas tendenci, kas ir saistīta ar nepieciešamību veidot kādus standartizētus, centralizētus rādītājus, darbības modeļus, jo informatīva plūsma ir vienkārši neaptverama.

Kopumā, finanšu tirgus aktivitāšu palielinājums un kopējā tās apjoma pieaugums liecina par finanšu sektora attīstību un lomas pastiprinājumu, kas, savukārt, liecina par finansializācijas procesiem pasaules ekonomikā.

2.1.3. Pasaules kapitāla internacionalizācija

Kapitāla internacionalizācija ir saistīta ar liberalizācijas un ierobežojumu noņemšanas procesiem finanšu tirgos.

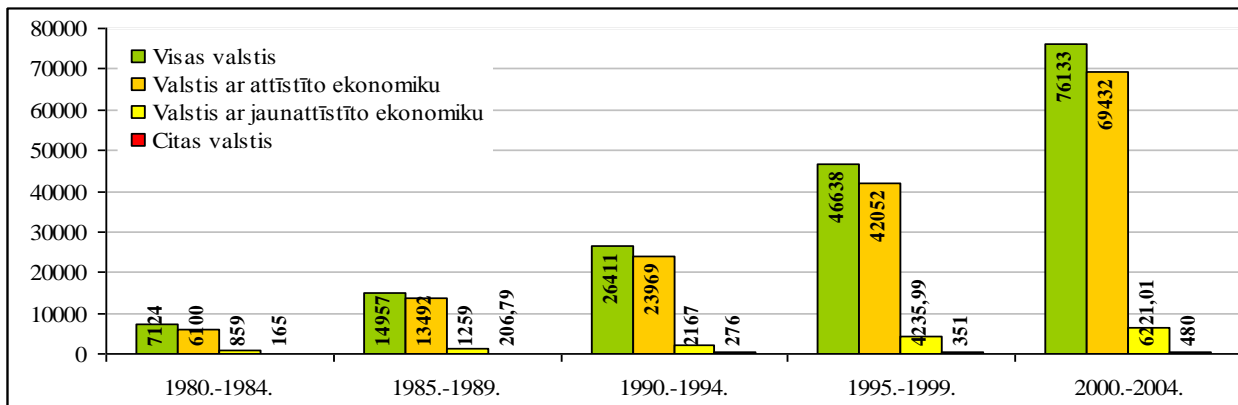
Kapitāla starptautiska migrācija ir finanšu sektora un ekonomikas globalizācijas izraisītā parādība. Parasti, kapitāls tiek eksportēts no valstīm, kur ir novērojams tā pārpalikums, lai iegūtu peļņu no tā izmantošanas citā valstī. [18, 108] Kapitāla starptautiska migrācija palielinās ar globalizācijas spēka pieaugumu.

Kapitāla plūsmas ģeogrāfiska novirze ir plaša, tomēr, lielāka daļa darījumu notiek starp pasaules bagātākām valstīm, nevis starp bagātām un nabadzīgām valstīm. Fondi tiek pārvietoti no valstīm, kur kapitāla produktivitāte ir zema, valstīs, kur šis radītais ir augsts. Pārsvārā starptautiska kapitāla plūsma ir vienkārša apmaiņa ar aktīviem starp bagātām valstīm. Savukārt, šo valstu līdzīga kapitāla produktivitāte sekmē fondu diversifikāciju. Tajā pašā laikā kapitāla plūsma nabadzīgās valstīs, lai sekmētu to attīstībai, ir samēra maza, bet kapitāla ajoms potenciāli ir ļoti liels. Vēl viena īpatnība ir tāda, ka valstis ar jaunizveidotu tirgu ir kļuvušas par bagāto valstu kreditoriem. Tā, piemēram, Ķīna ir viena no lielākām ASV valsts kases vērtspapīru turētājām. [19, 260-261]

Attēlā 2.1. ir atspoguļota ārzemju aktīvu un parādsaistību krājumi dažādās valstu grupās.⁵

---

⁵ Pētījumā tika izvēles izmantoti 71 valstu radītāji par tas ĀTI, akciju, parādsaistību un citiem kapitāla veidiem. Valstis tika sagrupētas 3 grupās: attīstītas valstis, piemēram, Austrālija, Kanāda, Dānija, Francija, Japāna, Jaunzēlande, ASV, Lielbritānija; jaunattīstītas valstis, piemēram, Argentīna, Brazīlija, Indija, Indonēzija, Koreja, Singapūra, DAR; un citās attīstošās valstis, piemēram, Kamerūna, Gana, Tunisija, Urugvaja.

2.4. att. Ārzemju aktīvu un parādsaistību krājumi, miljrd USD [20, 54]

Var redzēt, kā jaunattīstītās valstīs ir ievērojami palielinājies šīs rādītājs pēc 1990. gada, kas ir saistīts ar liberalizācijas procesiem. Savukārt, attīstīto valstu ārzemju aktīvu un parādsaistību skaits, ir krietni zemāks – kapitāla starptautiska kustība lielākoties notiek starp attīstām valstīm. Kopumā, ārzemju krājumu apjoma palielinājums liecina par kapitāla starptautiskas kustības palielinājumu, aktīvu un parādsaistību diversifikāciju un finanšu darījumu skaita palielinājumu.

Kapitālā starptautiska kustība tiek īstenota četros veidos:

- Tiešo ārvalstu investīciju formā, kas nozīme uzņēmuma iesaistīšanas investīcijas objekta pārvaldīšanā,
- Portfeļinvestīcijas formā ārvalstu vērtspapīros, akcijās.
- Starptautiska kredītu un aizņēmumu formā valstīm, korporācijām, bankām un citām finanšu iestādēm,
- Ekonomiska palīdzība – bezmaksas vai atvieglotu procentu kredītu piešķiršana.

Papildus šiem veidiem, kapitāla starptautiska kustība tiek īstenota caur starptautiskiem maksājumiem [18, 111]

Ārvalstu tiešo investīciju skaits ir krietni palielinājās pēdējo 20 gadu laikā, kļūstot par galveno privāto starptautisko finansējuma avotu jaunattīstītām valstīm. Šīs kapitāla kustības veida priekšrocība ir tāda, ka tas, salīdzinājumā ar citiem veidiem, nav tik nestabils un neparedzams. Arī, tas pozitīvi ietekme tehnoloģisku ražošanu un vadīšanas pieredzes izplatīšanos. [20, 27] Tas ir saistīts ar ārvalstu tiešo investīciju veikšanas mehānismu, kas tiek īstenots caur uzņēmumiem, bankām un citām iestādēm, šādi nodrošinot vadītāju pieredzes apmaiņu, tehnoloģiju pilnveidošanu un problēmu risināšanas optimizētus paņēmienus.

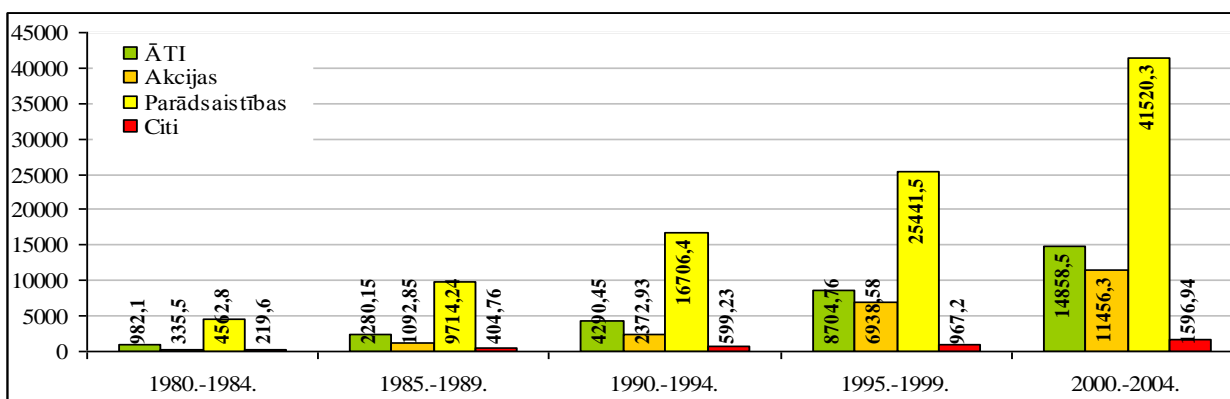
Ievērojamu daļu no kopējiem ārvalstu tiešām investīcijām veic transnacionālas korporācijas, kuras pārvieto savu kapitālu ārvalstu meitas uzņēmumos. Tas tiek darīts, lai

stabilizētu savas pozīcijas ārzemju tirgū un paaugstinātu starptautisko konkurētspēju. Bieži, transnacionālām korporācijām pārrobežu kapitāla kustība ir iespēja iekļūt norobežotā tirgū, kur tiek limitēta kādas produkcijas importēšana. [18, 109-110]

Portfeļinvestīciju piesaistīšana ir starptautiska kapitāla iesaistīšanas kādas institūcijas, pārsvarā transnacionālas korporācijas, transnacionālas bankas vai centrālas bankas, finansējumā. Šādu aktīvu turētājs nevar ietekmēt savas investīcijas objekta darbību. Savukārt, portfeļinvestīciju kustības ietekmē procentu likmju atšķirības dažādās valstīs.[18, 113-114] Akcijas tirgus liberalizācija sekmē portfeļinvestīcijas skaita pieaugumu.

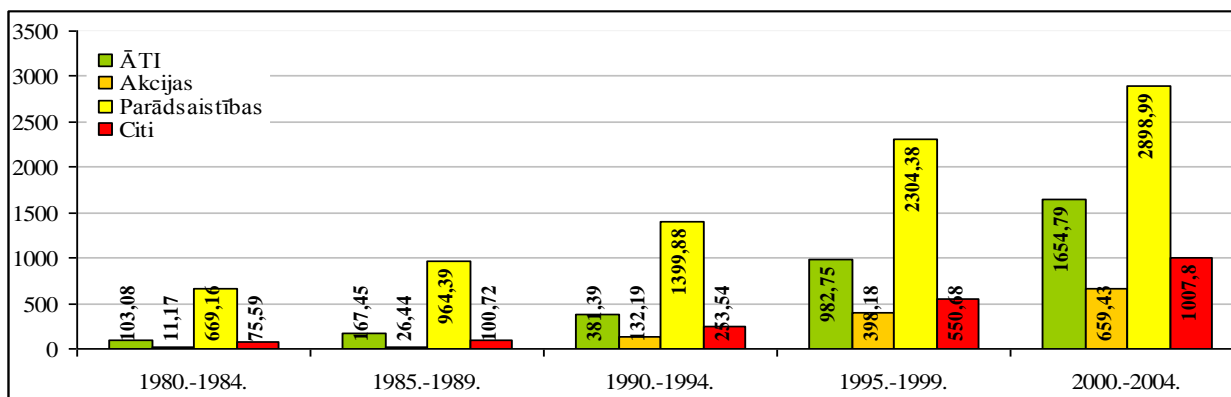
Starptautiska kredītu forma, kas tiek veikta obligācijās un banku kredītos, ir ļoti ietekmējama ar finanšu globalizācijas procesiem, konkrēti, no riskiem starptautiskā finanšu vidē. Atšķirība no citām formām šo parādu plūsma neienes nekādas papildus priekšrocības un ir ļoti svarīgi, lai kredīts tiktu pārvaldīts efektīvi. Ja vietējas bankas ir slikti kontrolētas, tas var pievest pie neefektīvas kapitāla sadales, bet valsts vai finanšu institūciju kredītu nodrošinājums var padarīt tos par morāli kaitīgiem. Var rasties pārkreditēšanas situācija, kad institūcijas vairs nav spējīgas pildīt savas kredītsaistības. Valstīs, kur nav plašas piekļuves akciju vai ārvalstu tiešo investīciju finansējuma formām, izvēlas īstermiņa kredītus. Ja vietēja finanšu sistēma netiek pietiekoši novērota, tad rodas riski ne tikai vietējam tirgum, bet arī ārvalstu kreditoriem, kuri izsniedza šos kredītus. Īstermiņa kredītu skaits attiecīgi rezervju skaitam ir radītājs, pēc kura var spriest par finanšu krīzes draudiem. [20, 30-31] Šeit ir novērojams finanšu liberalizācijas trūkums, kas ir atspoguļots kapitāla tirgus atvērtības pakāpē un finanšu krīzes draudu pretrunā. Faktiski, starptautiska kreditēšanas forma pieprasa, lai aizdevējs un aizņēmējs būtu vienlīdzīgi atbildīgi un efektīvi kredītu attiecībās. Līdz ar to, var izskaidrot, kāpēc starptautiskā kapitāla kustība notiek pārsvarā starp attīstītām valstīm.

Attēlā 2.3. un 2.4. ir atspoguļoti ārzemju aktīvu un parādsaistību krājumu sadalījums attīstītās valstīs un jaunattīstītās valstīs.

2.5. att. Ārzemju aktīvu un parādsaistību krājumu sadalījums attīstītās valstīs, miljrd USD [20, 54]

Pieaugot visām krājumu formām skaitliska starpība starp tiem arī pieaug, šādi izveidojot noteiktu raksturu kapitāla starptautiskai kustībai. Ir redzams, ka parādsaistības dominē par aktīviem gan attīstītās valstīs, gan jaunattīstītās valstīs. Tas liecina par starptautiskas kreditēšanas formas dominanci attiecīgi citiem kapitāla kustības formām.

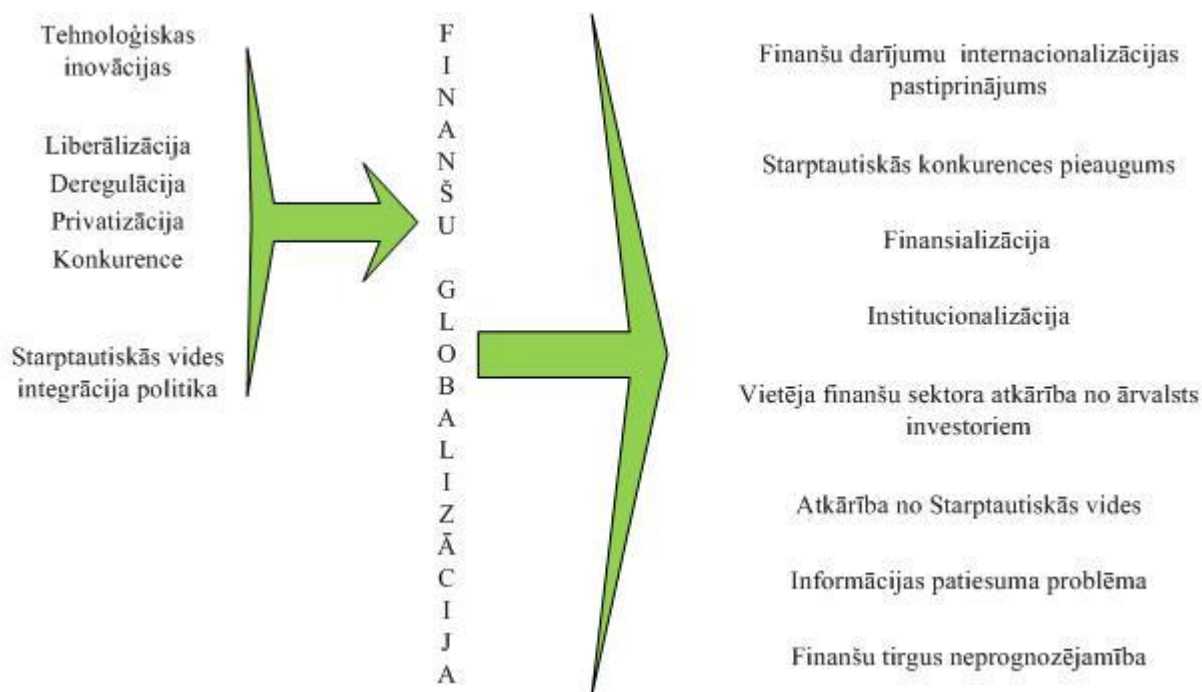

2.6. att. Ārzemju aktīvu un parādsaistību krājumu sadalījums jaunattīstītās valstīs, miljard USD [20, 54]

Ņemot vērā šīs formas trūkumus kļūst būrīskis valsts un finanšu institūciju kredītu izsniegšanas un pārvaldīšanas mehānismu veids un tiesiskais regulējums.

2.1.4. Finanšu globalizācijas globālās tendences un to nozīme

Veicot finanšu globalizācijas procesa analīzi un tās izpausmi finanšu sektorā, autore ir secinājusi kādas ir finanšu globalizācijas nozīmīgākās tendences, kas skar finanšu sistēmu kopumā un starptautisko banku sektoru, kas ir tās daļa. Attēlā ir apkopoti autores secinājumi par finanšu globalizācijas globālo izpausmi. (skatīt 2.7. attēls)

2.7. att. Finanšu globalizācijas procesa galvenie ietekmējošie komponenti un tā tendences

Pasaules finanšu tirgus aktivitāšu palielinājums un ārzemju aktīvu krājumu pieaugums liecina par finanšu darījumu internacionalizācijas pastiprināšanos. Pats aizdevuma kapitāls caur vairākkārtējo diversifikāciju, piemēram, caur portfeļinvestīcijām, kļūst grūti attiecināms uz kādu konkrētu valsti.

Liberalizācijas rezultātā valstu robežas ir vērušas ārzemju finanšu iestādēm un organizācijām. Lielākās no tām meklē izdevumus ne tikai savas valsts robežās, bet arī ārzemju tirgus priekšrocības un potenciālu. Tā rezultātā palielinās starptautiskā konkurence finanšu sektorā. Ārzemju finanšu iestāžu ieeja vietējā tirgū ievieš uzlabotas risku novērtēšanas metodes un portfeļu pārvaldīšanas paņēmienus. Tādējādi pastiprinās cenu konkurence un līdzekļi kredīšanai tiek sadalīti pēc piemērotākās cenas un riskiem. Tiešas ārzemes investīcijas un jauni finanšu produkti palīdz pilnveidot finanšu tirgu. Vērtspapīru un atvasinātu finanšu instrumentu tirgus attīstīšanās rada papildus kredīšanas un līdzekļu likviditātes iespējas bankām vietējā ekonomikā. Tiešas ārvalstu investīcijas finanšu sektorā sekmē finanšu stabilitāti un vietējo finanšu iestāžu integrēšanu lielā starptautiskā iestādē. Bet pieeja globālām kapitāltirgum caur mātes iestādi samazina kapitāla un finansēšanas ierobežojumu. Tas ir īpaši aktuāli jauniem tirgiem. Viens no nozīmīgākajiem finanšu globalizācijas ieguvumiem, kas ir saistīts ar starptautiskas konkurences pieaugumu, ir tas, ka finansēšanas avoti ir kļuvuši lētāki, plašāki un elastīgāki. [17, 377]

Finanšu globalizācijas rezultātā tiek ievērota finansializācijas tendence, t.i., finanšu sektora īpatsvara pieaugums salīdzinājumā ar citām sfērām. Ar strauju finanšu tirgus attīstību un paplašinājumu palielinās arī finanšu sektorā aizņemto darbinieku skaits, to peļņa, loma valsts tautsaimniecībā. Tomēr, finanšu sfērā kā tāda neražo faktiskas lietas, bet īsteno naudas līdzekļu izmantošanas optimizāciju, balstoties uz laika faktoru. Tas nozīme, ka pārāk liels finanšu sektora īpatsvars ekonomikā nes papildus riskus.

Vēl viena tendence, kas radusies finanšu globalizācijas iespaidā, ir institūcionalizācijas process, kas ir saistīts ar milzīgo, starptautisko finanšu institūtu veidošanos. Pēc darbības rakstura tie var būt komerciālas, tādas starptautiskās darbības novērošās vai regulējošās institūcijas kā SNB, tādas neatkarīgas starptautiskās organizācijas kā IMF, kā arī dažādi sektora apkalpošanas organizācijas, piem. reitinga aģentūras vai audita birojs. Vairāku finanšu iestāžu vai cita darbības rakstura iestāžu apvienojums, kuriem tas darbības apjomu rezultātā izveidojās liels brīvo naudas līdzekļu apjoms, var pārtapt finanšu konglomerātā. Tas palīdz mazināt riskus un palielināt peļņas iespējas saviem klientiem, izmantojot sava darbības spektra plašumu, kā arī samazināt izmaksas.[5, 44. lpp] Tomēr šādu iestāžu bankrotēšana var izraisīt graujošas sekas visai pasaules ekonomikai, kā notika ar „Lehman Brothers” - 2008.gadā pasaulē notika vairāku banku kollapse. Bankas bankrotēšana bija cēlonis ne tikai ASV, bet arī citu valsts banku iekļūšanai potenciālā bankrotēšanas stāvoklī. Šeit jau iesaistījās valsts valdības, un daudzas bankas tika nacionalizētas, tādējādi, valstis kļuva par tas līdzīpašniekiem. Eiropas bankas „Credit Agricole”, „BNP Paribas” un „Societe Generale” tika sponsorētas no Francijas valdības. Lielbritānijas banka „Royal Bank of Scotland” pārdeva savu daļu Ķīnas bankām „Bank of China”. Bankas izmaksu samazināšana sekmēja lielu darbinieku skaita atlaišanu.[31, 25] Bet tas ietekme tādiem valsts makroekonomiskiem rādītājiem, kā bezdarbs un inflācija.

Kad valsts uzsāk finanšu sistēmas liberalizāciju, tas finanšu tirgus tiek regulēts no divām pusēm: no vietējo investoru puses un no ārzemju investoru puses. Kamēr vietējais kapitāls ir vairāk norobežots ar starptautisku investēšanu, ārvalstu kapitāla kustību var viegli īstenot caur dažādām valstīm. Ilgtermiņā vietējie un ārvalstu investori kopā var sekmēt ekonomikas nostiprināšanu, bet īstermiņā vietēja tirgus pārlietu regulēšana var ātri atklāt tas nepilnības. Ja valsts ekonomiskais stāvoklis ir samērā viegli ievainojams, tad finanšu liberalizācija noteikti šos trūkumus palielinās. Ārzemju investoru plaša un ātra reaģēšana var novājināt ekonomiku un izraisīt krīzi. [21, 4-5] Piemēram, pēdējo 20 gadu laikā 18 no 26 finanšu krīzēm notika valstīs, kur finanšu sektors tika liberalizēts ne ilgāk par 5 gadiem. [19, 274] Šeit rodas konflikts starp

ārzemju finanšu iestādēm, kuru prioritāte ir peļņas maksimizēšana un zaudējumu minimizēšana, un valsts, kuras prioritāte ir tās ekonomiska izaugsme un iedzīvotāju labklājība. Pēc SNB datiem jaunattīstīto Eiropas valstu ārzemju banku pārrobežu un vietējo aizdevumu īpatsvars kopējo banku aizdevumu skaitā pēdējo 10 gadu laikā ir sasniedzis 80 % skaitu, kas var liecināt par vietējo tirgus atkarību no ārvalstu kredītiem, un tā rezultātā, kad finanšu situācija pasaulē kļuva nestabila un kreditēšana no ārvalstis kļuva ierobežota, faktiski valstīs vairs nevarēja pilnvērtīgi attīstīties uzņēmējdarbība. [29, 78]

Vēl viena tendence, kura ir radusies finanšu globalizācijas rezultātā, ir atkarība no starptautiskas vides. Jebkāda veida izmaiņas tiek ātri izplatītas caur mūsdienas komunikācijas kanāliem. Rezultātā, vienas valsts nonākšana krīzē var izplatīties kā infekcija visā pasaulē. Tas var notikt dēļ valstu nepietiekoši stabila ekonomiska stāvokļa, kā arī kapitāltirgus trūkumu dēļ. Savukārt pati „infekcija” var izplatīties caur trim kanāliem: caur tirdzniecību un tiešām ārvalstu investīcijām, kad, piemēram, divu valstu vienāds pārdotais produkts kļūst nevienlīdzīgs pēc cenas vienas valsts valūtas sarukuma dēļ; finanšu saitēm, kad finanšu portfeļi tiek diversificēti, dibinot saiknes no dažādām valstīm – rezultātā caur bankām un investīcijas iestādēm finanšu krīze tiek izplatīta globāli; un kā reakcionārā darbība, kādas attieksmes propagandēšanu attiecīgi kādas valsts – šādi šis viedoklis tiek pieņemts ar investoriem un ietekme viņu politikai. Mūsdienas finanšu tirgus trūkumu dēļ var rasties finanšu burbuļi, spekulācijas, neracionālas darbības, bankrotēšana un citi. Šādā krīzes stāvoklī var nonākt valstis pat ar ļoti stipru ekonomisku pozīciju. Ekonomikas cikliskās svārstības jaunattīstītās valstīs, investīciju diversificēšanas cīņa lielākos finanšu centros, kā arī reģionālas ietekmes efekts ir galvenie globālie faktori. Bet ja valsts kļūst atkarīga no ārzemes kapitāla plūsmas, tad pēkšņas pārmaiņas to apjomā var izraisīt finansiālās grūtības un ekonomikas lejupslīdi. [21, 5, 10]

Cits iespējams finanšu krīzes izraisītājs faktors ir valsts fiskālā nelīdzsvarotība, kad rodas budžeta deficīts. Ja valsts nespēj finansēt savu parādu, tā aizņem naudu vietēja bankā. Kad investori zaudē ticību, ka valsts atdos savus parādus, viņi pārdod valsts obligācijas par lēto cenu, savukārt kreditējošas bankas kļūst par lētu obligāciju turētājiem – samazinās banku aktīvu vērtība, kas var izraisīt banku nestabilitāti un ekonomikas sarukumu.

Savukārt, kapitāla plūsmas raksturs palīdz saprast tā potenciālus draudus. Piemēram, ja kapitāla plūsmas ir portfeļveidā vai īstermiņa kapitāla kustība, tad pēkšņu izmaiņu dēļ reakcija būs asākā par tiešo ārvalsts investīciju. Valstis, kuras dod priekšroku īstermiņa kapitāla ieplūdei, rēķinot uz strauju naudas ģenerēšanu, ir jūtīgākas pret pēkšņām kapitāla plūsmas izmaiņām un

likviditātes krīzēm. Kapitāla konta liberalizācija, kas atļauj šādus īstermiņa plūsmas, palielina krīzes iespējamību. [21, 5-6]

Reķinoties ar mūsdienas valstu dziļu iesaistīšanas pasaules notiekošās finanšu procesos, kā arī informācijas izplatīšanas ātrumu ir būtiska nozīme šīs informācijas kvalitātei – cik patiesa tā ir, kas ir tas pirmavots, kas to izplata. Nepatiesa informācija var ātri izraisīt paniku vērtspapīru tirgū, jo tas izplatīšanas ātrums un visaptverošā ietekme var būt lielāki par informācijas patiesīguma pārbaudīšanas ātrumu. Rezultātā var rasties mākslīgas aktīvu vērtības svārstības, kuras izplatīsies visā pasaulē.

Beigās pats tirgus kļūst grūti prognozējams starptautiskajā vidē notiekošo procesu dēļ.

Kopumā finanšu globalizācijai ir pozitīva ietekme un tā sniedz jaunas iespējas, tomēr šī parādība tiek uztverta nevienlīdzīgi. Amerikāņu ekonomists un Nobela prēmijas laureāts Džozefs Stiglics uzsvēra, ka jaunattīstīto valstu un valstu ar pārejošu ekonomiku finanšu tirgus atvēršana ārvalstu kapitālam var novest līdz ekonomikas sabrukumam. Savā grāmatā „Globalizācija un neapmierinātība ar to” viņš pauž viedokli, ka daļa problēmu, kas rodas pasaules finanšu sistēmā, ir izraisītās starptautisku ekonomisku organizāciju, SVF, Pasaules Banka un PTO, netaisnīgas politikas dēļ. Viņu darbība atbalsta galvenokārt moderno industrializēto valstu intereses. Savukārt, priekšstats par globalizāciju un ekonomiku ir šaurs. Pati globālās finanšu sistēmas problēma ir tāda, ka stabilitātes nodrošināšanas ir pretrunā ar finanšu liberalizāciju. Lai risinātu globalizācijas problēmas Džozefs Stiglics piedāvā reformēt šīs struktūras, kā arī ievest jaunu bankrotēšanas procedūru, kas būs balstīta uz valsts makroekonomikas traucējumu likvidēšanu, bet ne uz kreditoriem labvēlīgā variantā; uzlabot banku darbības kontroli, uzlabot risku pārvaldes mehānismus un izstrādāt adekvātu darbības plānu krīzes apstākļos, ņemot vērā sociālu un politisku sfēru.[30, 193-194, 212-213]

Autore secina, ka finanšu globalizācijas rezultātā rodās daudz ieguvumu un ieguvēju. Ieguvumi ir noteikti ar kapitāla izmaksu samazināšanām, kas ļauj to izmantot dažāda lieluma uzņēmumiem un iedzīvotājiem ar dažādiem ienākumiem. Savukārt, atvieglojot piekļuvi informācijai tiek pilnveidota likumdošana, bet vietējo un ārzemju finanšu iestāžu uzraudzības paņēmieni apvienojums ļauj krietni mazināt riskus. Par finanšu globalizācijas ieguvējiem var uzskatīt vietējas valsts uzņēmumus, kuriem ir plašākas finansēšanas iespējas, un valsts iedzīvotājus kopumā, jo noteikto procesu rezultātā palielinās valsts finanšu attīstība.

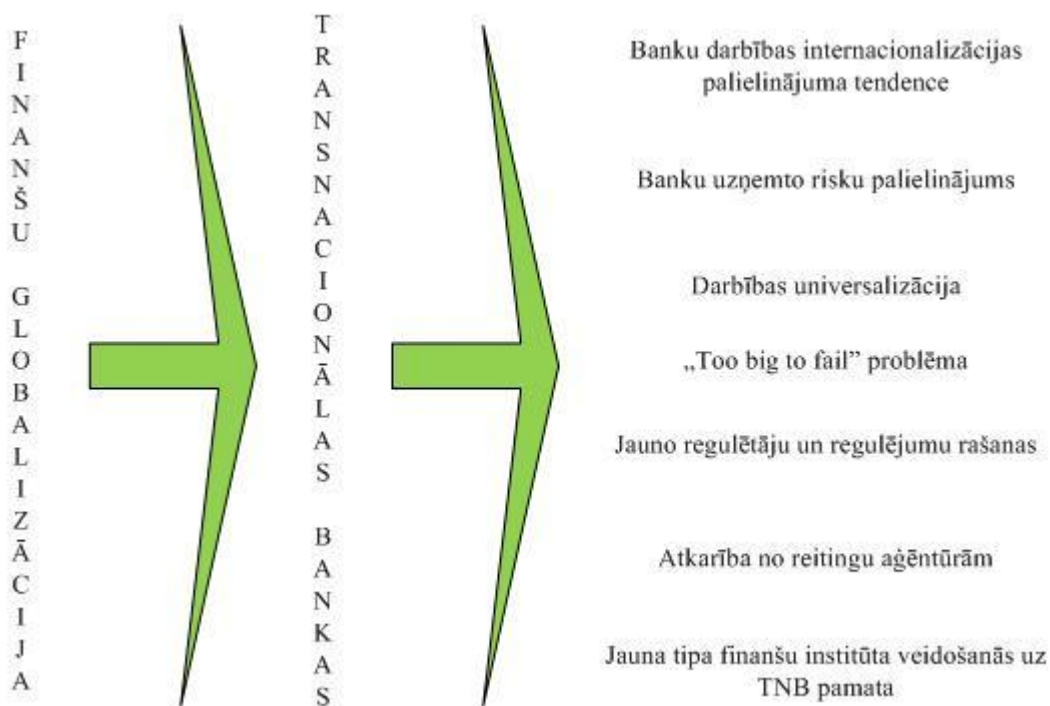
Attiecīgi par galvenajiem draudiem ekonomikas sarūkšanai finanšu globalizācijas apstākļos var uzskatīt pārmērīgo finanšu sektora liberalizāciju, īstermiņa kapitāla plūsmas, banku riskantus

darījumus, reģionālo nestabilitāti, kā arī valsts fiskālo nevienlīdzību. Bez tam, rēķinoties ar mūsdienu informācijas ātrām izplatīšanas metodēm, finanšu krīze var skart jebkuru valsti, kas ir pietiekoši iesaistīta finanšu globalizācijā.

2.2. Transnacionālas bankas darbības analīze finanšu globalizācijas kontekstā

Pasaules finanšu sistēmas globalizācija ir iespaidojusi un mainījusi naudas attiecības formas un mērogu. Tās ietekme ir globālā, līdz ar to - ir izmainuļies gan transnacionālo banku darbības raksturs, gan starptautiskā banku sistēma un pašu banku darbības pamatprincipi, iekļaujot arī transnacionālās bankas un starpbanku attiecības.

Attēla 2.8. ir atspoguļoti autores secinājumi par finanšu globalizācijas ietekmes sekām transnacionālo banku darbībā. Proti, daži punkti var tikt attiecināti gan uz starptautiskām bankām, gan arī uz mazāka mēroga bankām, jo transnacionālām bankām pēc būtības piemīt to īpašības.

2.8. att. Transnacionālo banku darbības nozīmīgākās tendences finanšu globalizācijas iespaidā

Trīs pirmās tendences balstītas galvenokārt uz konkurences pieaugumu starptautiskā banku sektorā uz kopējas pasaules integrācijas pamata. Aktīvāki kļūst tādi finanšu tirgus dalībnieki, kā pensijas fondi, apdrošināšanas fondi, paju sabiedrības, savstarpējo ieguldījumu fondi. Tradicionāli tādi reģioni, kā Eiropa, ASV un Japāna ar attīstīto bankas sfēru un lielākām transnacionālām bankām, izsmelot savu reģionu ietilpību, paplašina savu darbību jaunajos tirgos,

kur tās konkurē ne tikai savā stārpā valsts vienas valsts robežās, bet arī ar citu reģionu bankām. Rezultātā transnacionālas bankas konkurē ar jaunām un jau tradicionālām finanšu struktūrām, kā arī ar bankām no citām valstīm.

Autore ir izpētījusi ANO starptautiskas organizācijas ziņojumus par pasaules top klases finanšu korporācijām pēc ģeografiskā izvietojuma indeksa par 2004.⁶ un 2011. gadu (sk.1. pielikums un 6. pielikums). Abos sarakstos dominē Eiropas korporācijas – 33 korporācijas no piecdesmit gan 2004. gadā, gan 2010. gadā. Tālāk seko ASV ar rādītāju 11 un 8, Japāna – 3 un 5, un Kanāda – 2 un 3 attiecīgi. 34 korporācijas palika sarakstā, kā arī tas vietas gandrīz nemainījās. Ģeografiska izvietojuma indeksa vidējais skaitlis ir palielinājies no 36, 252 līdz 44,918, kas liecina par finanšu korporāciju darbības tendenci internacionalizēties.

Interesanti, ka pēc The Banker sastādīta ikgadēja banku saraksta pēc tas peļņas pirms nodokļu izmaksas par 2010. gadu (skatīt 5. pielikums) dominē jaunattīstīto tirgu bankas: Ķīnas, Brazīlijas, kā arī ir pārstāvēti Krievija un Austrālija. Tas liecina par šo reģionu attīstību un perspektīvām, kā arī faktisko dominanci starptautiskajā banku tirgū. Līdz ar to, transnacionālas bankas noteikti meklēs un izmantos iespējās šajos reģionos ienākt un nostiprināt savas pozīcijas.

Attiecīgi pasaules transnacionālo finanšu korporāciju pēc AN par 2010. gadu pakalpojumu klāsts ir ļoti daudzveidīgs. No 50 izskatītām korporācijām (informācija tika ņemta no oficiālām korporāciju interneta mājas lapām) tikai 5 specializējas uz kāda konkrēta pakalpojuma nodrošināšanas – tie ir apdrošināšanas uzņēmumi. Vēl 6 korporācijas veic tikai dažus pakalpojumu veidus: apdrošināšana un aktīvu pārvaldīšana, kā AEGON, vai investīciju pārvaldīšana un apdrošināšana, kā AXA Global Group. Pārējas 39 korporācijas piedāvā ļoti plašu pakalpojumu klāstu. Bez tādiem klāsiskiem pakalpojuma veidiem kā mazumtirdzniecības pakalpojumi fiziskām personām un ģimenēm, *Private banking* pakalpojumi, mazo un vidējo uzņēmumu apkalpošana, kā arī lielo korporāciju apkalpošana, katra banka cenšas uzsvērt savu unikalitāti un starptautiskumu. Tā, piemēram, ASV banka Citigroup akcentē korporācijas, finanšu iestādes un valdības. Banka akcentē tieši savas darbības globālo pieeju un jautājumu risināšanas raksturu, jo tā apkalpo savus klientus vairāk nekā 100 valstīs, bet fiziski pastāv 77 valstīs, kas, proti, palīdz tai iegūt unikāli dziļu izpratni par nozāres tendencēm. Ar šīm zīnašānām un pieredzi tā palīdz saviem klientiem piesaistīt līdzekļus vairākos pasaules tirgos, caur vērtspapīru emisiju,

---

⁶ Sākot ar 2004. gadu AN veica apkopojumus par top pasaules finanšu korporācijām pēc ģeografiskā izvietojuma indeksa. Agrāk tika pielietots tikai internacionalizācijas indekss un finanšu korporācijas kā tādas ne bija atsevišķi izpētītas.

kā arī palīdz pārvaldīt fondus globālajā vidē, īstenojot patiesi globālo uzraudzību. Klienti saņem pielāgotus viņiem finanšu risinājumus un konsultācijas apvienošanās un iegādēs darījumos, kā arī kapitāla piesaistes opcijas, ieskaitot uzņēmumu apvienošanās, pārņemšanas, atsavināšanas, finanšu pārstrukturēšanu, akciju un atvasināto vērtspapīru emisiju. Vācu banka Deutsche Bank piedāvā saviem klientiem Globālas Darījumu Bankas pakalpojumus kā komerciālas bankas produktus un pakalpojumus uzņēmumiem un finanšu iestādēm no visas pasaules - pārrobežu maksājumi, operāciju risku uzraudzīšana, starptautiskās tirdzniecības finansējums un citi.

Kopumā tas liecinā par tendenci universalizēt banku darbību, kā, piemēram, tradicionāli krājbankas tipa vācu bankas Deutsche Bank un Commerzbank, kuras sāka darboties kā krājbankas, bet ar laiku pārstrukturizējās par universāla tipa transnacionālām bankām. Universalizējot savu darbību, bankas diversificē savus aktīvus, kas ļauj bankām mazināt riskus un būt atkārtībā no kādas noteiktas sfēras un svārstībām tajā.

Vēl viena nozīmīga tendence, kas ir aktuāla lielākai daļai izpētītām transnacionālām bankām ir maksimāli iespējama darbības „transparence”. Bankas publicē savās mājas lapās ikgadējos pārskatus par bankas panākumiem, tirgus valūtu pētījumus, kā arī, publicē neatkārtīgo reitingu aģentūras ziņojumus par bankas darbību. Pašas bankas ļoti aktīvi iesaistās starptautiskajā filantropijā un labdarībā, atbalstot kādu vai kādas pašlaik aktuālas problēmas, kā arī sponsorē dažādus mākslas veidus, jaunus talantus un mācību iestādes, vēsturisko pieminēkļu atjaunošanu vai tādus starptautiskos pasākumus, kā, piemēram, Lielbritānijas banka Lloyds TSB ir oficiālais sponsors Olimpiskajām spēlēm 2012. Šāda aktivitāte ir ļoti pozitīva, jo dod starptautisko atpazīstamību bankas brendiem, uzticību, kas ir balstīta uz bankas spēju pelnīt un ieguldīt to nemateriālo vērtību sponsorēšanā.

Vairākos korporāciju piedāvātos interneta resursos šīs struktūras tika devētas par transnacionālo banku grupu vai finanšu grupu, vai starptautisko finanšu konglomerātu, kā Citigroup, tomēr visas šīs korporācijas ir transnacionālas bankas pēc būtības, jo tas darbības pamatprincipi un veidi pilnībā atbilst transnacionālo banku darbības pamatprincipiem un veidiem, bet vārds „grupa” ir uzsvērts nosaukumā, lai parādītu, kā korporācijas pamatā ir vairāku banku apvienojums no vairākām valstīm.

„Too big too fail”⁷ tendence ir finanšu globalizācijas institucionālizācijas rezultāts. Banka ir tipisks kapitalistiskas organizācijas veids, kas nozīme, ka tas primārais darbības motīvs ir gūt

---

⁷ Pēc Wikipedia datiem terminu "too big too fail" popularizēja ASV kongresmens Stewart McKinney 1984. gadā Kongresa sēdē.

peļņu. Proti, bankas tēlam ir nozīmīga loma tas peļņas gūšanā, līdz ar to tā sadarbosies gan ar valsts valdību, gan piedalīsies labdarības pasākumos, bet tīklīdz bankai radīsies riska drauds, tā izvēlēsies politiku, kas būs virzīta uz tas, nevis valsts vai to iedzīvotāju, aizsargašanu. Šeit ir nozīme bankas pārvaldīšanai. Piemēram, Bankas „Morgan Grenfell Asset Management”, kas ir „Deutsche Bank” uzņēmums, investīcijas fonda vadītājs Peter Young ir zaudējis ap 300 miljoniem ASVdolāru no pārvaldītā fondā. Viņš bija veicis un noslēpis vairākus nesankcionētus ieguldījumus. Tā rezultātā „Deutsche Bank” bija spiesta izņemt skaidrā naudā 300 miljonus un pārskaitīt fondā. Tomēr dažu nedēļu laikā trešā daļa no fonda ieguldītājiem izņēma savu naudu un bankai nācās piedzīvot milzīgus zaudējumus. [5, 274] Jo lielāka banka, jo dziļāk tā iesaistās valsts ekonomikā, attiecīgi, jo transnacionālākā – jo vairāk. Rezultātā vienas valsts iedzīvotāji, kuri sadarbojas ar konkrētu transnacionālo banku, ir atkārtīgi no tas bankas darbības rezultātiem citā valstī. Šāds piemērs rāda, kā transnacionālām bankām riski ir ļoti bīstami un viena darbinieka rīcība var faktiski ietekmēt vai pat iznīcināt tādu lielu veidojumu, bet tam var būt graujošas sekas vairākām valstīm, bet ne tikai bankas izcelsmes valstij.

2008.gadā pasaulē notika vairāku banku kollapss. Vienas lielas ASV bankas, „Lehman Brothers”, bankrotēšana bija cēlonis citām lielām ne tikai ASV, bet arī citu valsts bankām iekļūt potenciālā bankrotēšanas stāvoklī. Šeit jau iesaistījās valsts valdības, un daudzas bankas tika nacionalizētas, tādējādi valstis kļuva par tas līdzīpašniekiem. Eiropas bankas „Credit Agricole”, „BNP Paribas” un „Soviete Generale” tika sponsorētas no Francijas valdības. Lielbritānijas banka „Royal Bank of Scotland” pārdeva savu daļu Ķīnas bankām „Bank of China”. Bankas izmaksu samazināšana sekmēja lielu darbinieku skaita atlaišanu [31, 25] Bet tas ietekmēja tādas valsts makroekonomiskiem rādītājus, kā bezdarbs un inflācija.

Banku vadītāji šādi paļaujas uz valsts un starptautiskām organizācijām, domājot, kā tie risinās bankas finanšu grūtības. Tas stimulē bankas vadītāju iespēju veikt riskantus darījumus, kā bija ar Peter Young, jo tie tik un tā būs glābti, jo tie ir pārāk stipri iesaistīti valsts ekonomikā un to gremdēšana izmaksas dārgāk par to glabšanu. Tomēr, ja tas nenotiks, tad tas radīs problēmas citām finanšu institūcijām un visai sistēmai kopumā [5, 164] Šeit ir konflikts starp negodīgiem bankas vādītājiem un valsts valdības specifiskiem uzskatiem un pārvaldīšanu. Tapēc rodās nepieciešamība pēc objektīva, globālā regulētāja un regulējumiem.

Transnacionālo banku darbība ir tik plaša, ka to darbību ir nepieciešams regulēt vairākos virzienos. Pirmkārt, bankas darbības regulēšana, kas strādātu bankas nacionālās robežās un regulētu tas darbību balstoties uz banku darbības pamatprincipiem, valsts politiku, bankas klientu

aizsardzību un citu banku konkurentspējas atbalstīšanu, lai izvairīties no bankas monopola; bankas darbības pārrobežu regulēšana, kas uzrauga tas darbību, piemēram, vietējas bankas, ienākot ārvalstu tirgū vai ārvalstu bankas ienākšanu vietēja tirgū; kā arī starp transnacionālu banku regulēšana, kas nav piesaistīta pie tas nacionālās piederības. Šeit ir būtiski, lai nacionālā likumdošana pieturētos pie starptautiski pieņemtiem regulējumiem un būtu aktuāla vairākās valstīs, savādāk, starptautiska darbība kā tāda nebūs iespējama.

Apkopojot regulējumu raksturu, tos var iedalīt trīs grupās: sistēmiskās, kas regulē bankas darbības riskus, kuri var kaitēt valsts finanšu sistēmai un tad iedzīvotājiem, piemēram, noguldījumu apdrošināšana un „pēdējas cerības aizdēvēja”⁸ funkcijas; uzraudzības funkcijas, kas ir virzīti uz patērētāja aizsardzības, un bankas darbības vadīšanas profesionālas ētikas regulējumi. [5, 163]

Patiesi, globalizācijas izpausme ir tas, ka likumdošanai un regulējumiem ir netikai nacionālā rakstura izcelsme, bet arī starptautiska, kas nāk no ārpuses un ir starpatautiski konsolidētā. 1974. gadā vadošo industrializēto valstu⁹ centrālo banku un banku darbības uzraudzības komitēja nodibināja Bazēles Komitēju, kas īstenoja bankas uzraudzību. 1988. gadā komitēja izlaida Bazēles vienošanas par pašu kapitālu, kas sastāvēja no diviem elementiem: Tier 1, atklātais pamatkapitāls, un Tier 2, neatklātais papildus kapitāls. Attiecīgi, pēc izstrādātiem noteikumiem un formulām bankai bija jābūt noteiktam minimālam kapitālam, bet daļai no tas izteiktai akcijās. Šos noteikumus pieņēma vairākas valstis kā bankas kapitāla nacionālus noteikumus. [5, 181-183]

Sākot ar 1999. gadu Bazēles Komiteja sāka izstrādāt jaunus noteikumus un beidzot ar 2006. gadu, kad tie tika īstenoti. Jauni noteikumi sastāvēja no trīm nodaļām (Pillars), kas noteicā jaunas kapitāla prasības pēc sarežģītākiem pamatprincipiem, uzraugu pārskatus par bankas aktīvu novērtēšanu un bankas darbības disciplīnas noteikumus, lai palielinātu tas darbības transparenci. Šie jaunie noteikumi izraisīja lielas debates un atstāju lielu skaitu neapmierināto finanšu tirgus dalībnieku. Kā ieguvējiem no šiem ieviešojumiem tika uzskatīti tieši korporācijas ar augstu reitinga radītājiem, nekustāma īpašuma bankas un mazumtirdzniecības bankas. Pēc *The Economist* (2004) datiem jauno regulējumu ieviešana izmaksāja lielākām bankām no 100 līdz milj. ASV dolāru, bet pēc PriceWaterhouse Coopers pētījuma Eiropas bankām izmaksāja no 20 līdz 30 miljrd. Eiro. [5, 185-188] Kopumā, Bazēles komitejas Otrie noteikumi izraisīja jo

---

⁸ The lender-of-last-resort

⁹ G-10: Beļģija, Kanāda, Francija, Vācija, Itālija, Japāna, Nīderlande, Zviedrija, Lielbritānija un ASV

vairākas debātes pēc nekustāma īpašuma krīzes 2008. un pēc tam sekojoša bankas un finanšu krīzes, kas prasīja pārskatīt un pārdomāt esošus noteikumus un tos pilnveidot.

Balstoties uz šīm nepieciešamībām Bazēles Komiteja izstrādāja jaunus noteikumus "Bāzele III", kas ir virzīts uz banku darbības uzraudzības pilnveidošanu, tas riska pārvaldīšanas efektivitāti un likumdošanu. Šo pasākumu mērķis ir: uzlabot banku sektora spēju pārvarēt šokus no finanšu un ekonomiskās spriedzes, neatkarīgi no tā, kas ir šo šoku avots, uzlabot riska vadīšanas metodes, stiprināt banku transparenci un tas informācijas atklāšanu. [22.] Dokumenta noteikumiem jābūt pilnībā pieņemtiem ap 2018. gadu.

Īpašs akcents jaunajā likumdošanā tiek likts uz globālām sistēmiski nozīmīgām institūcijām, proti, kā transnacionālas bankas. Tas nozīmīgums arī tiek mērīts pēc izstrādātas metodoloģijas un attiecīgi, jo nozīmīgāka banka ir , jo lieliākām jābūt tas Tier 1 – līdz 2,5%.Papildu zaudējumu segšanas spēja prasības, kas jāizpilda ar pakāpenisku kopējā pašu kapitāla līmeņa 1 panta CET1) kapitāla prasību robežās no 1% līdz 2,5%, atkarībā no bankas sistēmiskas nozīmes. Bankām, kam ir ļoti augsts sistēmiskais nozīmīgums, tiks piemērots papildus 1% zaudējuma segšanas, kas kalpos kā bremsējošs faktors tās globālas sistēmiskas nozīmes palielinājumam nākotnē. [22.] Tas, faktiski, bremsēs lielāko pasaules transnacionālo banku attīstību, bet arī dos iespēju citām bankām, kas perspektīvā paaugstinās konkurenci un konkurentu skaitu.

Noteikti jauniem regulējumiem, kuri ir vēl sarežģītāki un vēl ierobēžojoši būs daudz kritiķu. Tā žurnāls *The Banker* ir veicis pētījumu, kur imitētas kā 1% zemāks Bāzele prasība samazinājumu uz 1% un to sekas dažādu pasaules valstu lielākajās ekonomikās (skatīt 7. pielikums). Ir interesanti, ka visām izskatītām valstīm novērots palielinājums gan aktīvos, gan aizdevumos. Tas liecinā par to, ka bankas krietni aktivizētu savu darbību un atdzīvinātu bankas pakalpojumu tirgu. Kopumā, vērtējot šo iespēju *The Banker* uzsvēr, ka šīs samazinājums būtu nozīmīgs tieši krīzes laikā, savukārt, stabilitātes posmā radītāji nebūtu tik izteikti.

Vērtējot mūsdienu sarežģītu finanšu sistēmu, to nepārtraukto globalizāciju rodās nepieciešamība pēc objektīvām institūcijām, kas varētu publicēt atklātu, pieejamu, aktuālu un patiesu informāciju par starptautiskas banku sistēmas dalībniekiem un finanšu tirgiem. Tādās struktūras ir reitingu aģentūras, kas izcelsme un piederība var būt jebkāda, jo viņu darbības principi balstās uz patiesas un objektīvas informātivas pieejas.

Pašas aģentūras akcentē, ka tas darbības mērķis ir tikai profesionāla viedokļa izteikšana, bet ne rekomdācija veikt kādu noteiktu pirkumu, pārdošanu vai turēšanu. Tomēr, tas tiek plaši

kritizētās par lēnu reaģēšanu uz tirgus notikumiem. Tā, piemēram, aģentūras nevarēja paredzēt plašu krīzi Argentīnā 2001. gadā un tādu lielo korporāciju problēmas kā *Enron*, *Parmalat*. Dažādo pētījumu rezultāti tomēr uzsver aģentūru spēju sniegt samēra uzticāmu informāciju par relatīviem riskiem. Galveno lomu kredītreitingu aģentūras arī nospēlēja finanšu krīzē. Daudzas institūcijas un pat bankas izskatīja parādus ar vienādiem kredīta reitingu kā vienlīdzīgus, bet jebkuru parāda veidu, kuram bija novērtējums, varēja pārdot. Attiecīgi, strukturēto finanšu tirgus sarežģītība un necaurspīdīgums piespieda tas dalībniekus paļauties uz aģentūru novērtējumiem, bet šo novērtējumu augsta pieejamība virzīja šo finanšu tirgus strauju izaugsmi, vienlīdz ar iespēju piedzīvot kolapsu, ja šie vērtējumi tiks samazināti. Uzskats, ka nekustamo īpašumu vērtība visu laiku aug, bet nodrošināti kredīti ir vienmēr droši arī bija finanšu krīzes iemesls. Šeit, protams ir nozīmīgi pašu aģentūru nespēja prognozēt tik dziļu krīzi. [26.] Tāpēc, noteikti, kad finanšu krīzes apstākļos bija augsta nepieciešamība pēc papildus informācijas par drošāku aktīvu diversifikācijas iespēju, kredītreitingu aģentūru ziņojumi tika uztvērti nevienmēr adekvāti un objektīvi. Vienmēr būs atklāts jautājums, cik aktuāla un objektīva ir tas sniegta informācija.

Kā jau tika minēts, vairākas autores izskatītas transnacionālas bankas izmanto apzīmējumu „grupa” un pat „globālā grupa”, savukārt dažādi grāmatu autori sauc tos par konglomerātiem un ”bancasaurus”. Tradicionāls bankas tēls kā droša kapitāla glabātuve vai starptautiskas tirdzniecības apkalpošanas institūts tiek mainīts uz jauna tipa finanšu iestādes, kas galvenais uzdevums ir kapitāla izmantošanas laika optimizācija globālā vidē. Transnacionālās bankas ārviens vairāk līdzinās pēc saviem darbības principiem transnacionālām korporācijām, saglabājot savu specifisko funkciju piesaistīt depozītu noguldījumus un izsniegt kredītus. Interesanti, ka tādas nozīmīgas starptautiskas organizācijas kā ANO sāka izdalīt transnacionālās finanšu korporācijas kā specifisku ziņojumu objektu. Tas nozīme, ka šīs organizācijas arvien vairāk paliek neatkārīgas un ietekmīgas, kas arī ir saistīts ar finanšu globalizācijas procesu un finanšu sektora attīstību.

Piemēram, Lielbritānijas bankas HSBC peļņa pirms nodokļiem par 2010. gadu sastādīja 19, 037 miljrd ASV dolāru, bet tā paša gada Igaņijas IKP sastādīja 19, 217 miljrd ASV dolāru pēc Pasaules Bankas datiem. Bankas darbinieku skaits ir pārī 302 tūkstošiem cilvēku, kas līdzinās aptuveni Islandes iedzīvotāju skaitam.

Cita Lielbritānijas banka Lloyds TSB piedāvā MBA programmu, kur var piedalīties ikviens, kas atbilst noteiktām prasībām. Šādējādi tiek apmācīti cilvēki bankas vadīšanai MBA programmas ietvaros. Faktiski, banka veido un uztur, kas izstrādās jaunus inovatīvus finanšu

produktus un operācijas, kā arī to pārvaldīšanas metodiku. Tādējādi, banka līdzinās kādai transnacionālai korporācijai, kura nodarbojas ar unikālo produktu izstrādi, izpēti un realizāciju, bet pats produkts nav izteikts fiziski, bet ciparos un laika izmantošanas optimizācijā.

Faktiski, uz globalizācijas turpinājuma pamata nacionālās robežas kļūst arvien mazāk aktuālas un mazāk svāriņas, bet svāriņāk kļūst korporatīva piederība. Transnacionālas bankas kļūst par finanšu globalizācijas radīto paradību, kas ir jauns varas un naudas spēks.

3. FINANŠU GLOBALIZĀCIJAS IETEKME UZ TRANSNACIONĀLĀM BANKĀM LATVIJĀ

3.1. Latvijas bankas sektora raksturojums

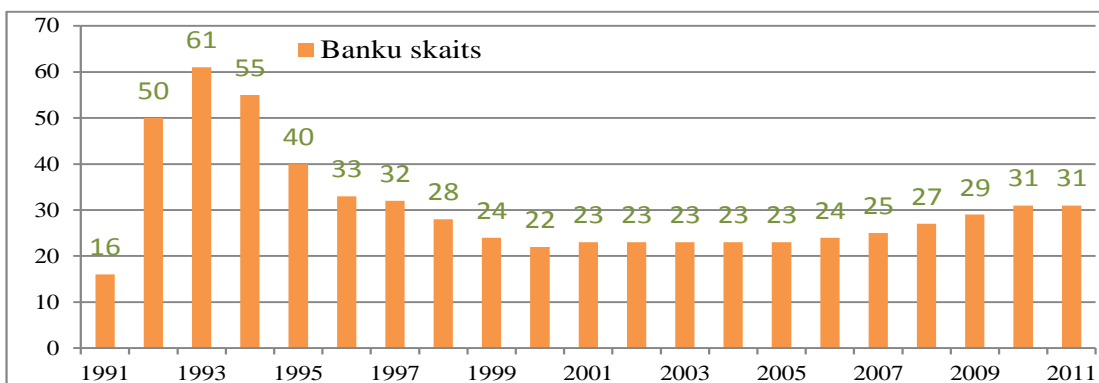
Latvijas bankas sektora attīstību var iedalīt trijos posmos: Latvijas republikas pirmās neatkarības posms, faktiski, no 1918.-1940. gadam, Latvija PSRS sastāvā un otrās neatkarības posms.

Pirmajā posmā valstī tika izveidota samērā moderna un labi funkcionējoša kredītiestāžu sistēma. Otrajā posmā Latvijas PSR bankas bija kļūva par PSRS centralizētās bankas sistēmas daļu kā valsts īpašums. Tiem nebija tiesības pieņemt patstāvīgus lēmumus, bet naudu tā sadalīja atbilstoši plānam dažādām iestādēm. Valstī arī nepastāvēja vērtspapīru tirgus. Situācija banku sektorā sāka mainīties tikai pēc 1987. gada, kad Gorbačovs pasludināja par reformāma kredītiestāžu struktūrā. Pēc gada tika atvērta pirmā komercbanka, Latvijas Rekonstrukcijas un attīstības bankas, bet 2 gadu laikā atvēra vēl 6 komercbankas. 1991. gadā, pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas sēkas banku dibināšanas vilnis, un 1992. gadā funkcionēja jau 50 bankas. [32, 11-13] Attiecīgi 1993. gadā Latvijas bankas pievienojās SWIFT norēķinu sistēmai., bet vairāk nekā puse komercbanku bija iesaistījušās ārvalstu valūtas maiņas operācijās. [32, 58] 1994. – 1995. gados valsts bankas sektors piedzīvoja krīzi, kura rezultātā Latvijas banka kopumā anulēja 21 komercbanku licences, tai skaitā „Banka Baltija” bankas, kuras aktīvu īpatsvars Latvijas bankas sistēmā bijis 25%. Turpmākajos divos gados Latvijas bankas aktīvi auga, bet 1998. gada Krievijas krīze kļūva par iemeslu divu banku bankrotēšanai un zaudējumiem visā sektorā kopumā. 1999. un 2000. gados tika būtiski pilnveidota likumiska bāze, kā arī tas vektors tika virzīts, lai saskaņotu starptautiskas normas, šādu dokumentu ietvaros, kā, piemēram, Bāzeles uzraudzības komitejas dokumenti. [2, 63, 66, 69]

Bankas darbību valstī uzrauga Latvijas Banka un Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Latvijas Banka, kas ir Latvijas centrālā banka un tas galvenais mērķis ir saglabāt cenu stabilitāti valstī [34] Latvijas Banka veic ekonomiskās situācijas attīstības analīzi un izstrādā prognozes, nodrošina valūtas stabilitāti, nodrošina bezskaidras naudas norēķinus Latvijā un starpbanku norēķinus Latvijā un ES, nodrošina skaidras naudas apriti, drošu un kvalitatīvu naudu, nodrošina tautsaimniecību ar monetāro, banku un valsts bilances statistiku maksājumu statistiku, ir izveidojusi un nodrošina kredītreģistra darbību. Kā arī, LB pārstāv Latviju vairākās starptautiskās organizācijas kā Eiropas Centrālā Banka, Starptautiskais Valūtas fonds un Starptautiskā Norēķinu banka.[35] Latvijas Bankas darbību regulē likums par Latvijas Banku (pieņemts 19.05.1992.)

Finanšu un kapitāla komisija, kas ir pilntiesīga autonoma valsts iestāde, kas regulē un pārbauda Latvijas banku, aizdevumu sabiedrību, apdrošināšanas sabiedrību un apdrošināšanas starpnieku, finanšu instrumentu tirgus dalībnieku un privāto pensiju fondu darbību, balstoties uz Finanšu un kapitāla komisijas likumu, pieņemts 01.06.2001. [36] FKTK faktiski pārņēma LB banku sistēmas uzraudzības funkcijas. Tā turpina Centrālās bankas politiku uzraudzības jomā, pielāgojot dokumentus Bāzeles vadlīnijām un ES direktīvām. [2, 72]

Attēlā 3.1. ir parādīta komercbanku skaita dinamika Latvijā par pēdējiem 20 gadiem. Banku skaita straujš pieaugums un kritums laika periodā no 1991. līdz 2000. gadam ir izskaidrojams ar valsts ekonomikas pārejas periodu no plānveida ekonomikas uz brīvo tirgus ekonomiku. Banku darbības tiesiskās regulēšanas pilnveidojums un tas saskaņošana ar starptautiskām normām ļāva stabilizēt bankas darbību un tās skaitu. Pēc 2005. gada rādītājs nemitīgi, bet mēreni pieaug, sasniedzot skaitli 31 2011. gadā. Šo pieaugumu var attiecināt uz valsts aktīvu iesaistīšanos starptautiskā ekonomikā, kā, piemēram, iestāšanās ES, kas palīdzēja piesaistīt ārvalstu kapitālu vai ārvalstu banku ieeju vietējā bankas tirgū.

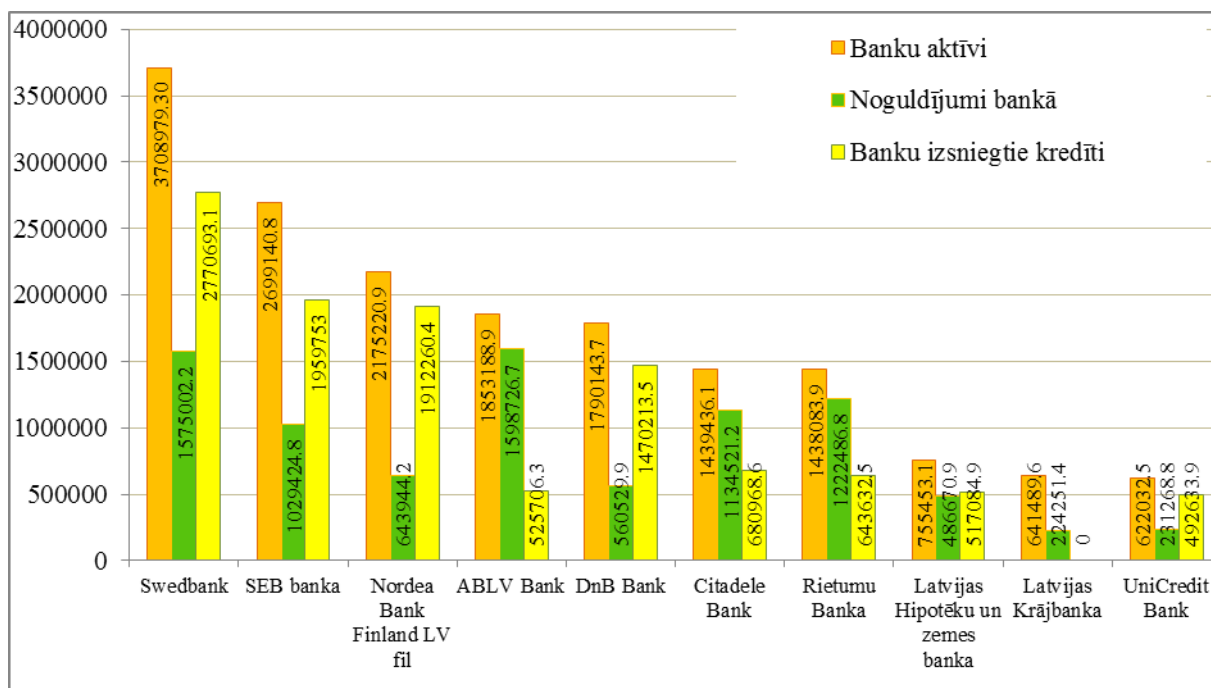
3.1. att. Komercbanku skaits Latvijā laikā periodā no 1991. gada līdz 2011. gadam pēc Latvijas Komercbanku Asociācijas datiem [33]

Pēc Finanšu un kapitāla tirgus komisijas datiem uz 2011. gada 31. decembri Latvijā darbojās 22 bankas.¹⁰ No tiem 9 bankas ir ārvalstu banku meitas bankas un 8 ir ārvalstu banku filiāles, atsevišķi 6 ārzemju bankām ir atvērtas pārstāvniecības. Savukārt, Latvijas bankām pieder filiāles Bulgārijā, Igaunijā, Itālijā, Kiprā, Lietuvā, Portugālē, Vācijā un Zviedrijā, kopumā - 13

¹⁰ Šeit dati atšķiras ar Latvijas Bankas Kredītu reģistrā reģistrēto Kredītu reģistra kredīestāžu dalībnieku skaitu, t.i. 23, jo banka „Latvijas Krājbanka” ir pasludināta par maksātnespējīgo. Pēc 2012. 9. janvāra FTKT datiem faktiski 20 bankas ir aktīvas, attiecīgi, Kredītu reģistrā ir minētas 23 bankas, tai skaitā, „Latvijas Krājbanka” un likvidējamās „VEF banka” un „OGRES KOMERCBANKA”.

filiāles ārvalstīs, bet banku pārstāvniecības uz 2010. gadu 31. decembri tika atvērtās 36 valstīs. Tā, piemēram, AS „TRASTA KOMERCBANKA” ir atvērtās pārstāvniecības Kazahstānā, Tadžikistānā, Baltkrievijā, Ukrainā, Honkongā, Krievijā, Azeibardžanā. Daudzas bankas sadarbojās ar citām ārvalstu bankām, īstenojot korespondentas attiecības. Tā, piemēram, Vācu „Deutsche Bank” un Japāņu „Sumito Mitsui Banking Corporation” transnacionālās bankas ir AS „Baltikums Bank” korespondentbankas. Vēl viena tendence, kas īpaši aktualizējās pēc 2008. gada, ir bankas īpašnieku maiņa, vairākas bankas tika daļēji vai pilnībā izpirktas ar ārvalstu investoriem, pārsvārā no Krievijas.

Attēla 3.2. ir parādīti dati no Latvijas Komercbanku Asociācijas publicētiem resursiem internetā par lielākiem pēc aktīvu skaita banku noguldījumiem un izsniegtiem kredītiem 2011. gadā.[33] Pirmajā pieciniekā ir 3 ārvalstu banku meitasbankas, „Swedbank”, „SEB”, „DnB Bank” un viena ārvalstu banku filiāle, „Nordea”, kas liecina par ārvalstu bankas kapitāla dominanci Latvijas bankas tirgū - šo četru banku aktīvu īpatsvara kopējais rādītājs ir 49,6%. Iespēja piesaistīt kapitālu no mātes bankām arī nostiprināja šo četru banku līdera pozīciju kredētēšanās – kopā 61,6% no visa tirgus. Savukārt, pēc noguldījumu skaita pirmajā vietā ir „ABLV” banka, kas ir Latvijas banka, kā arī šeit nav tik lielas dispersijas citu banku vidū. (sk. 8. pielikums)

3.2. att. Latvijas lielāko banku pēc aktīvu skaita 2011. gada darbības rezultāti uz 2011. gada 31. janvāri, tūkst Ls

Kopumā, šīs desmit lielākās bankas ir nozīmīgākie dalībnieki Latvijas tirgū un to īpatsvars visos trījos rādītājos ir aptuveni 80%.

Starp 11 peļņošākām bankām par 2011 gadu ir 7 Latvijas bankas, tomēr vadošo ārvalstu banku peļņa kopumā ir 79%, kas liecina par „skandināvu banku ekspansijas” tendences turpinājumu.

Vērtējot banku darbību Latvijā pēc transnacionālītātes pazīmēm, var sēcināt, ka Latvijā pastāv vairākas ārvalstu transnacionālās bankas. Tie ir: „Unicredit”, kas ir viena no vadošām bankām Eiropā (9 – jā vietā pēc ĢII), „SEB” banka, kas ir Ziemeļeiropas reģiona finanšu pakalpojumu līderis, un „DnB” banka. „Swedbanka”, kas ir Baltijas reģionālais līderis, aktīvi darbojās tikai 4 valstīs un vēl 7 ir filiāles. Ārvalstu bankas filiāļu aktivitāte ir mērena. Tie ir tālu no līderiem gan noguldījumu jomā, gan kredītēšanas jomā. Izņēmums ir „Nordea Bank Finland”, kas ir lielākā finanšu grupa Ziemeļeiropā (37. vieta), kā arī „Danske Bank”(35. vieta) un „GE Money Bank” (1. vieta).

Pēc autores domām nevienu Latvijas izcelsmes banku nevar attiecināt pie patiesi transnacionālajām. Aktīva starptautiskā darbība un sadarbībā ir vairāk vērsta uz jau esošo klientu, kā arī valsts pilsoņu, kuriem ir nepieciešamība pēc banku pakalpojumiem ārzemēs. Banku darbības raksturs nav ekspansīvs un ir virzīts, galvenokārt, uz privārbankjeru pakalpojumu sniegšanu, kā arī uzņēmumu konsultāciju uz darījumu administrēšanu.

3.2. Finanšu globalizācijas tendences Latvijā

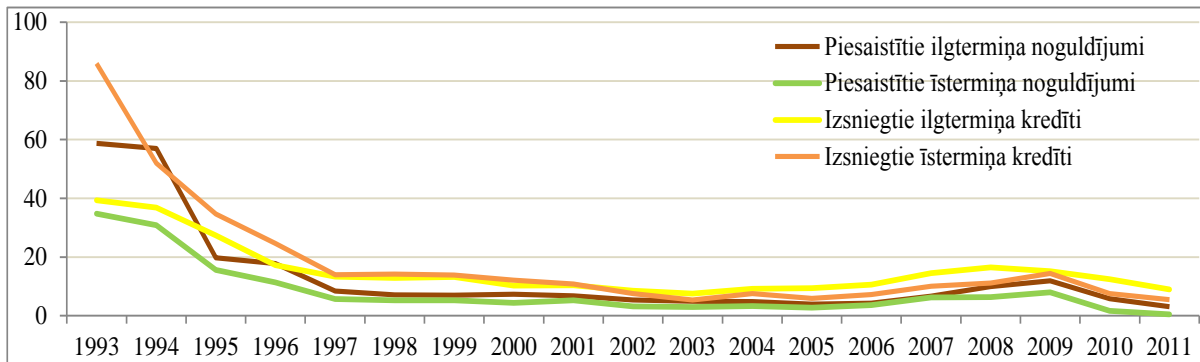
Latvijas aktīva pozīcija starptautiskās ekonomikā un sadarbībā iesaistīja valsti pasaules finanšu globalizācijā. Noteikti, Latvijas integrācija pasaules un reģionālā ekonomikā ir saistīta ar tas iestāšanos vairākās nozīmīgās starptautiskās organizācijās un apvienībās, kā ES, PTO un citi, un, kā rezultāts, tiesiskas bāzes pilnveidojums starptautisko standartu atbilstībai. Finanšu globalizācijas galvenie ietekmējošie procesi tādi, kā tehnoloģiskas inovācijas, liberalizācija, deregulācija, privatizācija, konkurence un starptautiskās vides vektors uz integrāciju sekmēja dažāda veida izmaiņas valsts finanšu sektorā, tai skaitā, transnacionālo banku darbību.

Pirmā finanšu globalizācijas tendence ir finanšu tirgus darījumu internacionalizācijas palielinājums, kā arī ārzemju aktīvu krājumu pieaugums. Palielinājās arī uzkrāto ārvalstu investīciju skaits Latvijas finanšu starpniecības sektora uzņēmumu pamatkapitālā. Tā 1992. radītājs ir bijis 1141 tūkst. Ls, pirmskrīzes 2007. gadā – jau 742312 tūkst., bet 2010. cipars

gandrīz dubultojās, sasniedzot 1386018 tūkst. Ls. [41] Šis palielinājums ir saistīts ar vairāku skandināvu banku investīcijām savas Latvijas meitasbankām, lai palīdzētu tām pārvarēt nestabilu finanšu stāvokli.

Otrā tendence ir starptautiskās konkurences pieaugums. 2001. gadā Latvijā darbojās tikai viena ārvalstu banku filiāle, toties 2011. gadā jau 9. [33] Savukārt, zviedru banka „Hansabanka” uzsāka savu darbību Latvijas tirgū 1995. gadā, vēlāk 1999. gadā tas 50% iegādājās „Swedbank” un 2005. tā pilnībā izpirka banku. [42] Cita Skandināvu banka, „Nordea”, 2000. gadā paziņoja par saviem ekspansijas plāniem Baltijas valstīs [43], bet 1998. gadā Latvijas Unibanka izvēlējās sadarbību ar Skandināviska Enskilda Banken (SEB), kuras darbības stratēģija bija virzīta uz liela apmēra investīciju veikšanu Baltijas valstīs.

Attēlā 3.3 ir apskatāma procentu likmju dinamika noguldījumiem un kredītiem. Nevar apgalvot, ka to tendence mazināties ir saistīta tieši ar starptautisko banku parādīšanos tirgū, jo, drīzāk, izmaiņas veicināja dažādu iemeslu komplekss kā pašas valsts finanšu sektora attīstība, likumdošanas pilnveidošanas, bet uz tās pamata valsts ekonomiskais stāvoklis kļuva adekvāts, lai piesaistītu ārvalstu kapitālu un bankas. Attiecīgi, sīva konkurence starp bankām neļauj finanšu pakalpojumiem uzlikt augstas procentu likmes.

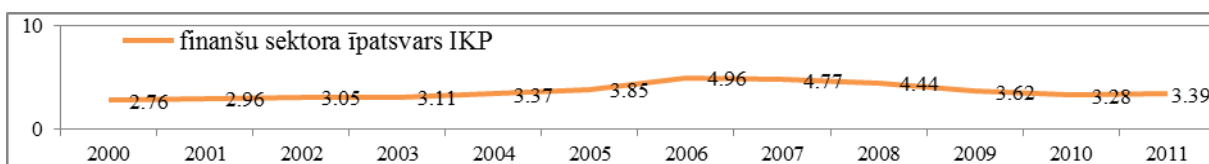

3.3. att. Vidējās procentu likmes latos piesaistītajiem noguldījumiem un izsniegtiem kredītiem kredītiestādēs pēc Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes datiem laika perioda no 1993. līdz 2011. gadam

Attēlā ir redzams radītāju kāpums uz augšu 2008. un 2009. gados, kas ir tieši saistīts ar valsts nonākšanu finanšu krīzē. Šeit arī var novērot konfliktu starp valsts, kas ir ierīcesēta savu iedzīvotāju labklājībā, un bankām, kuras ir ieinteresētas peļņas iegūšanā. No vienas puses, bankas izmainīja savu kredītēšanas politiku, krāsi paaugstinot prasības kredītņēmējiem, kā arī dažāda veida administratīvas izmaksas, kas, proti, atstāja ļoti negatīvu reakciju no bankas klientu puses

un kaitēja bankas tēlam kopumā. No otras puses, neskatoties uz zaudējumiem 2009. un 2010. gados ārvalstu bankas darbība tika finansēta ar mātes bankām no ārzemēm, kas palīdzēja pārvārtēt finanšu tirgus destabilizāciju, un bankām turpināt savu darbību Latvijā. Tomēr, sēcinot autore vērte starptautisko konkurentu ienākšanu Latvijas bankas tirgū kā pozitīvu. Pirmkārt, tas palīdzēja ātri pielāgot valsts bankas sektoru starptautiskam formātam, ieviešot dažādas finanšu starpniecības tehnoloģijas un pieredzi no jau pierādījušām sevi pasaules tirgū bankām, otrkārt, paradījās jaunie finansējuma avoti valsts uzņēmējdarbībai, un treškārt, procentu likmes kļuva adekvātākas. Kā arī var piebilst, ka plašākas iespējas paradījās pašiem valsts iedzīvotājiem, jo visas bankas strādā drīzāk kā vairāku pakalpojumu sniedzējas, tostarp, arī mazumtirdzniecības pakalpojumi, jo Latvijas bankas vairāk ir tendētas uz turīgo klientu apkalpošanu.

Trešā finanšu globalizācijas tendence ir finansializācija. Pēc Latvijas komercbanku asociācijas datiem vidējais darbinieku skaits banku sektorā ir palielinājies no 7943 2001. gadā līdz 14381 2008. gadā, bet turpmākajā laika perioda mazinājies līdz 11616 2010. gadā. Tomēr, kopumā skaits ir pieaudzis. Attēlā 3.3 ir atspoguļota finanšu un apdrošināšanas sektora daļas kopējā valsts IKP dinamika. Šeit arī var novērot radītāja nepārtraukto pieaugumu līdz pat 2006. gadam ar tam sekojošo strauju lejupslīdi, kas, noteikti, var attiecināt uz valsts iekļūšanu dziļā ekonomiskā un finanšu krīzē.

3.4. att. Finanšu un apdrošināšanas darbības veida daļa kopējā IKP laika periodā no 2000. gada līdz 2011. gadam, %

Tomēr, neskatoties uz pēdējo gadu abu radītāju lejupslīdi finanšu krīzes dēļ, kopumā tie ir pieauguši salīdzinot ar perioda sākumu, kas norāda uz finansializācijas procesiem valstī.

Institucionalizācijas procesi, kuri ir finanšu globalizācijas rezultāts, arī ir skaruši Latviju. Būdam salīdzinoši jauna valsts, kas attīstās un attīsta savu starptautisko pozīciju, tā meģinā integrēties Pasaules ekonomikā. No vienas puses, valsts kļuva par dalībnieci vairākās tādās starptautiskās darbības novērošanas vai regulējošās institūcijās kā SNB un tādās neatkarīgās starptautiskās organizācijās kā IMF, no otras puses, tā ir vērusi savas robežas vairākām transnacionālajām bankām. Kā tika minēts sadaļā 3.1. Latvijā strādā vairākas transnacionālās bankas, kas turpina savu institucionalizāciju caur meitas banku vēršanu šeit. Pašas valsts finanšu

sektors faktiski nonāca ārzemju institūtu rokās – ārzemju transnacionālās bankas dominē valsts banku sektorā, bet lielās starptautiskās organizācijas uzrauga, regulē un nosaka finanšu sektora darbības principus. No šīm tendencēs izriet arī sekojoša tendence, kas ir saistīta ar valsts nokļūšanu atkārtībā no ārvalstu investoriem. Kad valsts nonāca finanšu krīzē uzņēmējdarbības kreditēšana tika stingri ierobežota tieši no ārvalstu bankas puses. Bet, reķinoties, kā Latvijas bankas tirgū ir novērota ārvalstu banku koncentrācija, uzņēmēji tika atstāti bez iespējas kaut kā modificēt un pielāgot savu darbību finanšu krīzes apstākļiem, piemēram, īslaicīgo parādu finansējumu vai jauno tirgu iekarošanu.

Sestā finanšu globalizācijas tendence ir valsts atkarība no starptautiskās vides. Šī tendence ir it īpaši aktuāla mazām valstīm, kuras, lai spētu konkurēt starptautiskā tirgū izvēlas aktīvi integrēties dažādās organizācijās un darboties kopīgi ar citām valstīm. Savukārt, jebkāda veida svārstības ne tikai finanšu, bet arī citās sfērās, var krietni destabilizēt valsts stāvokli. Tā ASV finanšu hipotekārie uzņēmumi, kuri atbalstīja riskantu nekustāmo īpašumu finansēšanu, nespēja pārvaldīt savus kredītus izraisīja no sākuma paniku nekustāmā īpašuma sektorā un kā infekcija izplatījās citos finanšu sektoros un valstīs. Noteikti, tā laika starptautiski izplatīta tendence nekustāmo īpašumu nenodrošināšanā un pārmērīgā kreditēšanā arī tika novērota Latvijā, kā arī tas problēmu izplatīšanas visā starptautiskā vidē.

2012. gadā decembrī pēc „Latvijas Krājbankas” paziņojuma par bankrotēšanu tika radīta panika ap citas bankas - Swedbank”, pozīciju tirgū. Tādos sociālajos mēdijos, kā „Twitter” tika izplatīta informācija par bankas izpilddirektora apcietinājumu bankas, un tās slēgšanu Igaunijā. [39] Attiecīgi, baumas par bankas nestabilo stāvokli izraisīja to klientu pastiprinātu bankomātu izmantošanu, bet Zviedrijas Swedbank akcijas cena Nasdaq OMX Nordic biržā samazinājās uzreiz par 3%. [40] Šeit informācija izplatījās glūži kā infekcija, neskatoties uz to, ka tas avots un patiesuma līmenis netika apstiprināts ne ar vienu oficiālo avotu. Notiekti, liela nozīme ir rādīt adekvātu sabiedrības reakciju uz tāda veida informāciju, kas nozīmētu, FTKT un Latvijas Bankas publicēto ziņojumu primāro lomu nostiprināšanu kā informācijas avotu.

Sēcinot par finanšu globalizācijas tendencēm autore piekrit Džozefa Stigliča kritiskam viedoklim par šo procesu. Faktiski, lielākā daļa Latvijas bankas sektora atrodas ārvalstu īpašnieku rokās, kuru rīcība dažreiz iet pretrunā ar valsts valdības uzskatiem, kā arī, šo ārvalstnieku stingra reģionāla piederība arī ir drauds, ja notiks kādas svārstības šā konkrētā reģiona finanšu sektorā. Tomēr, reķinoties ar to, pats finanšu globalizācijas process nevar būt stingri ierobežots un valstij, kas piedalās tajā ir krietni vairāk iespēju, tai jāpiesaista bankas pakalpojumu sniedzējus

sadarboties no vairākiem ES reģioniem un tas īpatsvaru, ka arī jāstimulē vietējo banku darbību, lai tie varētu konkurēt vienlīdzīgi visās banku sfērās ar ārvalstu bankām.

3.3. Transnacionālo banku darbības analīze Latvijā finanšu globalizācijas ietvaros

Latvija ir kļuvusi par aktīvo starptautisko banku sektora dalībnieci. Valstī darbojas vairākas ārvalstu meitas bankas, ārvalstu banku filiāles, kā arī, daudzas starptautiskās un transnacionālās bankas veic savu darbību uz korespondento attiecību pamata ar vietējām bankām, kuras, savukārt, cenšas pielagot savu darbību pasaules vadošo banku modeļiem, ieviešot plaši pazīstamu SWIFT sistēmu, sadarbojoties ar ārvalstu bankām un paplašinot arī savu darbību ārzemēs ar savu pārstāvniecību atvēršanu tajās. Bez tam, Latvija ir kļuvusi par dalībnieci vairākās starptautiskās organizācijās. Valsts uzraudzības organizācijas, kas regulē banku darbību valstī, izvirza vienu no galveniem darbības mērķiem valsts likumdošanas un uzraudzības tādiem metožu atbilstību starptautiskiem standartiem, kā „Basel III” un ES direktīvas. Tas viss paātrina un pastiprina finanšu globalizācijas ienākšanu Latvijā.

Vērtējot transnacionālo banku darbību Latvijā pēc 2.2. sadaļā piedāvāta shematiska apkopojuma autore sēcināja, ka galvenās tendences ir aktuālas arī Latvijai.

Pirmā tendence, banku darbības internacionālizācijas pastiprinājums, ir aktuāla arī Latvijas transnacionālām bankām. Ņemot vērā, ka šīm bankām ir citu valstu izcelsme, jau paša ieešana Latvijas tirgū ir internacionālizācija. Savukārt, daudzas transnacionālas bankas, kuras nedarbojas tieši Latvijas tirgū, veido korespondentattiecības ar vietējām bankām, šādi vēl vairāk internacionalizējot savu darbību.

Otrā tendence, banku uzņemto risku palielinājums, pastiprināja Latvijas lejupslīdi pasaules finanšu krīzes apstākļos. Bankas, uzsākot savu ekspansiju valsts banku sektorā, ļoti plaši, bieži pat agresīvi, piedāvāja un meģināja iesaistīt valsts iedzīvotājus kreditēšanā, balstoties uz savas mātes bankas ārzemēs stabilu finansējumu. Šajā konkurences cīņā netika pietiekoši adekvāti novērtēti valsts ekonomiskais tilpums un attīstības iespējas, un rezultātā ekonomika „pārkarsa”. Neskatoties uz to, ka valsts amatpersonas akcentē, ka valsts ir attāpusies no smagas krīzes, ārzemju bankas vēl joprojām turpinā cīest lielus zaudējumus, kā, piemēram, „DnB” banka, kuras zaudējumi par 2011. gadu sastādīja 72, 780 tūkst. Ls, kas ir kopumā krietni vairāk nekā citām bankām.

Trešā tendence ir banku darbības universalizācija. Vērtējot Latvijas bankas pakalpojumu tirgus, visas transnacionālas bankas ir universālas pēc savas būtības. Faktiski, pēc šo banku

darbības aktivizēšanās bankas pakalpojumi vairākās jomās kļuva daudz pieejamāki. Tas attiecas gan uz parastiem iedzīvotājiem, kuri aktīvi izmantoja jauno banku piedāvātos pakalpojumus, kas arī saistīts ar konkurences rādīto samazinājumu procentu likmēs un mazumtirdzniecības pakalpojumu popularizēšanu, kā arī, ar transnacionālo banku spēju piedāvāt saviem klientiem-uzņēmumiem risinājumus starptautiskās darbības veikšanā. Tā, piemēram, banka „UniCredit”, piedāvā Latvijas uzņēmumiem, kuri strādā starptautiski, ātrus un nebirokrātiskus risinājumus, jo pati banka darbojas vairākās valstīs un pārzin katras valsts specifiku un kultūru. Kopumā, ar ārvalstu transnacionālo banku parādīšanos Latvijas tirgus arēnā, šīs bankas pakalpojumu tirgus kļuvis universalizētāks, daudz pielagotāks pasaules ekonomiski vadošām valstīm.

Ceturrtā tendence ir „too big to fail” problēma. Šī problēma kļuva ļoti aktuāla arī Latvijai, kas nacionalizēja banku „Parex”, kura, faktiski, bija vienīgā Latvijas transnacionālā banka. Šo darījumu uztvera ļoti divpusīgi, jo uzskatīja, ka naudu, kuru izmantoja bankas parādu finansējumam, varēja izmantot daudz sapratīgāk, atbalstot sociālu sfēru un uzņēmejdarbību, ka arī šī darījumu dēļ pašas valsts ekonomiskais stāvoklis ļoti pasliktinājās, āsinot ekonomikas vājas puses. Šeit arī var novērot vienu tendenci, kas ir aktuāla gan ASV, gan Eiropā, kad vairākas transnacionālas bankas tika nacionalizētas, kļūstot par valsts īpašumu. No vienas puses, valsts, lai pasargātu savus iedzīvotājus, pārņem banku, no otras puses tas ir brīva tirgus ekonomikas pamatprincipu izzušana.

Piektā tendence ir jauno regulētāju un regulējumu rašanas. 2001. gadā savu darbību sāka Finanšu kapitāla un tirgus komisija kā kapitāla un finanšu tirgus uzraugs valstī. Par savas darbības galveniem stratēģijas virzieniem tā izvēlējās tieši „Basel III” ieviešanu, kuras pamatā ir pilnīgā mērā reformēt prasības kapitāla kvalitātei un harmonizēti likviditātes normatīvi, kā arī „Maksātspējas II” ieviešana apdrošināšanas sektorā un darbība Eiropas finanšu uzraudzības sistēmas institūcijās un Eiropas uzraudzības iestāžu apstiprināto vadlīniju un standartu ieviešanā. Savukārt krīzes izsgaismotas nepilnības mudināja uz sadarbošanos ar Dānijas, Igaunijas, Islandes, Lietuvas, Norvēģijas un Zviedrijas vadošām institūcijām, centrālajām bankām un finanšu sektora uzraudzības iestādēm par pārrobežu finanšu stabilitāti un problēmu risināšanu krīzes ietvaros. [45, 5] Šī sadarbība ir it īpaši svarīga Latvijai, ņemot vērā Skandināvu banku dominējošo stāvokli bankas sektorā.

Sestā tendence ir atkarība no reitingu aģentūrām. Latvija, kā jauna un attīstības iespēju pilna valsts, ir ļoti atkarīga no reitingu aģentūru vērtējumiem. Valstij, tas ekonomikas nelielu apjomu dēļ, ir ļoti būtiski pozitīvs vērtējums. Attiecīgi, šie vērtējumi tieši ietekmē Latvijas

izcelsmes bankas, jo tiem var tikt ierobežota starptautiska uzmanība valsts zema vērtējuma dēļ, bet ārvalstu bankas šo momentu izmanto sava labā starptautiskā konkurences cīņā.

Septītā, pēdējā, tendence ir jauna finanšu institūta veidošanas uz transnacionālas bankas pamatā. Visas transnacionālas bankas, kas darbojas Latvijā, apzīmē sevi par „grupu”, šādi uzsverot savu starptautisko svarīgumu. Tie ne tikai piedāvā ļoti plašu spektru pakalpojumu klāstu, bet arī prakses un apmācības iespējas darbiniekiem, nodarbojas ar filantropiju un uz katras bankas bāzes veido analītisko nodaļu, kas ir atbildīga vairāk par informātīvo un izglītojošo funkciju. Tas viss, noteikti, ne tikai pozitīvi ietekmē bankas tēlam un, kā rezultāts, peļņas radītājiem, bet arī uzsver šo institūtu lielāku lomu nekā vienkārši kredīestādes. 2011. gada iekārotāko darba devēju topā bankai „Swedbank” bija 4-ta vieta, bet „Seb” bankai – 7-ta, savukārt, pirmajā desmitniekā nav nevienas Latvijas izcelsmes bankas. [46] Attiecīgi, 2008. un 2007. gados „Swedbank” bankai bija līdzjošā pozīcijā. [47] Latvijas iedzīvotājiem šo lielo, transnacionālo banku tēls un uzticība tiem ir ļoti augstā līmenī, kas formulē šo banku jaunu statusu kā jaunu ekonomisko spēku.

Tiklīdz valsts tiesiska un ekonomiska bāze ir kļuvusi piemērota starptautiskām bankām, vairākas pasaules vadošās transnacionālās bankas uzsāka savu ekspansiju valsts bankas sektorā un to galvenais motīvs bija savas darbības diversifikācija. Ar mātes bankas finansējumu tie spēja piedāvāt Latvijas iedzīvotājiem jaunus bankas pakalpojumus, samazināt un stabilizēt procentuālās izmaksas par pakalpojumiem. Sīva konkurence starp šīm bankām mudināja tās universlizēt savu darbību Latvijas tirgū, paplašinot sniegto pakalpojumu klāstu. Tā, piemēram, ļoti attīstījās mazumtirdzniecības pakalpojumu spektrs, kas ir vērsts tieši uz fizisko personu apkalpošanu. Piemēram, uz savas mātes bankas plašu pieeju pasaules finanšu tirgum, meitas banka Latvijā var piedāvāt dažāda veida brokeru un aģentu pakalpojumus tājos.

Transnacionālo banku ienākšana Latvijas tirgū tikai pastiprināja valsts piedalīšanos pasaules finanšu globalizācijas procesos. Caur tām arī izplatījās galvenās finanšu globalizācijas tendences. Palielinājās finanšu sektora īpatsvars valsts IKP, transnacionālās bankas kļuva par iekārojāmāko darba vietu, sāka aktīvi piedalīties ne tikai valsts finanšu sektorā, bet arī atbalstīt radošus projektus.

SĒCINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

1. Transnacionālās bankas ir pašas lielākās un internacionalizētākas dalībnieces starptautiskā bankas tirgū. To darbības stratēģija līdzinās transnacionālām korporācijām, kad korporatīvas vērtības bieži ir svārgākas par korporācijas valstisko piederību. Tāpēc, lai uzraudzītu šīs struktūras starptautiskajā mērogā, tiek dibinātas specializētas starptautiskas orgainācijas kā Starptautiskais valūtas fonds.
2. Transnacionālas bankas ir ļoti lielas struktūrvienības ar ļoti plašu pakalpojumu klāstu, kuras no vietējo valsts mēroga banku, izmantojot dažādus darbības internacionalizācijas motīvus pārvēršas par starptautiskām. Galvenais internacionalizācijas mērķis ir gūt peļņu.
3. Finanšu tirgū transnacionālām bankām ir galvenā loma aizdevuma kapitāla kustībā. Tās kredīte mazākas bankas starpbanku tirgū, apvienojās ar citām bankām sindicēto kredītu sniegšanā, kredīte arī valsts valdības institūcijas, kā arī palīdz dažāda lieluma uzņēmumiem darbības finansējumā caur to kapitalizāciju vai kreditēšanu, kā arī pašas piedava savu banku akcijas tirgū. Tām ir viena galvenā loma valūtas un kredītu tirgū, kā arī viena no galvenām apdrošināšanas un atvasināto instrumentu tirgū.
4. Pasaules starptautiskās tirdzniecības attīstības un globalizācijas rezultātā bankas attīstījās un paplašināja savu darbību ārzemes. No sākuma, strādājot kā uzņēmējdarbības palīgs un savas izcelsmes valsts iedzīvotāju apkalpošanas iestāde ārzemās, ar laiku bankas pārtopa par lielām, neatkārtīgām transnacionālām struktūrām.
5. Finanšu globalizācija ir nepārtraukta pasaules finanšu tirgus integrācija, kapitāla internacionalizācija un finanšu darījumu skaita palielinājums tehnoloģisko inovāciju, neoklasiskās ekonomikas teorijas pamatprincipu dominēšanas un pasaules vadošo valstu vienotas politiskas ideoloģijas rezultātā.
6. Pasaules finanšu tirgus un pasaules kapitāla internacionalizācijas palielinājums ir galvenie finanšu globalizācijas izpausmes kanāli. Pirmā kanāla palielinājumam ietekmēja komunikācijas attīstība, kas veicināja finanšu darījumu veikšanas ātruma palielināšanos

un transparenci, finanšu inovāciju un jauno finanšu tirgu veidošanas, otra kanāla palielinājumam sekmēja starptautiskas sadarbība un liberalizācija

7. Finanšu globalizācijas plūsi ir: kapitāla izmaksu samazināšana, dažāda lieluma uzņēmumu un ienākumu iedzīvotāju atvieglota piekļuve kapitālam, informācijas uz uzraudzības mehānismu pilnveidošanās un tā rezultātā finanšu risku samazinājums, starptautisko uzraudzības noteikumu pieņemšana.
8. Finanšu globalizācijas mīnusi ir: valsts ekonomikas liela atkārtība no pasaules finanšu sektora, finanšu krīzes izplatīšana pēc „infekcijas” principa, nevienlīdzīga kapitāla sadale.
9. Finanšu globalizācijas galvenās izpausmes tendences transnacionālo banku darbībā ir: banku darbības internacionalizācijas palielinājums, banku uzņemto risku palielinājums, banku darbības universalizācija, „too big to fail” problēmas rašanās, jauno regulētāju un regulējumu rašanās, atkārtība no reitingu aģentūrām un jauna finanšu institūta veidošanas uz transnacionālo banku pamata.
10. Finanšu krīzes apstākļos transnacionālai bankai tika piešķirta liela un līdz šim nenovērtēta starptautiska nozīme. ASV bankas „Lehman Brothers” bankrotēšana destabilizēja vairākas ASV transnacionālo un reģionālo banku stāvokli, pārliekot šo tendenci uz Eiropas bankām, jo starptautiskā banku sistēmā viss ir ļoti cieši saistīts. Tādējādi, transnacionālas bankas sāka mainīt savu kreditēšanas politiku, kas atstāja uzņēmējdarbības sektoru bez pietiekoša finansējuma un tā rezultātā radās ekonomikas lejupslīde.
11. Finanšu krīzes rezultātā vairākas transnacionālas bankas bankrotēja vai nonāca pirms bankrotēšanas stāvoklī. Tas tika nacionalizētas un valstis kļuva par tās īpašniekiem un caur tiem var tieši ietekmēt ne tikai savas valsts bankas sektoru, bet arī starptautiskā mērogā, kas ir brīvas tirgus ekonomikas un valsts neiejaukšanās tajā pamatprincipa izzūšana.

12. Mūsdienas pārmērīgs internacionalizācijas procesu līmenis pieprasa noteikto valsts vai starptautisko organizāciju iejaukšanos, šis jautājums ir ļoti komplicēts, kur ir tā robeža, kur bankas sektors var veiksmīgi strādāt, veicot pašregulēšanās pasākumus, un kur un kādai jābūt valsts iejaukšanai.
13. Banku peļņas gūšanas motīvs un valsts iedzīvotāju labklājības un ekonomikas izaugsmes motīvs nonāca pretrunā. Radījās pieprasījums pēc komplicētākās starptautiski pieņēmtas tiesiskas bāzes, kura pasargātu no triecieniem – „Basel III”. Šā likumprojekta akcents tiek likts tieši uz transnacionālām bankām, attiecīgi izstrādātiem mehānismiem, kas palēninās to internacionalizāciju, un paaugstinās prasības pret pamatkapitāla kvalitāti.
14. Atklāts paliek jautājums par finansiālo atbildību. No vienas puses, kad banka cieš zaudējumus, neatgriezto kredītu dēļ, to var uzskātīt par bankas neapdomātu darbības politiku, no otras puses, bankas var vainot arī valsts izvēlēto vai mainīto politiku attiecībā pret tām, kā arī, pārlieku akcentēšanu savu iedzīvotāju labklājības pasargāšana, kas bieži var kavēt uzņēmējdarbības attīstību, kas netieši ietekmē labklājību.
15. Latvijas bankas sektorā ir sastopamās vairākas finanšu globalizācijas tendences, kuras izpaužas transnacionālo banku darbībā.
16. Finanšu globalizācijas rezultāta Latvijas bankas tirgu ir dominē ārvalstu transnacionālas banks. Pateicoties savas mātes bankas finansējumu kļuva par Latvijas bankas sektora līderiem gan kredītēšanā, gan noguldījumu piesaistē, gan peļņas radītājos.
17. Ārvalstu transnacionālo banku sīvas konkurences dēļ pašas valsts ekonomiskais ietilpīgums netika adekvāti novērtēts un tie cietā finanšu krīzē milzīgus zaudējumus. Pateicoties savas mātes banku finansējumam tika ievērojami palielināts banku pamatkapitāls, kas ļāva bankām turpināt darboties tirgū.
18. Latvijai, kā ļoti atkarīgai no starptautiskās vides valstij, ir jāmeklē arī citi kapitāla kanāli, lai, diversificējot tos, valsts ekonomika nebūtu tik stipri atkarīga no ārvalstu bankas kapitāla ieplūdes caur savām transnacionālo banku meitas bankām.

19. Ir jāveic likumdošanas pilnveidošana, lai tās galvenais akcents tiktu likts nevis uz starptautisko atbilstību, bet uz vietējo banku spēju attīstīties vienlīdzīgi ar ārvalstu bankām un konkurēt starptautiskajā tirgū.

20. Pašas Latvijas bankas varētu apvienoties savienībā, lai pretoties skandināvu transnacionālo banku ekspansijai, saglabātu un nostiprinātu savas pozīcijas starptautiskā tirgū.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Pamatsaraksts:

1. Grēviņa R. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. – R.: Zinātne, 2000.
2. Гриффин М., Пастей М. Международный бизнес – Пер. с англ. – Изд. 4. – Питер, 2006.
3. Morrison J. The international business Environment: Global and Local Marketplaces in a changing World. – Palgrave Macmillan, 2006.
4. Большая экономическая энциклопедия. – Эксмо, Москва. – 2007.
5. Casu B., Girardone C., Molyneux P. Introduction to banking - Prentice hall, 2006.
6. Hefferman S. Modern Banking in Theory and Practice. – John Wiley & Sons Ltd, 2001.
7. Lewis K., M., The globalization of Financial Services. – Edward elgar Publishing Limited, 1999.
8. Mishkin F., S., Eakins S., G., Financial market and institutions. – Pearson Addison Wesley, 2006.
9. Основы Международных Валютно-Финансовых и кредитных отношений – ИНФРА-М, 2000. – 392-393 lpp.
10. Ravenhill J. Global Political Economy. - Oxford University Press, 2005.
11. Rupeika-Aroga R. Financial Globalisation. – LU Raksti, 743. Sēj., 2009.
12. Hubbard R.G. Money, the Financial System, and the Economy. – Pearson Addison-Wesley, 2005.
13. Rupeika-Aroga R., Zelgalze E. Finanšu tirgus un tā analīzes metodes. – R.: LU Akadēmiskais apgāds, 2009.
14. Hudgins S. C., Rose P. S. Bank Management and Financial Services. – McGraw Hill, 7 ed, 2008.
15. Мировая Экономика. Учебник – Юристъ, Москва, 1999.
16. Ravenhill J. Global Political Economy. - Oxford University Press, 2005.
17. Rupeika-Aroga R. Financial Sector Globalisation. – LU Raksti, 718. Sēj., 2007.
18. Авдокушин Е. Ф. Международные экономические отношения. Учебник – Юристъ, Москва, 2001.

Elektroniskie resursi:

19. Mishkin F. S. Is Financial Globalization Beneficial?. – Journal of money, Credit and Banking, Blackwell publishing, vol. 39(2-3), 2007. - [atsauce 18.03.2012.] Pieejams: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0022-2879.2007.00026.x/pdf>
20. M. Ayhan Kose, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff, and Shang-Jin Wei Financial Globalization: A Reappraisal. – International Monetary Fund Working Paper, 2006. - [atsauce 20.03.2012.] Pieejams: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06189.pdf>
21. Schmukler L. S., Zoido P., Halac M. Financial Globalization, Crises and Contagion – report, 2005. - [atsauce 18.03.2012.] Pieejams: [http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/32459_Schmukler_Zoido_and_Halac_\(Oct2003\).pdf](http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/32459_Schmukler_Zoido_and_Halac_(Oct2003).pdf)
22. Starptautiskās norēķinu Bankas mājas lapas publicētie dati - [atsauce 18.03.2012.] Pieejams: <http://www.bis.org/bcbs/basel3/b3summarytable.pdf>
23. Pilbeam K. Finance and Financial Markets. – Palgrave Macmillan, Second edition, 2005.
24. Triennial Central Bank Survey: Report on global foreign exchange market activity in 2010. – Bank for International Settlement - [atsauce 20.03.2012.] Pieejams: <http://www.bis.org/publ/rpfx10t.pdf>
25. [World Exchange Federation Annual report 2009.](http://www.world-exchanges.org/files/statistics/excel/WFE09%20final.pdf) – [atsauce 20.03.2012.] Pieejams: <http://www.world-exchanges.org/files/statistics/excel/WFE09%20final.pdf>
26. Pasaules Bankas grupas Finanšu un privātā sektora attīstības vice prezidenta nota. – The World Bank Group , 11.2009. - [atsauce 18.03.2012.] Pieejams: <http://rru.worldbank.org/documents/CrisisResponse/Note8.pdf>
27. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas oficiālā mājas lapa, sadaļa par terminoliģiju. - [atsauce 20.03.2012.] Pieejams: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1402>
28. P. McGuire, N. Tarashev, Global monitoring with the BIS international banking statistics, Monetary and Economic Department. - BIS Working Papers No 244, January 2008. - [atsauce 20.03.2012.] Pieejams: <http://www.bis.org/publ/work244.pdf>

29. 80th Annual Report 1.04. 2009. – 31.03.2010. – Bank for International Settlements, - [atsauce 18.03.2012.] Pieejams:
<http://www.bis.org/publ/arpdf/ar2010e.pdf>
30. Stiglitz D. J. Globalizācija un neapmierinātība ar to. – R.:Biznesa augstskola Turība, tulk. No angļu val., 2010, 2002
31. World Investment report 2009. – United Nations: United Nations conference on trade and development, 2009. - [atsauce 18.03.2012.] Pieejams:
http://unctad.org/en/docs/wir2009_en.pdf
32. Vaidere I. Banku sistēmas attīstība Latvijā 1987 – 1997 – R.:LU Akadēmiskais apgāds, 2006.
33. Latvijas Komercbanku Asociācijas mājas lapa, sadaļa par statistiku. - [atsauce 30.04.2012.] Pieejams:
<http://www.bankasoc.lv/lv/statistika/>
34. Latvijas Bankas oficiālā mājas lapa, sadaļa par organizāciju. - [atsauce 30.04.2012.] Pieejams:
<http://www.bank.lv/par-latvijas-banku/latvijas-bankas-vizijas-misijas-un-vertibu-vestijumi>
35. Latvijas [Bankas oficiālā mājas lapa, sadaļa par organizāciju. - \[atsauce 30.04.2012.\] Pieejams: http://www.bank.lv/par-latvijas-banku/latvijas-bankas-uzdevumi](http://www.bank.lv/par-latvijas-banku/latvijas-bankas-uzdevumi)
36. Finanšu kapitāla un tirgus komisijas oficiālā mājas lapa. - [atsauce 30.04.2012.] Pieejams: <http://fktk.lv/>
37. Kudinska M. Komercbanku riski un to atbilstība pašu kapitālam. R.:Datorzinību centrs, 2005.
38. Starp Latvijas bankām lielākā peļņa pērn – 'Swedbank' un 'SEB bankai' // Delfi Business, 2012. gada 4. aprīlis. - [atsauce 30.04.2012.] Pieejams:
http://business.delfi.lv/bankas_un_finanses/starp-latvijas-bankam-lielaka-pelna-pern-swedbank-un-seb-bankai.d?id=42261426
39. Swedbank baumu radītāji Twitter ziņas no «drošajiem avotiem» dzēš un slēpj // Dienas bizness portāls “Db.lv”, 2011, gada 12. decembris. - [atsauce 02.05.2012.] Pieejams: <http://www.db.lv/finanses/swedbank-baumu-raditaji-twitter-zinas-no-drosajiem-avotiem-dzes-un-slepj-249439>

40. Bīders R., Swedbank akciju cenas sarukušas par teju 3% // Dienas business portāls „Db.lv”, 2011. gada 12.decembris. - [atsauce 02.05.2012.] Pieejams:
<http://www.db.lv/finanses/bankas/swedbank-akciju-cena-sarukusi-par-teju-3-proc-249425>
41. LR Centrālās statistikas pārvaldes oficiālā mājas lapa, datubāze par ekonomiku un finansēm – investīcijas rādītājs. - [atsauce 30.04.2012.] Pieejams:
<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/ekfin/Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati/Invest%C4%ABcijas/Invest%C4%ABcijas.asp>
42. AS „Swedbank” mājas lapa, sadaļa par „Swedbank”. - [atsauce 02.05.2012.] Pieejams:
http://www.swedbank.com/idc/groups/public/@i/@sbg/@gs/@com/documents/presentation/cid_142043.pdf
43. „Nordea” bankas mājas lapa, sadaļa par „Nordea”. - [atsauce 02.05.2012.] Pieejams:
<http://www.nordea.lv/Par+Nordea/V%C4%93sture/69422.html>
44. „Seb” bankas mājas lapa, sadaļa par banku. - [atsauce 02.05.2012.] Pieejams:
<http://www.seb.lv/lv/about/parmums/history/>
45. Finanšu kapitāla un tirgus komisijas oficiālā mājas lapa, sadaļa par komisiju. - [30.04.2012.] Pieejams:
http://fktk.lv/texts_files/FKTK_strategija_2012-2014.pdf
46. Personāla atlases SIA „Workingday” veikts un publicēts mājas lapā pētījums „Iekārotākais darba devējs 2011”. - [atsauce 02.05.2012.] Pieejams:
<http://www.workingday.lv/par-workingday/presei/index.php?id=696>
47. Personāla atlases SIA „Workingday” veikts un publicēts mājas lapā pētījums „Iekārotākais darba devējs 2008”. – [atsauce 02.05.2012.] Pieejams
<http://www.workingday.lv/ka/darbiniekiem/index.php?id=570>

PIELIKUMI

1. pielikums

Pasaules lielākās finanšu korporācijas pēc ģeogrāfiska izvietojuma indeksa

Dati no Apvienotu Nāciju organizācijas mājas lapas

Vieta 2010	G.I. 11	Finanšu transnacionālās korporācijas	Izcelsmes valsts	Aktīvi kopā miljn. ASV dolāros	Darbinieku skaits kopā	Filiāļu skaits kopā	Ārvalstu filiāļu skaits	I.I. ¹²	Uzņēmē jvalstu skaits
1	73.9	Citigroup Inc	ASV	1 913 902	260 000	935	664	71	77
2	68.8	BNP Paribas	Francija	2 670 738	205 348	967	694	71.8	66
3	66.7	HSBC Holdings PLC	Lielbritānija	2 454 689	302 327	1059	747	70.5	63
4	64	Allianz SE	Vācija	835 301	151 338	685	540	78.8	52
5	63	Societe Generale	Francija	1 513 127	160 704	482	319	66.2	60
6	62.3	UBS AG	Šveice	1 410 480	64 617	493	479	97.2	40
7	61.5	Assicurazioni Generali Spa	Itālija	564 633	85 368	433	364	84.1	45
8	61	Deutsche Bank AG	Vācija	2 547 065	102 062	751	571	76	49
9	60.2	Unicredit spa	Itālija	1 242 353	162 009	1090	1012	92.8	39
10	58.8	Axa	Francija	977 927	102 957	801	692	86.4	40
11	54	Credit Suisse Group AG	Šveice	1 105 049	50 100	284	244	85.9	34
12	52.3	Credit Agricole SA	Francija	2 280 053	87 520	436	259	59.4	46
13	51.2	Banco Santander SA	Spānija	1 627 311	178 869	528	407	77.1	34
14	51.1	Swiss Reinsurance Company	Šveice	228 403	10 362	160	155	96.9	27
15	50.9	ING Groep NV	Nīderlande	1 784 390	107 106	956	539	56.4	46
16	49.4	Dexia	Beļģija	757 498	27 148	247	201	81.4	30
17	49	Morgan Stanley	ASV	807 698	62 542	244	183	75	32
18	47.9	The Bank Of Nova Scotia	Kanāda	517 599	70 772	139	118	84.9	27
19	47	Muenchener Rueckversicherung AG	Vācija	315 916	46 915	520	261	50.2	44
20	46.1	BPCE/Natixis	Francija	1 401 348	46 259	347	189	54.5	39

¹¹ ĢII - Ģeogrāfiska izvietojuma indekss aprēķina kā kvadrātsakni no II un reizina uz valstu skaitļi

¹² II - Internacionalizācijas indeksu aprēķina dalot ārzemes filiāļu skaitļi ar kopējo filiāļu skaitli

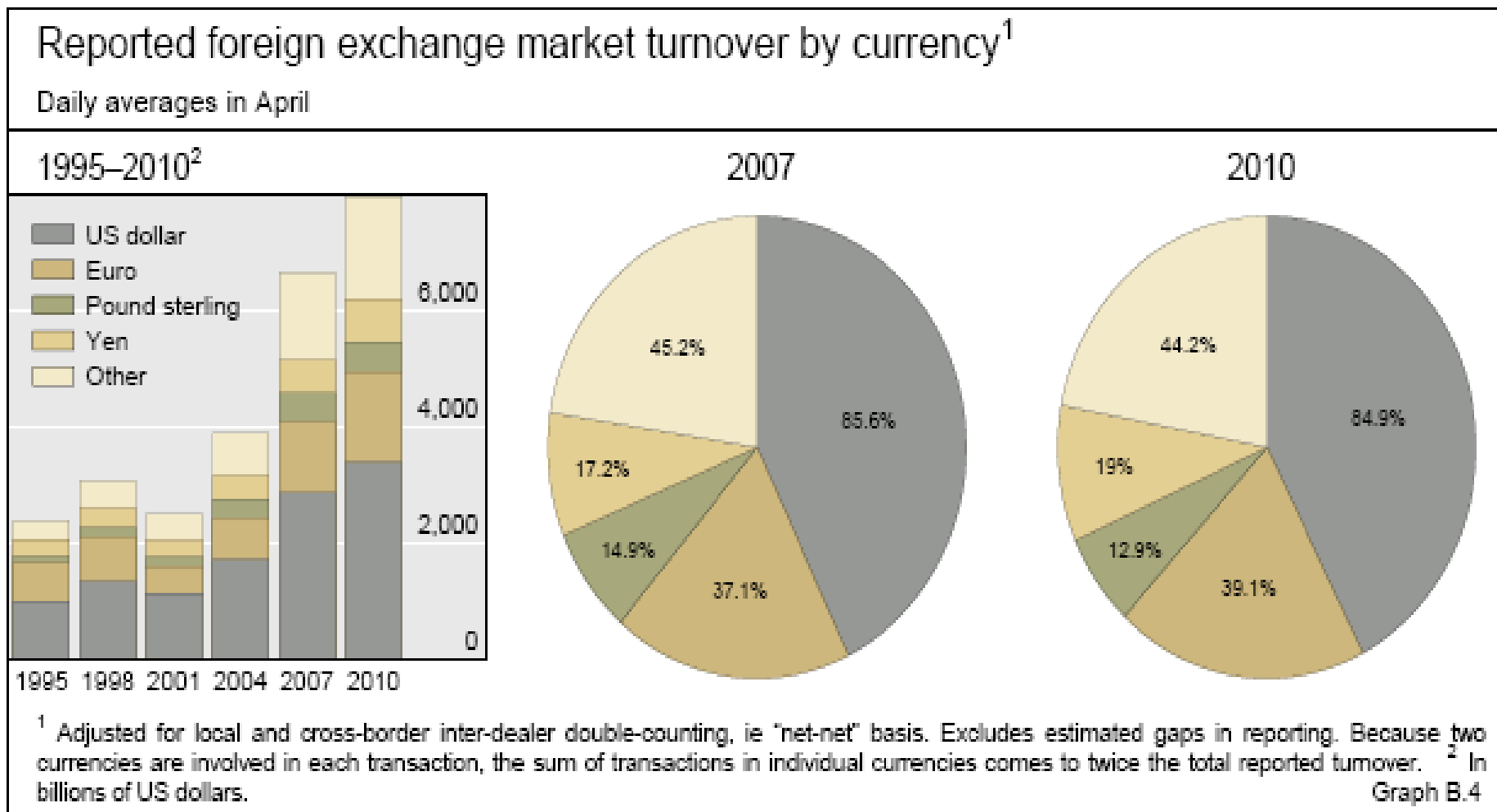
21	45.9	Standard Chartered PLC	Lielbritānija	516 542	85 231	146	88	60.3	35
22	45.4	Nomura Holdings Inc	Japāna	442 992	27 215	125	99	79.2	26
23	43.9	The Royal Bank Of Canada	Kanāda	713 716	72 126	186	163	87.6	22
24	43.7	KBC Group NV	Beļģija	428 812	52 949	384	271	70.6	27
25	43.5	Zurich Financial Services	Šveice	375 661	54 934	283	282	99.6	19
26	42	Barclays PLC	Lielbritānija	2 322 506	147 500	733	259	35.3	50
27	41.5	American International Group Inc	ASV	683 443	63 000	445	174	39.1	44
28	41.1	Old Mutual PLC	Lielbritānija	301 767	55 730	279	181	64.9	26
29	40.4	Bank of America Corporation	ASV	2 264 909	288 000	551	225	40.8	40
30	40.4	Mitsubishi UFJ Financial Group	Japāna	2 184 364	84 266	121	76	62.8	26
31	40.3	The Goldman Sachs Group Inc	ASV	911 332	35 700	226	141	62.4	26
32	39.8	Royal Bank Of Scotland Group PLC	Lielbritānija	2 266 270	148 500	984	432	43.9	36
33	38.4	Skandinaviska Enskilda Banken AB	Zviedrija	324 137	19 125	149	110	73.8	20
34	38.2	JPMorgan Chase & Company	ASV	2 117 605	239 831	887	370	41.7	35
35	37.8	QBE Insurance Group Ltd	Austrālija	42 188	..	97	73	75.3	19
36	37.6	Aviva PLC	Lielbritānija	577 034	45 341	366	192	52.5	27
37	37.5	Nordea Bank AB	Zviedrija	776 349	33 809	176	165	93.8	15
38	37.4	BBV Argentaria SA	Spānija	738 790	106 976	233	142	60.9	23
39	35.9	Commerzbank AG	Vācija	1 008 196	50 489	379	203	53.6	24
40	35.1	SCOR Se	Francija	38 390	1 822	39	32	82.1	15
41	34.8	Prudential PLC	Lielbritānija	406 623	25 992	250	126	50.4	24
42	33	Manulife Financial Corp.	Kanāda	420 124	..	72	56	77.8	14
43	32.5	Berkshire Hathaway Inc	ASV	372 229	260 000	749	239	31.9	33
44	31.4	Bank Of New York Mellon Corp.	ASV	247 259	48 000	255	126	50.4	24
45	31.3	Aegon NV	Nīderlande	444 156	27 474	363	198	54.5	18
46	28.9	Intesa Sanpaolo spa	Itālija	880 495	102 501	292	106	36.3	23
47	27.8	Tokio Marine Holdings Inc.	Japāna	184 780	29 578	87	56	64.4	12
48	27.3	Mizuho Financial Group Inc	Japāna	1 672 234	57 014	90	42	46.7	16
49	27.1	DZ Bank AG	Vācija	512 538	26 800	305	93	30.5	24
50	26.9	Sumitomo Mitsui Financial Group	Japāna	1 318 060	57 888	222	70	31.5	23

2. pielikums

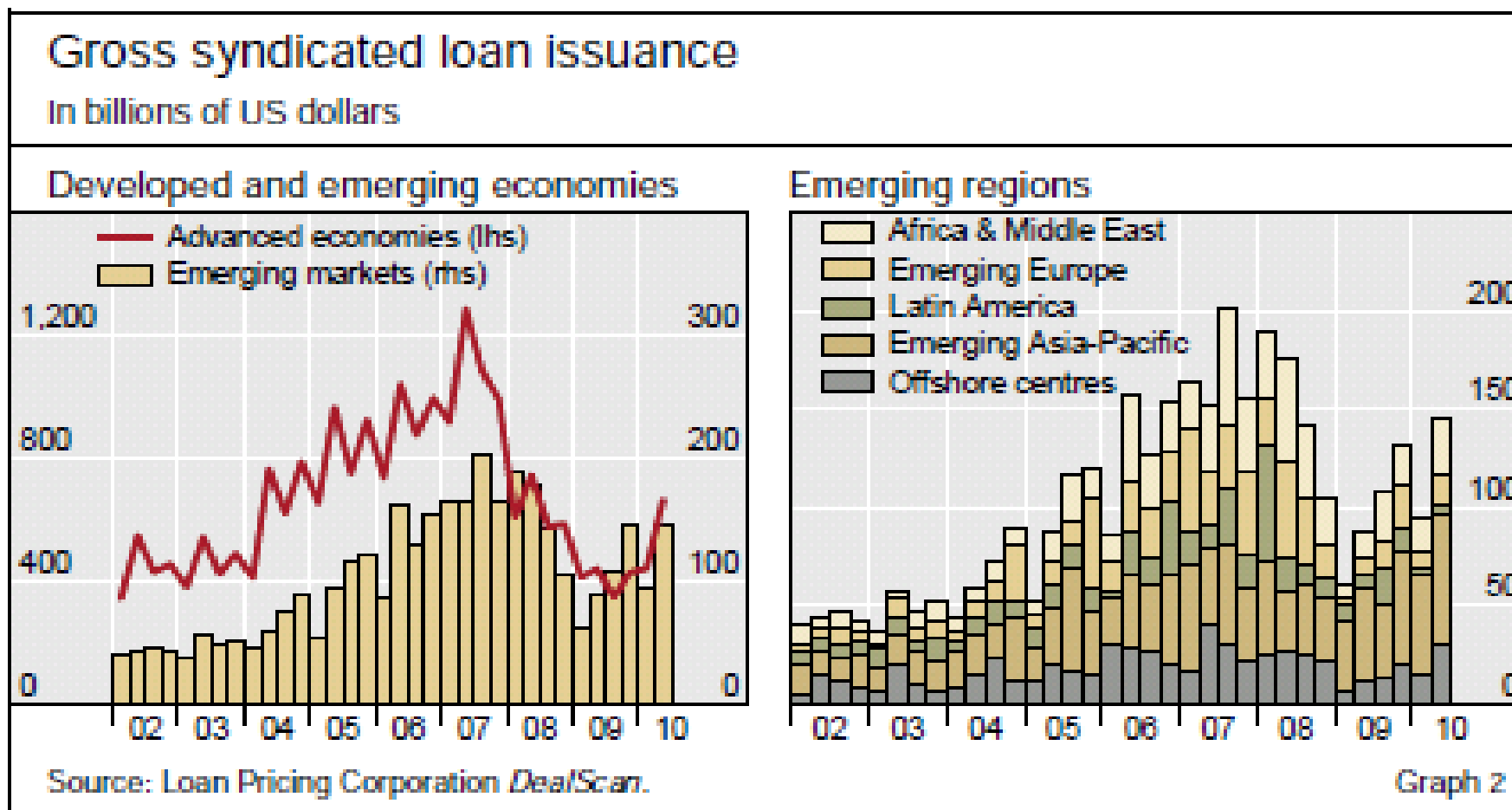
25 lielākās bankas pēc ienākuma primis nodokļiem pēc *TheBanker* datiem par 2010. gadu

Vieta	Bankas nosaukums	Izcelsmes valsts	Ienākums pirms nodokļiem (miljn. dolāros)
1	Industrial Commercial Bank of China	Ķīna	32 528
2	China Construction Bank Corporation	Ķīna	26 448
3	JPMorgan Chase & Co	ASV	24 859
4	Bank of China	Ķīna	21 463
5	HSBC Holdings	Lielbritānija	19 037
6	Wells Fargo & Co	ASV	18 700
7	Agricultural Bank of China	Ķīna	18 230
8	BNP Paribas	Francija	17 406
9	Banco Santander	Spānija	16 079
10	Goldman Sachs	ASV	12 892
11	Citigroup	ASV	12 273
12	Itau' Unibanco Holding	Brazīlija	11 534
13	Banco do Brasil	Brazīlija	9 817
14	Barclays	Lielbritānija	9 491
15	Mitsubishi UFJ Financial Group	Japāna	9 125
16	Banco Bradesco	Brazīlija	9 089
17	Credit Agricole	Francija	8 862
18	Sumitomo Mitsui Financial Group	Japāna	8 621
19	Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	Spānija	8 586
20	UBS	Šveice	8 338
21	Westpac Banking Corporations	Austrālija	7 774
22	Groupe BPCE	Francija	7 686
23	Sberbank of Russia	Krievija	7 551
24	Bank of Communications	Ķīna	7 543
25	Societe' Generale	Francija	7 298

Pasaules valūtas tirgus apgrozījums laika periodā no 1995. – 2010. gadam pēc Starptautisko norēķinu bankas datiem

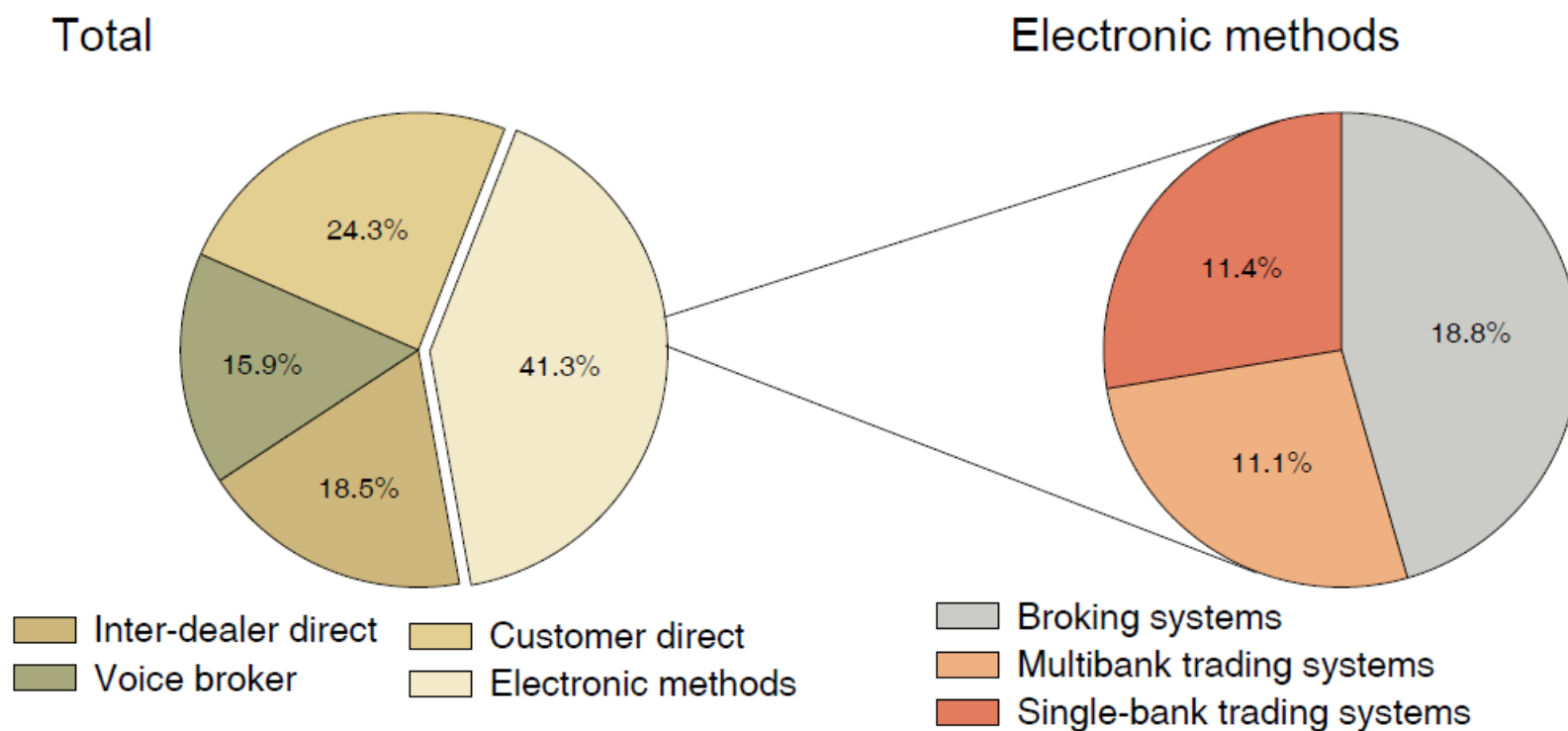
Sindicēto kredītu tirgus dinamiku pēc Starptautisko norēķinu bankas datiem

Valūtas tirgus darījumu skaits par 2010. gada aprīli, kuri tika izpildīti ar elektronisko metožu palīdzību pēc Starptautiskās norēķinu bankas datiem

Foreign exchange market turnover by execution method¹

Daily averages in April 2010

¹ Adjusted for local and cross-border inter-dealer double-counting, ie “net-net” basis.

Graph B.6

6. pielikums

Pasaules lielākās finanšu korporācijas pēc ģeogrāfiska izvietojuma indeksa

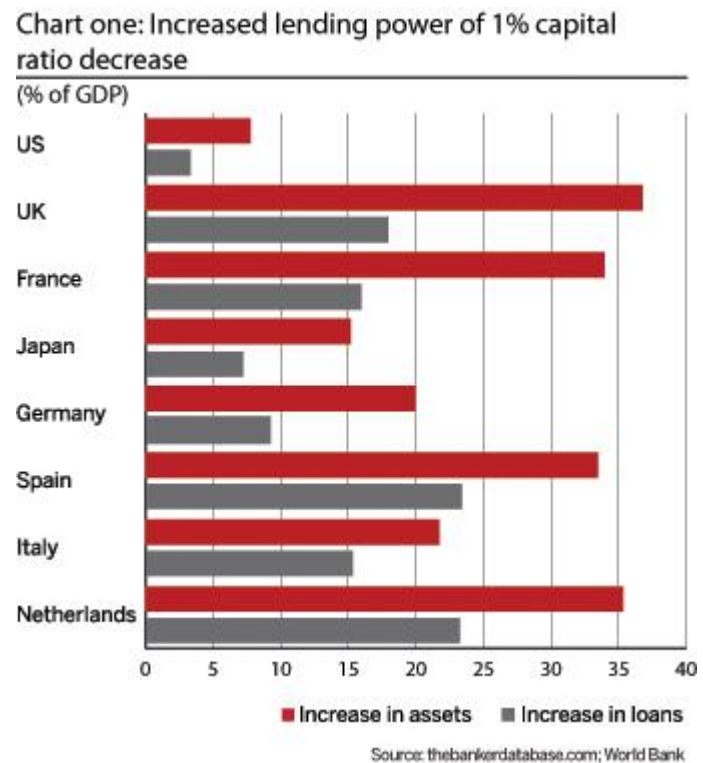
Dati no Apvienotu Nāciju organizācijas mājas lapas

Vieta 2004	ĢII	Finanšu transnacionālās korporācijas	Izcelsmes valsts	Aktīvi kopā miljn. ASV dolāros	Darbinieku skaits kopā	Filiāļu skaits kopā	Ārvalstu filiāļu skaits	II	Uzņēmējvalstu skaits
1	64.7	GE Capital Services	ASV	566 708	76 300	1 425	1 085	76.1	55
2	63	Citigroup	ASV	1 484 101	294 000	612	347	56.7	70
3	60.5	UBS	Šveice	1 732 121	67 424	426	363	85.2	43
4	58.6	Allianz Group	Vācija	1 302 894	162 180	778	569	73.1	47
5	58.6	BNP Paribas	Francija	1 230 071	94 892	622	403	64.8	53
6	58.5	Gruppo Assicurazioni Generali	Itālija	372 996	58 354	368	323	87.8	39
7	57.2	Zurich Financial Services	Šveice	346 083	53 246	358	345	96.4	34
8	54.4	Unicredito	Itālija	359 903	68 571	1 044	998	95.6	31
9	53.6	HSBC Bank	Lielbritānija	1 274 557	243 333	1 076	658	61.2	47
10	53.1	Société Générale	Francija	816 735	93 359	430	253	58.8	48
11	51.8	Deutsche Bank	Vācija	836 368	65 417	698	493	70.6	38
12	51.5	AXA Group	Francija	642 988	76 339	481	387	80.4	33
13	51	Credit Suisse	Šveice	953 967	60 532	334	280	83.8	31
14	47.8	ABN AMRO	Nīderlande	825 388	99 271	851	432	50.8	45
15	43.7	Grupo Santander	Spānija	774 462	126 488	455	311	68.3	28
16	42.8	Bayerische HVB Group	Vācija	629 981	57 806	935	572	61.2	30
17	41.9	Crédit Agricole	Francija	1 107 272	62 000	382	172	45	39
18	40.2	Merrill Lynch	ASV	648 059	50 600	227	167	73.6	22
19	40	AIG Group	ASV	798 660	92 000	368	147	39.9	38
20	40	ING Group	Nīderlande	1 177 335	113 000	856	403	47.1	34
21	36	JP Morgan Chase Group	ASV	1 157 248	160 968	400	200	50	26
22	34.8	Almanij	Beļģija	384 781	51 802	343	245	71.4	17
23	34.7	KBC Group	Beļģija	338 757	47 086	228	162	71	17
24	34.6	Royal Bank of Canada	Kanāda	351 231	62 566	180	135	75	16
25	34.5	Banca Intesa	Itālija	371 306	56 958	131	82	62.6	19

26	30.8	Grupo BBVA	Spānija	416 209	84 117	178	77	43.2	22
27	30.6	Morgan Stanley	ASV	775 410	53 284	174	102	58.6	16
28	30.3	Nordea Bank	Zviedrija	373 940	28 929	127	106	83.5	11
29	30.3	Goldman Sachs	ASV	530 753	20 722	200	141	70.5	13
30	30.1	Barclays Bank	Lielbritānija	522 089	77 000	513	137	26.7	34
31	28.6	Manulife Financial Group	Kanāda	302 136	20 000	82	61	74.4	11
32	28.1	Aviva	Lielbritānija	431 409	55 872	480	224	46.7	17
33	27.8	Mitsubishi Tokyo Financial Group	Japāna	1 017 963	43 627	98	54	55.1	14
34	27.6	Commerzbank	Vācija	570 418	32 820	239	114	47.7	16
35	26.4	Danske Bank	Dānija	340 722	15 382	79	55	69.6	10
36	26	Mizuho Financial Group	Japāna	1 310 985	47 405	79	38	48.1	14
37	25.7	Sumitomo Mitsui Financial Group	Japāna	962 872	42 014	57	27	47.4	14
38	24.5	Rabobank Nederland	Nīderlande	645 738	56 324	332	111	33.4	18
39	24.5	Aegon	Nīderlande	342 017	27 906	355	177	49.8	12
40	23.6	The Royal Bank of Scotland Group	Lielbritānija	583 467	136 600	1126	262	23.3	24
41	23.4	Dexia	Beļģija/Luksemburga	528 074	19 503	216	99	45.8	12
42	22.5	Prudential Financial	ASV	401 058	39 418	108	42	38.9	13
43	21.7	Prudential Group	Lielbritānija	333 145	21 715	240	63	26.3	18
44	20.9	Lehman Brothers	ASV	355 081	19 579	293	107	36.5	12
45	19.5	Fortis Group	Beļģija/Nīderlande	774 557	49 468	568	108	19	20
46	18.2	LB-BW	Vācija	463 634	12 184	82	21	25.6	13
47	17.6	DZ Bank Group	Vācija	417 970	25 313	232	48	20.7	15
48	16.7	Bank of America	ASV	1 110 457	175 742	301	60	19.9	14
49	16.6	Metlife	ASV	356 808	54 000	73	25	34.2	8
50	13.1	National Australian Bank	Austrālija	296 938	47 025	139	80	57.6	3

7. pielikums

Iespējamais aktīvu un kredītu pieaugums bankam, samazinot Bāzeles prasības bankas kapitālam par 1% pēc „The Banker” pētījuma

8. pielikums

Bankas nosaukums	Banku aktīvi uz 31.12. 2011., tūkst. Ls*	Tirgus daļa, %	Vieta	Noguldījumi bankās uz 31.12.2011., tūkst. Ls	Tirgus daļa, %	Vieta	Banku izsniegtie kredīti uz 31.12.2011., tūkst. Ls****	Tirgus daļa, %	Vieta	Banku peļņa par 2011. tūkst. Ls	Vieta ****
Swedbank	3 708 979,3	17,7%	1	1 575 002,2	14,2%	2	2 770 693,1	21,0%	1	82,831	1
SEB banka	2 699 140,8	12,9%	2	1 029 424,8	9,3%	5	1 959 753,0	14,9%	2	59,130	2
Nordea Bank Finland LV fil	2 175 220,9	10,4%	3	643 944,2	5,8%	6	1 912 260,4	14,5%	3	10,400	5
ABLV Bank	1 853 188,9	8,9%	4	1 598 726,7	14,4%	1	525 706,3	4,0%	7	19,106	3
DnB Banka	1 790 143,7	8,6%	5	560 529,9	5,1%	7	1 470 213,5	11,2%	4	-72,780	
Citadele banka	1 439 436,1	6,9%	6	1 134 521,2	10,2%	4	680 986,6	5,2%	5	3,540	6
Rietumu Banka	1 438 083,9	6,9%	7	1 222 486,8	11,0%	3	643 632,5	4,9%	6	10,613	4
Latvijas Hipotēku un zemes banka	755 453,1	3,6%	8	486 670,9	4,4%	9	517 084,9	3,9%	8	1,732	8
Latvijas Krājbanka	641 489,6	3,1%	9	224 251,4	2,0%	13	349 864,1	2,7%	10	-	
UniCredit Bank	622 032,5	3,0%	10	231 268,8	2,1%	12	492 633,9	3,7%	9	-1,016	
NORVIK BANKA	618 025,4	3,0%	11	523 237,9	4,7%	8	276 898,8	2,1%	11	-18,843	
TRASTA KOMERCBANKA	312 738,5	1,49%	12	254 299,9	2,3%	10	108 976,4	0,8%	13	-1,735	
PrivatBank	300 422,9	1,4%	13	251 499,9	2,3%	11	85 465,9	0,6%	15	-2,934	
Reģionālā investīciju banka	246 503,2	1,2%	14	210 136,2	1,9%	14	91 945,2	0,7%	14	-2,786	
LTB Bank	242 554,9	1,2%	15	194 786,3	1,8%	16	16,6	0,0001%	25	1,428	9
Danske Bank LV fil	235 704,2	1,1%	16	116 931,7	1,1%	19	190 717,0	1,4%	12	-	
Baltic International Bank	235 676,9	1,1%	17	198 054,8	1,8%	15	59 815,1	0,5%	18	1,235	10
Baltikums Bank	213 249,3	1,0%	18	186 143,1	1,7%	17	24 366,6	0,2%	21	2,208	7
SMP Bank	148 127,1	0,7%	19	132 613,7	1,2%	18	76 912,9	0,6%	17	453	11
GE Money Bank	143 477,0	0,7%	20	94 439,2	0,9%	20	79 129,6	0,6%	16	-8,611	
BIGBANK LV fil	59 000,6	0,3%	21	46 026,6	0,4%	21	41 916,9	0,3%	19	-	
Latvijas pasta banka	47 357,4	0,2%	22	37 589,1	0,3%	22	7 168,1	0,1%	23	-974	
Allied Irish Banks LV fil	28 268,2	0,1%	23	0,0	-	27	24 603,5	0,2%	20	-	
Eesti Krediitipank LV fil	28 020,3	0,1%	24	27 822,9	0,3%	23	1 270,8	0,01%	24	-	
Svenska Handelsbanken AB LV fil	26 359,9	0,1%	25	5 391,1	0,0%	24	21 426,6	0,2%	22	-	
Rigensis Bank	13 212,8	0,1%	26	3 071,8	0,03%	25	-	-	27	-	
Latvijas Biznesa banka	4 476,0	0,02%	27	193,1	0,002%	26	0,0	-	26	-4,976	
Skand. Enskilda Banken Rīgas fil	466,6	0,002%	28	0,0	-	28	0,0	-	28	-	

* Aktīvi uzrādīti bruto vērtībā

** Parex bankas dati nav pieejami līdz MK un FKTK noteikto bankas darbības ierobežojumu atcelšanai

*** Datu avots par banku aktīvu, banku noguldījumiem un izsniegtiem kredītiem ir Latvijas Komercbanku Asociācija

**** Datu avots par Latvijas banku auditēto peļņu ir